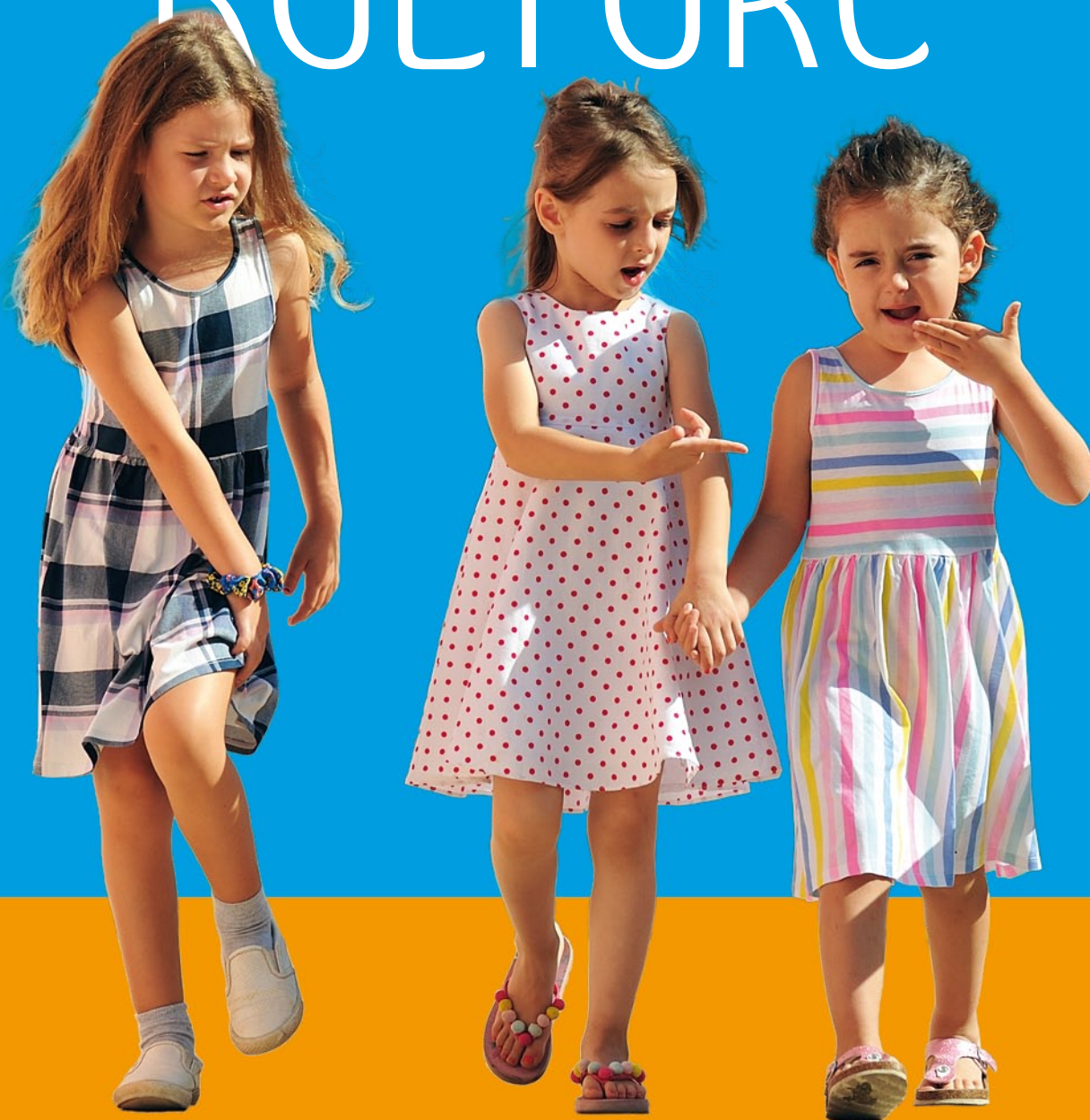

Premoščivanje razdvojenosti STRATEGIJA KULTURE

mostar 2018-2026

Premoščivanje razdvojenosti STRATEGIJA KULTURE

“S ‘oživljenjem’ Starog mosta i njegovog okruženja simbolička moć i značaj grada Mostara – iznimnog i univerzalnog simbola suživota zajednica različitih kulturnih, etničkih i religijskih podrijetala – učvršćuje se i jača, temeljem neograničenih napora ljudske solidarnosti u potrazi za mirom i snažnom suradnjom unatoč golemim nedaćama.”

(UNESCO, 2005.)

Mi stojimo iza Strategije

Važne odrednice identiteta svake zajednice i njena prepoznatljivost svakako su njena povijest i kulturna baština kao materijalna i duhovna kultura, ali i važan okvir za Kulturnu strategiju.

Svako razdoblje u životu grada imalo je određene civilizacijske dosege koji su trajno ostali sačinjavati kulturnu cjelinu. Mostar je oduvijek imao značajan kulturni i umjetnički potencijal, pa se sa razlogom nazivao gradom pjesnika, slikara, gradom koji uživa u kazalištu. Sve to ide u prilog činjenici da i danas Mostar ima mnogo više kulturnih institucija, već što bi se to po broju stanovnika podrazumijevalo.

A kultura i umjetnost se ne mjere po zbroju informacija, već po tome što doista imaju nemjerljiv doprinos u prosperitetu i unapređenju vrijednosti određene zajednice. Kultura kao javno dobro ima moć da potiče društvenu koheziju, a to je svakako dobar temelj za sveukupni razvoj.

Kulturna strategija Grada Mostara 2018.-2026., podrazumijeva participaciju javnosti, ponajviše one kulturne, te mapirajući postojeće stanje usmjerava i budući kulturni razvoj. Želimo Mostar kao grad specifičnog kulturnog identiteta i življenja, grad inventivnosti, otvorenosti, koji na dobroj kulturnoj podlozi planira svoju budućnost. Grad kao mjesto važnih kulturnih zbivanja u regiji i na Mediteranu. Vjerujemo da će ovaj proces dovesti do promjena u vrijednosnim orijentacijama i načinu života njegovih građana.

Strategija razvoja kulture nezaobilazan je dio kandidature Mostara za Europsku prijestolnicu kulture 2024. godine.

Intencija ove administracije je vizija Mostara kao grada u kojem građani prepoznaju kulturu i umjetnost kao temelj svog zajedničkog identiteta, osjećaja pripadnosti gradu koji je po svojoj kulturnoj i umjetničkoj vitalnosti prepoznatljiv u nacionalnom i međunarodnom okruženju.

Gradonačelnik

Ljubo Bešlić

Strategija razvoja kulture razvijena je kroz partnerstvo. Proces izrade je vodio Forum 2024 koji je okupio predstavnike kulturnog i kreativnog sektora Grada, a Služba za kulturu Grada je pružala administrativno-tehničku podršku izradi Strategije.

Proces izrade je trajao 12 mjeseci

- U izradi Strategije proveli smo niz aktivnosti:
- Konferencija
- Radionice na kojima je razmatrana svaka faza izrade Strategije: Situacijska analiza, SWOT, Gap analiza, Vizija, Ciljevi
- Niz konzultacija
- Kontinuirana online komunikacija s građanima, koji su se tim putem izjasnili o situaciji glede kulture (situacijska analiza) o ciljevima strategije
- Posjete i intervjui.

Kazalo

Predgovor 5

Popis slika i tablica 7

Sažetak 9

Uvod 11

Situacijska analiza 11

Svrha Strategija razvoja kulture 14

Okvir Strategije 17

Nadležnost za kulturu u BiH 17

Strategije i politike kulture 17

Vrijednosti u koje vjerujemo 23

Vizija grada kakvog želimo 25

Načela kojima se vodimo 27

Ciljevi koje želimo postići 29

1. Jačati kulturu u javnom prostoru 29

2. Poticati inovativan razvoj kulture 36

3. Jačati prepoznatljivost kulture 42

Kritični faktori uspjeha Strategije 55

Provođenje, monitoring i evaluacija Strategije 57

Reference 61

Aneks 62

Popis slika i tablica

Tablica 1: Veličina ukupnog stanovništva; Mostar, 1468.-2018. 12

Tablica 2: Pregled ciljeva, prioriteta, programa i projekata Vijeća ministara BiH značajnih za Mostar 2015.-2022. 19

Tablica 3: Matrica vizije, ciljeva i programa Strategije integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026. značajna za razvoj kulture Mostara; Grad Mostar, 2016. 21

Tablica 4: 3P vrijednosti kulturne strategije i politike Mostara; Mostar, 2018. 24

Tablica 5: Načela kulturne politike Mostara; Mostar, 2018. 27

Tablica 6: Programi i projekti jačanja kulture u javnom prostoru Mostara u razdoblju 2018. -2026.; Mostar, 2018. 30

Tablica 7: Programi i projekti jačanja inovativnog razvoja kulture Mostar u razdoblju 2018. -2026.; Mostar, 2018. 37

Tablica 8: Programi i projekti jačanja prepoznatljivosti kulture Mostara u razdoblju 2018. – 2026.; Mostar, 2018. 43

Tablica 9: Pregled aktivnosti na implementaciji Strategije kulturnog razvoja; Grad Mostar, 2018. – 2026. 58

Tablica A1: Javne kulturne ustanove; Mostar, 2017. 63

Tablica A2: Prikaz financiranja ustanova kulture; Mostar, 2015. - 2018. 65

Tablica A3: Broj zaposlenih u ustanovama kulture; Mostar i komparatori, 2015. 65

Slika 1: Pristup izradi Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026. 9

Slika 2: Grafički sažetak Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026. 10

Slika 3: Ukupni proračun i proračun za kulturu; Grad Mostar, 2014. – 2018. (u KM) 14

Slika 4: Učinkovitost proizvodnje kulturnih dobara; Mostar i komparatori, 2016. 15

Slika 5: Centar mostarstva; Mostar, 2018. 47

Slika 6: Promet zračne luke Mostar; 1990. -2017. 56

Slika 7: Kritični faktori uspjeha Strategije razvoja kulture; Mostar, 2018. 57

Sažetak

Slika 1 pokazuje pristup koji smo koristili pri izradi Strategije. U prvoj fazi (na slici prikazano kao 'ono što je ispod zemlje', tj. prikazuje ukorijenjenost Strategije) smo proveli situacijsku analizu, te SWOT i gap analizu i utvrdili koje su to vrijednosti i načela kojima se žele rukovoditi građani Mostara. U drugoj fazi (na slici prikazano kao deblo i krošnja) smo utvrdili viziju, ciljeve za njegovo ostvarenje te akcije, aktivnosti, programe i projekte.

Zajedničke vrijednosti kojima smo se rukovodili pri izradi i kojima ćemo se rukovoditi pri provođenju Strategije su (I) poštivanje raznovrsnosti, (II) što širi pristup kulturi i (III) partnerstva javnog, privatnog i civilnog sektora.

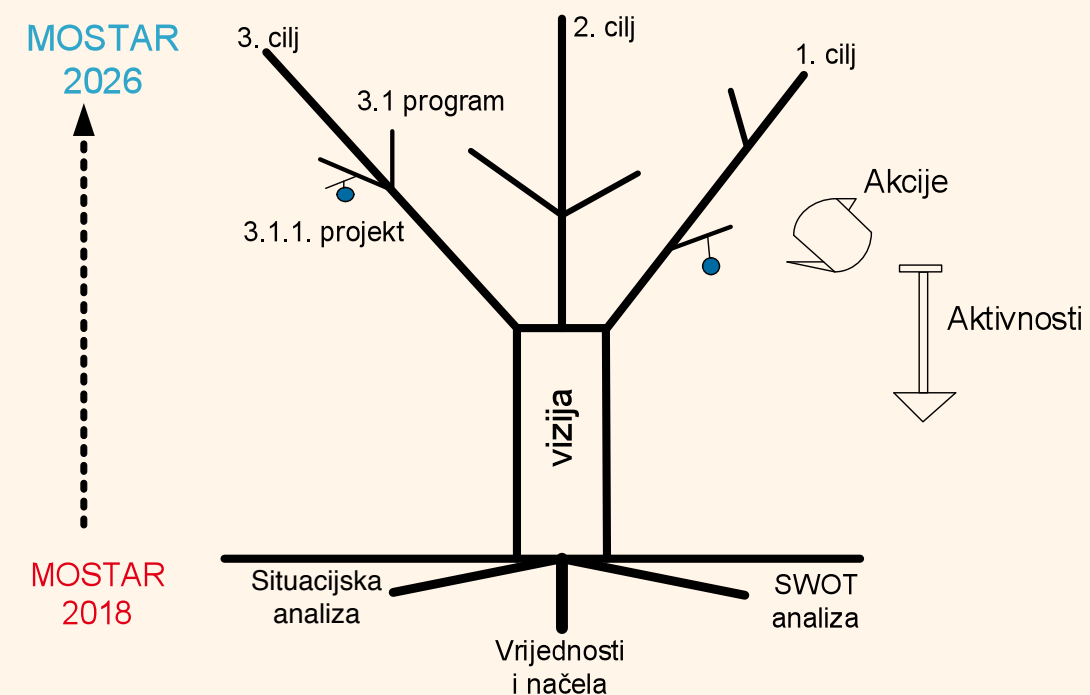
Građani Mostara su razvili svoju definiciju kulture: "Kultura je ono što smo i što činimo; obuhvaća mnoštvo naših aktivnosti i akcija kojima želimo preobraziti grad u onaj koji će biti poseban, jedinstven i prepoznatljiv po inovativnom premošćivanju razdvojenosti." Akcija i aktivnosti kojima želimo izvršiti preobrazbu grada rezultat će

ishodom koji je iskazan vizijom razvoja: **Mostar će do 2026. biti kulturno vibrantan, prosperitetan i prestižan grad za življenje, djelovanje i posjećivanje.** Viziju ćemo realizirati kroz tri cilja: 1. Jačanje kulture u javnom prostoru, 2. Poticanje inovativnog razvoja kulture i 3. Jačanje prepoznatljivosti kulture. Da bi grad ostvario te ciljeve mora biti i bit će otvoren, ambiciozan, poduzetan, inovativan, učinkovit, kreativehivan¹, transparentan, neoglušiv i otporan.

Pri tome će kritični čimbenici uspjeha biti: (I) učinkovito djelovanje administrativno-političkih tijela Grada Mostara, osobito bolje upravljanje kulturom, (II) stupanj podrške građana provođenju Strategije, (III) razina investicija, posebice u kulturni sektor, (IV) opća razina kulture građana Mostara i (V) stupanj kolegijalnosti umjetnika Mostara (v. sliku 2).

¹) Od engleske riječi *createch* (izražavanje kreativnosti uz pomoć tehnologije)

Slika 1: Pristup izradi Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026.

Izvor: vlastita obrada

Slika 2: Grafički sažetak Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026.

Izvor: vlastita obrada

Uvod

Mostar je prvi grad u Bosni i Hercegovini koji je donio Strategiju razvoja kulture vodeći cijeli proces transparentno i u suradnji s javnošću. Počevši od javnih rasprava, izravnog i online anketiranja građana, javne prezentacije i Nacrta završnog dokumenta s objavom na webu, uz otvorenu mogućnost komentiranja i davanja prijedloga, javnost je imala izravan uvid i utjecaj na cjelokupni dokument. Njenu izradu je temeljio na svim raspoloživim razvojnim dokumentima bh. vlasti, počevši od razvojnih dokumenta razvoja Mostara do razvoja BiH, do dokumenata razvoja kulture, od BiH pa naniže do Mostara.

Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026., koja je donesena u svibnju 2016., ključni je strateško-planski dokument Grada Mostara. Na njemu se temelji poduzimanje poticaja za rast i razvoj lokalne zajednice u ekonomskoj, društvenoj i ekološkoj sferi i sadrži prostornu dimenziju razvoja.

Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026. u skladu je sa strategijama i politikama viših razina vlasti i dokumentima međunarodnih institucija nužnih za formuliranja i opredjeljenja. Na *Strategiju integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026.* naslanja se *Strategija kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026.* – *Premošćivanje*, koja je donesena u rujnu 2018.

Strategija kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026. – *Premošćivanje* naslanja se i na razvojne dokumente koji su nastali poslije donošenja *Strategije integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026.*, preciznije rečeno: *Akcijski plan provođenja Strategije kulturne politike u Bosni i Hercegovini s produljenim rokom za razdoblje 2017. – 2018. godine*, *Strateški okvir za BiH i Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2017. – 2020. godine*. *Strategija kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026.* – *Premošćivanje* pripremljena je uz puno sudjelovanje građana Mostara, koji su imali priliku reći svoju riječ i dati svoj glas u svakoj fazi njene pripreme: situacijska analiza, SWOT analiza, gap analiza, izvor vrijedosti i načela, izbor vizije i izbor ciljeva. Na odnosnoj web stranici <http://www.mostar2024.ba/#> još uvijek su raspoloživi svi materijali korišteni za izradu Strategije i za rasprave na radionicama.

Pored građana, svoju riječ u izradi Strategije imali su i predstavnici kulturnog, umjetničkog i kreativnog sektora okupljeni u neformalno tijelo *Forum 2024*. Odnosni forum okuplja najveći broj mostar-

skih umjetnika i kreativaca. Jednako građanima Mostara kao konzumentima kulture, Pripadnici Foruma 2024., kao proizvođači kulturnih, umjetničkih i kreativnih dobara, imali su priliku iznijeti svoja stajališta i dati svoje glasove tijekom svakog koraka izrade Strategije. Forum 2024. će također imati ključnu ulogu u provođenju Strategije, u sklopu čega će biti korišteno partnerstvo javnog, privatnog i civilnog sektora kao temeljna vrijednost provođenja Strategije. Također će imati važnu riječ u monitoringu i evaluaciji provođenja Strategije.

Strategiju je izradio Fokus tim za izradu Strategije u sastavu: Sanja Bjelica, Miljenko Buhač, Andriana Copf, Riad Čišić, Kristina Čorić, Admira Čustović, Senada Demirović Habibija, Selma Loose, Nedžad Maksumić, Orhan Maslo, Sanela Mešić, Tanja Mičević Đurić, Almir Mujkanović, Alma Obad, Boris Orenčuk, Edin Pandur, Maja Popovac, Selma Raljević, Dario Terzić, Maja Vican, Danijel Vidović, Lidija Vladić, Ivan Vukoja i Inga Dragoje Mikulić. U izradi strategije pomagali su: Dženana Dedić, Ivanka Miličević Capek, Josip Blažević, Mirko Božić, Mustafa Alendar, Adela Lerić, Snježana Zovko, Edin Kmetaš, Rasim Prguda, Julijana Pavlović, Ružica Bošković, Dalibor Nikolić, Nada Komadina, Martina Miličević i Arnela Bećirbašić. Izradu strategije koordinirao je prof. dr. Vjekoslav Domljan.

Situacijska analiza

Mostar je smješten u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine (BiH), 60 km od Jadranskog mora. Formiran je na šest rijeka: Neretva, Radobolja, Buna, Bunica, Jasenica i Drežanka. Uže urbano područje smješteno je u tri kotline i ono čini petinuteritorija Grada Mostara, dok preostale četiri petine čini brdsko-planinski reljef, od koga je preko 60% nadmorske visine preko 1.000 metara. Maksimalna dužina područja je oko 57 km, a maksimalna širina 34 km. Kroz središte grada protječe rijeka Neretva. Dolinu u kojoj je smješten (nadmorska visina 60-80m) nadvisuju okolne planine sa specifičnim klimatsko-vegetacijskim okruženjem, koje varira od blage planinske do mediteranske klime.

Tijekom Osmanskog carstva Mostar² se iz naselja

2) Mjesto **Most** prvi put se spominje 3. travnja 1452. (Mandić, 2013). Osmanski izvori ga navode kao Most i Mostar. Pod imenom **Mostar** prvi put se pojavljuje u osmanskome popisu stanovništva iz 1468. – 1469. god. (Šabanović, 1959). U opisu Bosanskog sandžakata od 26. siječnja 1468. spominju se nazivi Mostar i Köprühisar, tj. most (köprü) + tvrđava/varoš (hisar), pa se mjesto zvalo „Tvrđava/varoš na mostu“. I putopisac Čelebija (1664.) kaže: „Mostar znači varoš s mostom.“

preobrazio u grad (kao i Bosna: Seraj – Sarajevo i Banja Luka) (Mazover, 2002).³ Potkraj Osmanskog carstva, tj. u doba hercegovačke seljačke pobune (1875.-1878.)⁴, u Mostar je stigao engleski arheolog sir Artur Evans (1877.) i utvrdio:

„Mostar je na nas ostavio prijatniji dojam od bilo kojeg bosanskog grada. Kuće nisu bile od drveta i blata, već od kamena. I ovdje, kao u Tješnju, vidjeli smo tornjeve – kampanile (...). Ne uzimajući u obzir vrhove, minareti izgledaju kao nedovršeni korintski stupovi i svojom elegancijom više su nas iznenadili nego oni u Sarajevu. Čak je i pravoslavna crkva građena s boljim ukusom. Mostarske ulice neprekidno ostavljaju na nas dojam da smo došli u granice rimske civilizacije. Ove, od kamena podignute kuće, nisu više turske ‘šale’ – ljetnikovci, već su prije talijanske ili dalmatinska ‘kaza’-kuća...”

Osmansko carstvo je razvijalo Mostar kao vojni grad, kao što je činila i Austro-Ugarska Monarhija, koja je mali osmanski⁵ preobrazila u mali srednjoeuropski grad.⁶ Tijekom 20. stoljeća i socijalistička Jugoslavija je razvijala Mostar kao vojno-industrijski grad (koji je proizvodio i borbene letjelice, što se izvan blokovskih zemalja činilo u svega dvije zemlje svijeta), za što je tijekom 1960-ih osigurala adekvatan cestovni, željeznički i zračni promet.

Tijekom 1992. -1995. Mostar je pretrpio razaranja kakva ne pamti od svog nastanka. Srušen je i simbol grada, Stari most, koji je preživio i svjetske i balkanske ratove. Nakon rata, uz pomoć međunarodne uprave i resursa, grad se oporavlja. Godinu dana nakon obnove simbol grada, Stari most, uvršten je na popis zaštićene kulturne baštine UNESCO-a. Unatoč ratnim zbivanjima, tri etničke zajednice, Hrvati, Bošnjaci i Srbi, kao i

3) Popis Osmanskog Carstva iz 1468. god. ne spominje Most kao urbano mjesto zbog njegove malene veličine. Bio je manji 17 puta od tada najvećeg naselja, Fojnice (329 nasuprot 19 kuća).

4) Hercegovačka seljačka pobuna je „najvažnija porezna pobuna u geografskoj Europi 19. stoljeća“ (T. Stoianovich, 1999.) i jedina porezna pobuna u cjelokupnoj povijesti BiH koju navodi *Enciklopedija poreznih pobuna, protesta i nemira od antičkog doba do danas* (Burg, 2004.), koja obuhvaća razdoblje od 4,300 godina ljudske povijesti.

5) Mostar je Osmanskom Carstvu dao niz znamenitih ličnosti poput Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh-Jujo, koji je „najistaknutija i najkompletnija intelektualna ličnost Bosnei Hercegovine krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća.“ (Džumhur, 1982.).

6) Za doba Kraljevine Jugoslavije Džumhur (1982.) kaže: „Nikad se u Mostaru nije manje radilo, ni gradilo. Od javnih građevina završeno je nekoliko objekata i most kod hotela *Neretva*. Asfalt na njegovim kolnicima jedini je asfalt toga vremena u gradu. Mostar se guši u prašini“.

građani ostalih etničkih skupina koji su zadržali svoje prisustvo, čine Mostar najmultikulturnijim bh. gradom, i kao takav će biti njena vodilja u multikulturnu EU.

Mostar je u svom šestostoljetnom razvoju prešao put od naselja sa stotinjak osoba do grada sa stotinjak tisuća stanovnika (v. tablicu 1).

Tablica 1: Veličina ukupnog stanovništva; Mostar, 1468.-2018.

Godina	Veličina stanovništva
1468.	„19 kuća i jedna neoženjena osoba“ (prvi popis Osmanskog Carstva)
1519.	75 kršćanskih i 19 muslimanskih obitelji
1875.	16.000
1879.	10.848
1910.	16.392
1941.	18.000
1971.	89.580
1991.	126.067
2013.	113.169
2018.	105.417p

p-procjena
Izvor: Smoljan (1979.), Malcom (1996.), FZZ (2013.)

Po broju stanovnika Mostar je na četvrtom mjestu u FBiH (iza Sarajeva, Tuzle i Zenice). U zadnjih pet godina broj stanovnika Mostara bilježi tendenciju smanjenja uslijed emigracije stanovništva.

U Mostaru djeluje 14 ustanova kulture: *Arhiv Hercegovine, Narodna knjižnica HNŽ, Biblioteka-dječiji odjel, Muzej Hercegovine, Simfonijski orkestar, Muzički centar Pavarotti, Narodno pozorište, Hrvatsko narodno kazalište, Lutkarsko kazalište, Pozorište lutaka, Centar za kulturu, Hrvatski dom herceg Stjepan Kosača, Dom kulture Blagaj i Kulturni centar Potoci*.

Grad Mostar je osnivač 12 ustanova kulture (za deset je samostalni osnivač, dok za dvije ustanove dijeli osnivačka prava s HNŽ/ HNK u jednakim iznosima). Te ustanove se financiraju iz proračuna Grada Mostara, osim *Arhiva Hercegovine* i *Narodne knjižnice*, koje se financiraju iz proračuna HNŽ/ K te Hrvatskog narodnog kazališta i Narodnog pozorišta čije djelovanje financiraju zajednički Grad Mostar i HNŽ/ K. Knjižničarska djelatnost odvija se u tri objekta u Gradu, inače dobro

pozicionirana, a jedan od objekata namijenjen je isključivo mlađem uzrastu, od predškolskog do srednjoškolskog.

Muzej Hercegovine ima tri zbirke: arheološku, etnografsku i književnu. Djeluje u četiri objekta smještena u zoni Starog mosta; središnji objekt sa arheologijom i etnografijom, muzej Stari most, posvećen izgradnji i obnovi mosta, Interpretacijski muzej MUM, Spomen-kuća Svetozara Čorovića sa sobom posvećenom Aleksi Šantiću.

Glazbena djelatnost odvija se kroz djelovanje *Simfonijskog orkestra* i *Muzičkog centra Pavarotti* koji u svom sastavu, pored radionica glazbene terapije, ima i studio za snimanje te projekt Rock škole. Ova djelatnost upotpunjena je postojanjem dviju glazbenih škola I. i II. stupnja te studija glazbe na *Sveučilištu u Mostaru*. Mostar ima četiri kazališne kuće, dva dramska i dva lutkarska kazališta. Svako kazalište ima svoju scenu sa 536 sjedećih mjesta u dramskim i 310 mjesta u lutkarskim. U ovoj djelatnosti radi ukupno 71 djelatnik. Četiri kulturna centra mikrolokacijski dobro su pozicionirana: dva u središtu grada i dva na rubnim područjima, jedan na sjevernom a drugi na južnom. Prigradski centri za kulturu namijenjeni su zadovoljenju kulturnih potreba tih dijelova grada - od obrazovanja, folklora, društvenih igara - do pučkih zabava.

Centar za kulturu, smješten uz sami stari grad i okružen parkom stećaka s područja Hercegovine, ima galerijsku, plesnu, prezentacijsku djelatnost, lokalni radio, kao što ima i *Hrvatski dom Herceg Stjepan Kosača (HD HSK)*, čija galerija je organizirana kao zasebna jedinica unutar centra, s vlastitom kolekcijom i redovnom izlagačkom djelatnošću. Na istoj lokaciji kao i *HD HSK* nalazi se i manji galerijski prostor kojeg koristi *Društvo hrvatskih likovnih umjetnika u Federaciji BiH*.

Ove institucije godišnje ostvaruju oko 570 programa, ne uključujući u njih redovne aktivnosti arhiva, muzeja i knjižnica.

Najveći je broj spomenutih ustanova nastao 1950-ih godina i razvijao se do razdoblja 1992. - 1995. Nakon 1995. god. izgrađeni su objekti *Muzičkog centra Pavarotti, Centra za kulturu, Hrvatskog narodnog kazališta, Biblioteke, Lutkarskog kazališta, Muzeja Stari most* i *Interpretacijskog muzeja MuM (Muzej u Mostaru)*.

Omladinska kulturna scena organizirana je kroz udruženja *Omladinski kulturni centar Abrašević*, koji se projektno financira, i *Studija za izvedbenu umjetnost* koji se financira iz gradskog proračuna.

U gradu djeluju 33 kulturna društva namijenjena tradicijskoj, plesnoj, glazbenoj, književnoj, likovnoj i arhitektonskoj djelatnosti, te tri strukovne udruge: povjesničara umjetnosti, likovnih umjetnika i književnika, koje imaju regionalni karakter.

Nacionalna kulturna društva Hrvata (*Matica hrvatska i Napredak*), Bošnjaka (*Preporod*) i Srba (*Prosvjeta*) važan su čimbenik u općoj kulturnoj slici grada, kao i postojanje *Francuskog i Turskog kulturnog centra* te *Američkog kutka*.

Najznačajnije manifestacije Grada su Teatarski festival komedije *Mostarska liska*, *Mostar blues/rock festival*, *Šantićeve večeri poezije*, *Šantičev festival djece pjesnika*, Festival *Mostarsko proljeće - Dani matice hrvatske*, Festival *Mostarsko ljeto*, *Street art festival*, književni festival *Poligon* i *Mostar Summer Fest*. Neke od Manifestacija imaju tradiciju dugu preko 40 godina, poput Šantićevih večeri poezije, dok su neke, kao što je Street art, nastale prije sedam godina. U Mostaru djeluje već šest godina i multiplex kino *Cinestar* s pet dvorana.

Unutar programa obuke za djelatnike sektora kulture, *Služba za kulturu* surađuje i s DESK-om Kreativna Europa BiH od jeseni 2017., unutar čega je počeo program obuke djelatnika u kulturi za stjecanje znanja i iskustava u apliciranju na natječaje Kreativne Europe.

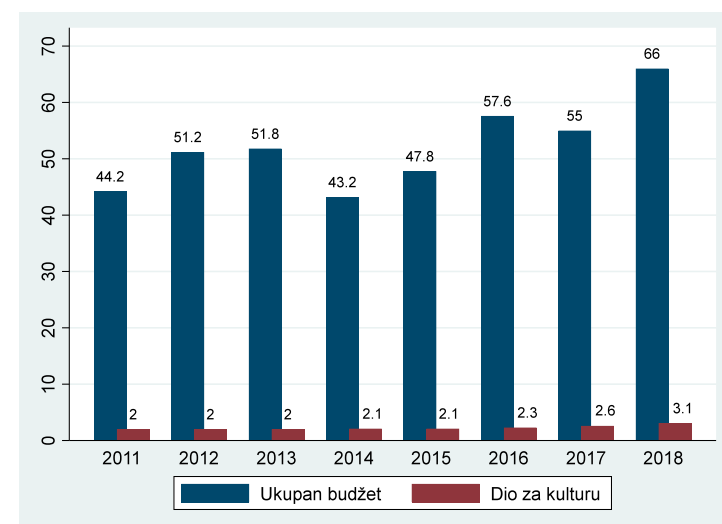
U proračunu Grada Mostara sredstva za kulturu iznose preko 5%, što su značajna izdvajanja obzirom na ustroj BiH i FBiH, prema kojemu je ustavom uređeno da se financiranje kulture vrši na županijskoj razini.

Sredstva za kulturu iz proračuna Grada Mostara raspoređena su na tri stavke: *Služba za kulturu, Agencija Stari grad* i kapitalna ulaganja.

- Sredstva za kulturu namjenski se troše za:
- operativne troškove sektora kulture (plaće, materijalni troškovi i programska sredstva za 12 ustanova kulture kojima je osnivač i suosnivač Grad Mostar; u tim ustanovama ukupno je zaposleno 147 osoba
 - financiranje dijela programa nezavisne scene i organizacija kojima Grad Mostar nije osnivač
 - kapitalna ulaganja
 - održavanje i obnavljanje kulturne baštine.

Online anketa građana Mostara, u kojoj je sudjelovao 871 građanin (uglavnom žene 65.1%, učenici i studenti 53.0% i mladi 49.3%) pokazala je sljedeća stajališta:

Slika 3: Ukupan proračun i proračun za kulturu; Grad Mostar, 2014. – 2018. (u KM)

Izvor: Grad Mostar

- 72.3% smatra da nema dovoljno kulturnih događaja
- 41.4% djelomično je zadovoljno kulturnim događajima
- 80% drži da nema dovoljno programa za sve skupine
- 57% drži da najviše nedostaju programi za uzrast 16 – 25godina
- glazba (36.5%) i kazalište (29.4%) su najistaknutija područja kulture
- najviše potpuno zadovoljnih: HDHS Kosača i HNK
- najviše potpuno nezadovoljnih: KC Mostar Sjever i Dom kulture Blagaj
- najviše nezadovoljnih arhitekturom
- 82.3% se o kulturnim događajima informira preko interneta
- 72.2% bi više posjećivalo kulturne događaje ako bi sadržaji više odgovarali
- 68.8% podržava kandidaturu za EPK
- 75.7% podržava formiranje zaklade za financiranje kulture.

Gradska uprava Mostara ima pet odjela, među kojima je i *Odjel društvenih djelatnosti*. Odnosno pet odjela ima 17 službi, među kojima je i *Služba za kulturu*, koja s još tri službe čini Odjel društvenih djelatnosti. U Službi za kulturu

zaposleno je šest osoba, tri s visokom stručnom spremom, dvije s višom i jedna sa srednjom stručnom spremom.

Svrha Strategija razvoja kulture

Analize pokazuju da Mostar nema dovoljno resursa za razvoj kulture i da ih ne koristi odveć učinkovito, pa je znatno ispod granice proizvodnih mogućnosti u proizvodnji kulturnih dobara (v. *sliku 2*). Da bi smanjio jaz u odnosu na granicu proizvodnih mogućnosti, pred Mostarom su dvije mogućnosti: (I) proizvoditi aktualnu veličinu kulturnih dobara sa znatno manje resursa ili (II) proizvoditi znatno više kulturnih dobara s danom veličinom resursa. Građani i umjetnici Mostara su se opredijelili za drugu mogućnost.

Stoga su se građani i umjetnici Mostara usuglasili da je nužno donijeti Strategiju koja će omogućiti, kako kažu, „kvantni skok“. Njome žele naglasiti da je svrha donošenja Strategije:

- priznati središnju ulogu kulture i umjetnosti u napretku i blagostanju zajednice
- koristiti potencijal kulturno-kreativnog sektora za budući razvoj i prosperitet
- promovirati Mostar kao mjesto s posebnim kulturnim identitetom i životnim stilom
- pozicionirati Mostar kao kulturni hub BiH, mjesto važnih događanja Mediterana i globalno mjesto mostarstva
- ojačati viziju razvoja kulture umjetnika Mostara i kreativog sektora i ohrabriti ih na uspjeh u tome.

Mostar se želi afirmirati kao centar imaginativnosti, inovativnosti, poduzetništva i klasterizetništva⁷, koji ima svoje lokalne korijene i internacionalni domet.

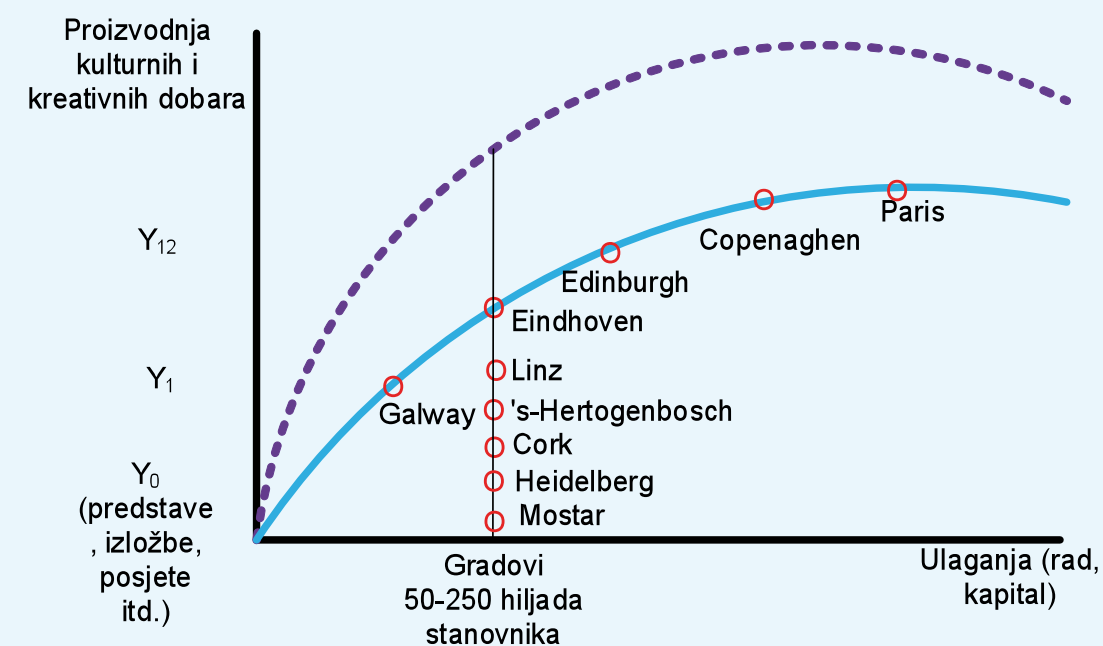
Mostar mora biti otvoren internacionalno, nacionalno, regionalno i lokalno, čineći svoju kulturnu ponudu dostupnu

7) Organiziranje pomoću *clustera*

građanima, posjetiteljima i turistima. Donošenje i provođenje Strategije bit će svrhovito kad se ostvari sljedeće:

- kvaliteta života građana svih dobnih skupina, osobito mladih, poboljšana je kroz razvoj, promociju i održavanje raznih vidova kulturnih aktivnosti
- svi građani Mostara su u prilici sudjelovati u kulturnim događanjima
- identitet Grada se ostvaruje dinamičkim interaktivnim aktivnostima koje odražavaju vrijednosti i aspiracije građana i po tome je Grad postao internacionalno prepoznatljiv te kako takav atraktivan posjetiteljima i turistima.

Slika 4: Učinkovitost proizvodnje kulturnih dobara; Mostar i komparatori, 2016.

Izvor: vlastita obrada na temelju EU (2017.)

Okvir Strategije

Teško je govoriti o strategiji razvoja kulture bilo koje razine vlasti u BiH, ukoliko se ne uzme u obzir pitanje djelokruga nadležnosti pojedinih razina vlasti i, u skladu s tim, ukoliko se ne razmotri pitanje koordinacije i usklađenosti strategija razvoja kulture pojedinih razina vlasti.

Nadležnost za kulturu u BiH

U BiH kultura je decentralizirano uređena. Na razini države *Ministarstvo civilnih poslova BiH* nadležno je za pitanja kulture, unutar kojega poslove vezane za kulturu obavlja *Sektor za znanost/ nauku i kulturu*. U njegovoj nadležnosti su pripremanje i provođenje propisa, poslova i zadataka u nadležnosti institucija BiH vezanih za utvrđivanje osnovnih načela koordinacije aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih/distriktskih tijela vlasti i definiranje strategija na međunarodnom planu u oblasti kulture, sudjelovanje u radu međunarodnih organizacija iz oblasti kulture i osiguranje izvršenja međunarodnih obveza BiH, te priprema međunarodnih sporazuma/ ugovora iz oblasti kulture.

Sektor svoje djelovanje temelji i na europskim reformskim dokumentima i načelima međunarodnih organizacija iz oblasti kulture, oslanjajući se na krovne dokumente Europske unije i Ujedinjenih naroda.

Na razini entiteta postoje ministarstva nadležna za pitanja kulture. U Federaciji BiH nadležnost je kod *Federalnog ministarstva kulture i sporta*. Ono vrši poslove iz nadležnosti Federacije BiH koji se tiču raznih oblasti kulture: kulturno nasljeđe, muzeji, arhivi, knjižničarstvo, izdavaštvo, izvođačke umjetnosti, filmsko stvaralaštvo, civilne inicijative u oblasti kulture i dr. Unutar *Federalnog ministarstva kulture i sporta* djeluje više sektora, od kojih je jedan *Sektor za kulturno-povijesno/istorijsko nasljeđe i kulturu*.

U Federaciji BiH nadležnosti za pitanja kulture se dalje koordiniraju na razini županije. Među deset županija je i *Hercegovačko-neretvanska županija/kanton*, u kojoj je za pitanja kulture nadležno *Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta* koje obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose i na:

— „pravovremeno sagledavanje, evidentiranje i rješavanje pitanja u oblasti prosvjete, znanosti, kulture i sporta“

— „praćenje stanja i poboljšanje obavljanja djelatnosti iz oblasti kulture“.

Odnosno *Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta* ima pet odjela među kojima je i *Odjel za kulturu*. Nižu razinu odlučivanja u Federaciji BiH čine gradovi, odnosno općine. Osnovni nositelji upravne funkcije u kulturi na razini općina su odjeli za društvene djelatnosti. U slučaju Grada Mostara postoji pet odjela, od kojih je za pitanja kulture nadležan *Odjel društvenih djelatnosti* unutar kojega djeluje *Služba za kulturu*.

Strategije i politike kulture

Razvoj odjela kulture u BiH je, kako tvrdi *Strategija razvoja FBiH 2010.-2020.*, „u proteklom razdoblju bio znatno marginaliziran“. Kultura je tek 2006. godine, više od decenije po svršetku rata, prvi put uključena u strateške dokumente vlasti u BiH.

Pri tome je, kako *Strategija razvoja FBiH 2010.-2020.* nadalje ističe, prenapregnuta činjenica da je *Strategija kulturne politike BiH iz 2008. god. usvojena na razini BiH, na kojoj je nadležno ministarstvo, Ministarstvo civilnih poslova BiH, nadležno tek za poslove koordinacije i usklađivanja politika entitetskih/distriktskih ministarstava kulture. Situacija je nadalje komplicirana činjenicom da je, u skladu s Daytonskom mirovnim ugovorom, kultura u isključivoj nadležnosti županije. Iz-* mjenama Ustava FBiH, ustanovljeno je *Federalno ministarstvo kulture i sporta* nadležno za pitanja kulture. Međutim, *Federalno ministarstvo kulture i sporta* ne koordinira rad županijskih ministarstava niti im je nadređeno, s čim u vezi *Strategija razvoja FBiH 2010.-2020.* eksplicitno ističe:

„Potreba je, prema tome, u sljedećem razdoblju, u skladu s ulogom i značajem kulture u cjelini, povesti raspravu o organizacijskom ustrojstvu kulture, od lokalnih zajednica, entiteta do države. Ta neadekvatna uređenost je jedan od krupnih razloga što se institucije kulture, znanosti i umjetnosti u FBiH nalaze u teškom materijalnom, kadrovskom i organizacijskom stanju“.

Strategije i politike kulture na razini BiH

Na inicijativu *Komisije za izradu kulturne strategije BiH*, koju je formiralo Vijeća ministara BiH, razvoj kulture je uključen u revidiranu *Srednjoročnu ra-*

zvoju strategiju BiH 2004. - 2007. god., prvi put u neki strateški i razvojni dokument zemlje.

Strategija kulturne politike BiH usvojena je 2008. god. Njome su predloženi strateški ciljevi te prioriteta i mjere za njihovu realizaciju.

Akcijski plan za provođenje Strategije kulturne politike u Bosni i Hercegovini donesen je 2011. godine i odnosio se na razdoblje 2011. -2014. Rok mu je potom - zbog prakse nedonošenja strategija na razini BiH pa tako ni strategija razvoja kulture- produljen, pa je tako nastao Akcijski plan za provođenje Strategije kulturne politike u Bosni i Hercegovini s produljenim rokom za razdoblje 2017.-2018. godine.

U odnosnim akcijskim planovima naznačeni su ciljevi, aktivnosti i mjere za provođenje Strategije kulturne politike BiH i na razini gradova, pa tako i na razini Grada Mostara.

Strateški okvir za BiH donesen je u kolovozu 2015. Uzima u obzir važeće strateške dokumente usvojene od Vijeća ministara BiH i obveze po osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH i EU. Struktuiran je po ugledu na Strategiju Europske Unije 2020. i na Strategiju Jugoistočna Europa 2020., koju je usvojilo Vijeće ministara BiH. Nadalje, uzima u obzir i prioritete koji proizlaze iz Strateškog dokumenta Europske komisije za BiH, Nacionalnog programa ekonomskih reformi (NERP), iz preporuka Sporazuma za prosperitet i zapošljavanje u BiH, kao i iz drugih međunarodnih organizacija i/ili istraživanja.

Strateški okviru za BiH služi kao okvir za srednjoročne i godišnje planove Vijeća ministara BiH⁸. U njemu se navodi 14 strateških ciljeva, među kojima i strateški cilj br. 5: „Unaprijediti kulturu i kreativni sektor“.

Tablica 2 daje pregled prioriteta i mjera za ostvarivanje strateškog cilja „Unaprijediti kulturu i kreativni sektor“.

Na temelju sagledavanja navednih dokumenta, koji se odnose na kulturu na razini BiH, može se za potrebe izrade Strategije razvoja kulture grada Mostara 2018. – 2026. istaknuti sljedeće:

1. nužno je jačati sektor kulturnih i kreativnih djelatnosti
2. nužno je sagledati razvoj kulturnih i kreativnih djelatnosti s ekonomskog stajališta
3. potrebno je sudjelovati u međunarodnim kulturnim programima i inicijativama
4. potrebno je vršiti promociju kulturnog turizma
5. potrebno je unapređivati politike u oblasti kulture
6. potrebno je unapređivati sustave obrade, pristupa, očuvanja, zaštite i prezentacija arhivske i književničke građe
7. potrebno je unaprijediti turistički sektor.

Strategije i politike kulture na razini Federacije BiH

Strategija razvoja Federacije BiH 2010. – 2020. donesena je 21. rujna 2010. U njoj se ističe da treba „prihvatiti ideju da je kultura nezaobilazna snaga za transformaciju društva u cjelini“, što

„...nije nimalo lako, posebno u situaciji kada ni pitanje kulturnih raznolikosti udržavi, pa prema tome i u FBiH, nije još u biti postavljeno, jednako kao ni dijalog o dobrom upravljanju u kulturnoj politici.“

Unutar dijagnostičke analize odnosne strategije navodi se da su u FBiH, pored uspostavljanja zakonske legislative, uspostavljeni, nakon duljeg vremena, i kriteriji za odlučivanje o podršci i sufinanciranju programa kulture značajni za FBiH i državu BiH. Izrađena je i baza podataka o kulturi, te utvrđen kalendar svih kulturnih zbivanja na prostoru FBiH i BiH kao cjeline.

U Strategiji razvoja Federacije BiH 2010. – 2020. navodi se da će strategija kulturne politike u FBiH u razdoblju 2010.-2020. biti u funkciji upotrebe svih raspoloživih resursa, od financijskih, do znanstvenih i umjetničkih, i imati prioritetan zadatak - razvoj kulturnog kapitala radi postizanja glavnog dugoročnog cilja - kulturno održivog razvoja.

Strategija razvoja Federacije BiH 2010. – 2020. utvrđuje ciljeve i instrumente razvoja kulture FBiH za dugoročno razdoblje kulture u širem smislu i kulture u užem smislu; umjetnosti i kulturnih industrija, kulturnog naslijeđa, kulturnih odnosa te međusektorskog djelovanja.

Kao takva, kulturna politika je razvojna komponenta ukupne politike FBiH, koja razmjenu i plasman proizvoda kulture i kulturne industrije pre-

Tablica 2: Pregled ciljeva, prioriteta, programa i projekata Vijeća ministara BiH značajnih za Mostar; 2015.-2022.

Strateški okvir za BiH		Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za 2017.-2019. i 2018.-2020.	Godišnji program rada Vijeća ministara BiH za 2018.
Cilj 5: Unaprijediti kulturu i kreativni sektor		II. opći cilj: Pametan rast Strateški cilj: 5. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore	II. opći cilj: Pametan rast Strateški cilj: 5. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore
Prioriteti ostvarivanja cilja	Mjere	„Ovaj strateški cilj ostvarit će se kroz realizaciju srednjoročnih ciljeva Vijeća ministara.“	Programi i projekti
5.1 Jačati sektor kulturnih industrija	5.1.1 Definiranje potencijala za razvoj kulturnih industrija iz ekonomske perspektive	5.1. Unapređenje politike u oblasti kulture, mladih i sporta u BiH	5.1.1 Unaprijediti koordinaciju aktivnosti u oblasti kulture u BiH 5.1.1.1 Uspješna koordinacija aktivnosti u oblasti kulture 5.1.1.2 Implementacija planova usklađenih s entitetima i Brčko Distriktom u oblasti kulture 5.1.2 Unaprijediti međunarodnu suradnju u oblasti kulture u BiH 5.1.2.1 Uspješna realizacija obveza iz međunarodnih akata čiji je potpisnik BiH 5.1.2.2 Usuglašavanje međunarodnih sporazuma i drugih međunarodnih akata iz oblasti kulture
5.2 Jačati ulogu kulture u ekonomskom razvoju BiH	5.2.1 Sudjelovanje BiH u međunarodnim kulturnim programima i inicijativama	5.3. Unapređenje sustava obrade, pristupa, očuvanja, zaštite i prezentacija arhivske i književničke građe.	5.3.1 Upravljačko nadzorne aktivnosti 5.3.1.1 Vrednovanje registraturne građe kod institucija BiH 5.3.1.2 Obrada zahtjeva pravnih i fizičkih osoba 5.3.1.3 Provedba sporazuma o sukcesiji 5.3.1.4 Izrada normativnih akata i ugovora 5.3.2 Tehnička obrada, zaštita, snimanje i ustupanje arhivske i književničke građe 5.3.2.1 Sređivanje i obrada arhivske građe 5.3.3 Promotivne aktivnosti 5.3.3.1 Izdavačka djelatnost 5.3.3.2 Znanstveno istraživačka i kulturna djelatnost
5.3 Kreirati mapu aktivnosti za razvoj kulturnog turizma	5.3.1. Promocija kulturnog turizma	5.4. Unapređenje turističkog sektora u BiH	5.4.1 Koordinacija aktivnosti i međunarodna suradnja u oblasti turizma 5.4.1.2 Koordinacija aktivnosti s relevantnim institucijama u zemlji i suradnja s međunarodnim organizacijama koje djeluju u oblasti turizma

Izvor: Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, razne godine.

poznaje i kao područje interesantno za ulaganje i vlastiti razvoj. Strategija razvoja FBiH 2010.-2020. kao svoja „temeljna strateška opredjeljenja“ u oblasti kulture navodi: — izgradnja i razvoj pravno-institucionalnih kapaciteta i jačanje kulturnog kapitala

— financijska podrška kulturno-prosvjetnim društvima i drugim kulturnim i sportskim institucijama — promocija kulturne baštine, obnove i zaštite graditeljskog naslijeđa i drugog modernog stvaralaštva u svim oblastima kulture i umjetnosti

8) Poslužio je za kao osnova za: (i) Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za razdoblje 2016. -2018., usvojenog 13. 1. 2016., (ii) Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za razdoblje 2017. -2019., usvojenog 22. 9. 2016., (iii) Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za razdoblje 2018. -2020., usvojenog 13. 6. 2017., (iv) Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za razdoblje 2019.-2021., usvojenog 18.7.2018.

— povezivanje sportskih organizacija sa zdravstvenim, kulturnim i obrazovnim institucijama.

Strategija razvoja FBiH 2010. -2020. navodi također da su ciljevi njene kulturne politike usmjereni na sljedeće oblasti:

- (1) povijest, pojam i određenje kulture
- (2) kulturna legislativa
- (3) instrumenti kulturne politike
- (4) animacija kulture i kulturne politike
- (5) kulturni pluralizam i međunarodna kulturna suradnja
- (6) kulturna politika, europske integracije i europski kulturni identitet
- (7) kulturna politika u multikulturnim društvima
- (8) kulturna politika i ekonomika kulture
- (9) kulturna politika i sponzoriranje kulture
- (10) kulturna politika i marketing.

Strategija razvoja 2010. -2020. navodi sljedeće ciljeve razvoja kulture:

- (1) Istraživanje, zaštita i kontinuirani razvoj svih vrijednosti koje čine kulturni kapital Federacije BiH, kulturni kapital u cjelini i kulturni kapital u okviru nacionalnih kultura, te održavanje/kontrola suvereniteta nad vrijednostima/objektima koji su presudni za dugoročnost kulturnog kapitala Federacije BiH
- (2) Financijska podrška i osnaživanje djelovanja nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava – KDP „Preporod“, HKP „Napredak“, SPKD „Prosvjeta“ i Jeverejsko kulturno-prosvjetno društvo „La Be-nevolencija“, kao i udruženja i kulturnih društava nacionalnih manjina
- (3) Popravljanje statusa institucija kulture, zaduženih za kulturno-povijesnu baštinu, kao što su arhivi, muzeji, knjižnice
- (4) Usklađivanje modela financiranja kulturnih djelatnosti značajnih za Federaciju, županije i općine
- (5) Osiguranje zastupljenosti kulturnih programa i projekata u svim dijelovima FBiH
- (6) Uvrđivanje strateških pravaca kulturne politike u oblasti izdavaštva, tiskarstva, knjižarstva i bibliote-karstva, koji predstavljaju temelj za razvoj kulture
- (7) Unapređivanje uvjeta za glazbeno-scensko stvaralaštvo, posebno domaće produkcije, uvjeta za održavanje koncerata i organiziranja festivala klasične glazbe, čije sadržaje treba prilagoditi domaćoj i stranoj publici
- (8) Popravljanje materijalne i proizvodne baze filmske industrije

(9) Osiguranje zaštite, protoka i daljnjeg razvoja likovnog stvaralaštva

(10) Razvoj kritičkog dijaloga koji bi njegovao kompetentnu kritičku misao, čime bi se sužavao prostor dnevno-političkim utjecajima, kao i proizvoljnom, neznalačkom i nekompetentnom vođenju uređivačkih politika u nekim javnim i drugim medijima

(11) Prezentacija kulturne baštine i suvremenog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva u svim oblastima kulture i umjetnosti.

Strategije i politike kulture na razini HNŽ/K

Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2017.-2020. godine donesena je 23. ožujka 2017. Ima tri strateška pravca djelovanja od kojih je prvi “Povećanje proizvodnje i zaposlenosti uz valorizaciju prirodne i kulturne baštine”. Strategija ima osam strateških fokusa, a drugi od njih je „Održiva upotreba i upravljanje prirodnim i kulturnim resursima”.

Kako je navedeno, nadležnost za kulturu u BiH je, u skladu s Daytonskim mirovnim ugovorom, u isključivoj nadležnosti županije, no HNŽ/ K nema akcijskog plana za provođenje svoje strategije razvoja, pa nije razvidno kako kani prakticirati tu nadležnost županije.

Strategije i politike kulture na razini grada Mostara

Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017.-2026. izrijeком spominje kreativnu ekonomiju kao jedan od stupova razvoja Mostara. Njnim ostvarivanjem Mostar će, kako se navodi u njenoj viziji, postati kreativan grad. Od tri strateški cilja Mostara, kreativna ekonomija se spominje u dva – ne spominje se jedino u trećem, koji se odnosi na zaštitu okoliša.

Unutar Strateškog cilja 1: *Poboljšati ambijent za djelovanje investitora, poduzetnika i inovatora*, navode se sljedeći operativni ciljevi (prioriteti):

- Operativni cilj (prioritet) OC1.1: **Ojačati kreativnu ekonomiju:**
 - Program P1. *Unapređenje fizičke i poslovne infrastrukture*
 - Program P2: *Povećanje digitalnog koeficijenta Grada*
- Operativni cilj OC1.2: **Postati najprivlačniji turistički centar u BiH**

Program P3: *Ojačati infrastrukturu turizma*

Program P4: *Obnavljanje kulturne baštine.*

U sklopu Strateškog cilja 2: *Postati kreativan i inkluzivan grad s visokim stupnjem suradnje gradske uprave i građana* navodi se:

- Operativni cilj OC2.1:**Poboljšati dostupnost, kvalitetu i kapacitete odgoja, obrazovanja i cjeloživotnog učenja kao generatora temeljnih kompetencija prema potrebama**

rastućih i prioriternih razvojnih sektora, koji se trebaju realizirati

Program P2: *Razvoj temeljnih kompetencija za podršku razvoju ključnih razvojnih sektora.*

Posebno treba istaknuti da se u okviru Programa P1, kojim će se realizirati Strateški cilj 1 i njegov Operativni cilj OC1.1, nalazi i projekt P10: *Centar za razvoj kreativnih industrija – Mostar Creative Space*, kojemu je cilj povećati broj subjekata u kreativnim i kulturnim industrijama.

Tablica 3: Matrica vizije, ciljeva i programa Strategije integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026. značajna za razvoj kulture Mostara; Grad Mostar, 2016.

Sektorski ciljevi	Operativni ciljevi	Programi	Veza s elementima vizije
SC1: Poboljšati ambijent za djelovanje investitora, poduzetnika i inovatora	OC1.1: Ojačati kreativnu ekonomiju i ekonomiju utemeljenu na znanju	P1: Unaprijediti fizičku i poslovnu infrastrukturu	globaliziran, kreativan, zaposlen
		P2: Povećati digitalni koeficijent Grada	globaliziran, kreativan
	OC1.2: Postati najprivlačniji turistički centar u BiH	P3: Ojačati infrastrukturu turizma	zaposlen
		P4: Obnoviti kulturnu baštinu	zaposlen
SC2: Postati kreativan i inkluzivan grad s visokim stupnjem suradnje gradske uprave i građana	OC2.1. Poboljšati dostupnost, kvalitetu i kapacitete odgoja, obrazovanja i cjeloživotnog učenja kao generatora temeljnih kompetencija prema potrebama rastućih i prioriternih razvojnih sektora	P1: Poboljšanje dostupnosti, kvalitete i kapaciteta za odgoj i obrazovanje	zaposlen
		P2: Razvoj temeljnih kompetencija za podršku razvoju ključnih razvojnih sektora	zaposlen, kreativan
	OC2.2. Izgraditi održiv model institucionalne, socijalne i zdravstvene podrške i sigurnosti građana te povećati socijalnu i radnu aktivaciju ranjivih grupa	P3: Razvoj integralnog modela institucionalne, socijalne i zdravstvene podrške za ranjive skupine	inkluzivan
		P4: Uspostava uvjeta i mehanizama socijalne i radne aktivacije ranjivih skupina	zaposlen, inkluzivan
		P5: Unapređenje sustava zaštite i spašavanja	inkluzivan
	OC2.3. Poboljšati dostupnost i društvenu i ekonomsku valorizaciju kulture i sporta	P5: Valorizacija kulture	kreativan
		P6: Modernizacija infrastrukture za sport i rekreaciju	zaposlen, inkluzivan
SC2: Postati kreativan i inkluzivan grad s visokim stupnjem suradnje gradske uprave i građana	OC2.4. Uspostaviti mehanizme učinkovite komunikacije javne uprave s građanima te stvoriti partnerstvo sa sektorom civilnog društva u implementaciji razvojnih politika	P7: Kreiranje sustava za komunikaciju javne uprave s građanima i civilnim društvom	globaliziran, kreativan

Izvor: *Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017.-2026.*

Vrijednosti u koje vjerujemo

U Rotterdamu je 2008. godine utemeljen projekt Creative Factory u napuštenom silosu za žito koji je rezultirao mnoštvom radnih mjesta s punim radnim vremenom u jednom od najzapuštenijih dijelova grada i osigurao prostor za 180 malih poduzeća u razdoblju od pet godina.

Projekt je ostvaren kao javno-privatno partnerstvo države, privatnih poduzeća i obrazovnih institucija koji su se upustili u poduhvat smještaja mnoštva firmi kreativne ekonomije u jednu zgradu.

Većina firmi je smještena u otvoreni zajednički prostor, dok se stolovi mogu iznajmljivati po cijeni od 110 eura po osobi mjesečno koja uključuje sve usluge (grijanje, električnu energiju, internet, fizičku zaštitu, recepciju, dvoranu za sastanke, savjetovanje i povezivanje s drugim firmama), pri čemu nema nikakvih subvencija. Firma koja upravlja projektom je privatna koja je iznajmila zgradu od Grada Rotterdama. U toj zgradi, u kojoj je došlo do snažnog rasta kreativnih firmi, firme dobivaju (United Nations/UNDP/UNESCO, 2013):

- poslovni prostor za početnike
- poticanje razvoja karijere
- suradnju raznih djelatnosti i pojačanu vidljivost sektora
- jačanje okruženja oko Centra.

Uvjerenja građana Mostara, ispoljena kroz *Strategije integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026.* i izradu *Strategije razvoja kulture Grada Mostara 2018. – 2026.*, mogu se ukratko sažeti kao:

- Stanovništvo Mostara čine pripadnici različitih kultura, stoga je važno poticati ukupni i osobito kulturni razvoj koji odražava tu raznovrsnost, što daje živost i vitalnost gradu.
- Tko god živi i radi u Mostaru mora stalno biti u prigodi: (I) sudjelovati u potrošnji javnih i kulturnih dobara, i time zadovoljavati svoje osobne i kolektivne potrebe, (II) slobodno ispoljavati svoj talent, vještinu, interes, životni stil i podrijetlo kao proizvođač odnosnih dobara i/ili (III) slobodno zadovoljavati svoje potrebe služenja zajednici i svojoj kulturi, njenom boljitku, kao volonter na strani proizvodnje i/ili potrošnje kulturnih dobara.
- Kultura kao stup razvoja od temeljnog je značaja za zajednicu Mostara, za jačanje i odražavanje njenog duha, pa ju se promatra kao neodvojivu od tehnologije, drugog stupa razvoja, s kojom sinergijski doprinosi poboljšanju kvalitete života građana grada Mostara
- Grad Mostar mora osigurati uvjete za odvijanje kulturnih dešavanja i zadovoljenje temeljnih kulturnih potreba – što treba činiti u partnerstvu s privatnim i civilnim društvom grada i s drugim razinama vlasti - pa je posvećen planiranju ukupnog i kulturnog razvoja napose, i u sklopu toga posvećen uvođenju inovacija i promicanju izvrsnosti proizvodnje kulturnih dobara, te kreiranju odgovarajućih javnih politika i, u sklopu njih, kulturnih politika.

Vizija i ciljevi *Strategija razvoja kulture Grada Mostara* temelje se na navedenim uvjerenjima. Pod vrijednostima se podrazumijevaju utvrđene norme ponašanja koje slijede i poštuju svi građani

Mostara, kako je ustanovljeno kroz konzultacije tijekom izrade Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. -2026.

Tablica 4: 3P vrijednosti kulturne strategije i politike Mostara; Mostar, 2018.

R. br.	Vrijednost	Opis vrijednosti
1	Poštivanje	poštivanje tradicije, baštine i izgradnja zajednice, poticanje interkulturalnosti i različitosti
2	Pristup	pristup kulturi za sve, poštivajući načela kao što su: kultura u susjedstvu; uključivanje zanemarenih grupa i slojeva društva, solidarnost građana u suočavanju s izazovima
3	Partnerstvo	partnerstvo javnog, privatnog i civilnog u kulturi, u osmišljavanju politika, kao i sagledavanju i evaluiranju njihovog provođenja

Izvor: konzultacije tijekom izrade Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. -2026.

Grad poštuje raznovrsnost i otvoren je prema etničkim, religioznim i drugim skupinama i manjinama. Takvo ozračje pogoduje razvoju novih ideja, privlači kreativne osobe iz drugih sredina i podržava razvoj kreativnih i inovativnih organizacija. I sam Grad se razvija s time i na tim osnovama, jer je tijekom cijele svoje povijesti bio multikulturalan. Bilo je, bez sumnje, cikličkih uspona i padova multikulturalnosti, no trend je uvijek bio rast i razvoj i multikulturalnost.

Grad je potpuno privržen ideji kulturne demokratije, tj. uključivanju što većeg broja građana u stvaranje i potrošnju kulturnih dobara, pa želi pružati javna kulturna dobra i nesmetan razvoj privatnih, zajedničkih i kolektivnih kulturnih dobara, radeći na tome u suradnji s privatnim i civilnim sektorom.

Vizija grada kakvog želimo

Građani Mostara su razvili vlastitu definiciju kulture, prema kojoj:

“Kultura je ono što smo i što činimo; obuhvaća mnoštvo naših aktivnosti i akcija kojima želimo preobraziti grad u onaj koji će biti poseban, jedinstven i prepoznatljiv po inovativnom premošćivanju razdvojenosti.”

Akcija i aktivnosti kojima želimo izvršiti preobrazbu grada rezultirat će ishodom koji je iskazan vizijom razvoja:

Mostar će do 2026. biti kulturno vibrantan, prosperitetan i prestižan grad za življenje, djelovanje i posjećivanje.

Građani Mostara žele napraviti Mostar boljim mjestom za življenje, rad i zabavu aktiviranjem i osnaživanjem svojih mjesnih zajednica, udruženja, ustanova kulture, kreativnih firmi i lidera radi ostvarivanja transformacije grada.

Tako će Mostar postati poznat po svojoj posebnoj kulturi, inovativnoj i poduzetnoj, propitkivačkoj i uzbudljivoj, lokalno zasnovanoj, sa snažnim fokusom na mladež, i kao takva postati internacionalno prepoznatljiva sredina.

Situacijska analiza je pokazala nužnost **premošćivanja, uvezivanja/ povezivanja i prevazilaženja praznina u kulturnoj teksturi grada i raspuklina u socijalno – političkom tkivu urbaniteta.**

Kultura će poslužiti kao alat za premošćivanje razdvojenosti obala i građana i služiti izgradnji nove, zdravije i u svakom smislu integriranije zajednice. Grad je izrastao iz mosta, koji mu je dao i ime. Na vječitom raskršću puteva, putnika, kultura i civilizacija, Mostar je razvijao svoju autohtonu kulturu upravo premošćivajući različitosti.

Suvremena umjetnička vizija govori o repliciranju postupaka te premostivosti. Umjetnički i kulturni proizvodi sva-

kodnevno nastaju u radionici Mostara i služe svim njegovim građanima – i mogu biti alati integracije i napretka zajednice; također, služe i mnogo šire, kao primjer i putokaz ukorijenjen u jednoj *staroj tradiciji premošćivanja i fuzioniranja različitosti*, gdje možda leži ključ brojnih aktualnih i budućih interkulturalnih izazova.

Linija od Baltika do Jadrana, prepoznatljiva od devetog stoljeća, linija je susreta zapadnog i istočnog kršćanstva, dok je linija koja od 14. stoljeća ide od Crnog do Jadranskog mora, linija susreta kršćanstva i islama. Obje linije prolaze kroz BiH i Mostar, čineći ih mjestom susreta civilizacija i sredinama bogatim duhovim i kulturnim kapitalom (Domljan, 2005.).

No Mostar, sukladno odvijanju globalnih tijekova, treba razvijati ne samo kulturni nego i druge vrste kapitala (intelektualni, institucionalni, socijalni, fizički, financijski, okolinski i sl.) i istodobno postajati etnopolis (mjesto susreta kultura) i entropolis (mjesto susreta poduzetnika, investitora i inovatora), transformirajući se od distopije u eutopiju.

Mostarac **Nikola Bubalo** (1883.-1924.) pionir je esperantizma u BiH. Bio je stalni izaslanik Međunarodnog esperantskog saveza, sudionik formiranja „La Stelo Bosnia” (Bosanska zvijezda) 1910. godine, prvog esperantskog društva u BiH. Bubalo je uredio Esperantski vodič kroz Bosnu i Hercegovinu, jednu od prvih suvremenih turističkih publikacija o Bosni i Hercegovini namijenjenu svijetu, vrlo zanimljivu i aktualnu i danas.

Načela kojima se vodimo

Kao što brod s vremena na vrijeme baci sidro da ga vjetar ili struja ne odvede na krivi tok, tako i Mostar ima devet načela kojima se rukovodi da bi ostao na zacrtanom smjeru, onom zacrtanom vizijom razvoja kulture grada.

Grad će biti na pravom putu ako bude privlačio druge, posebno mlade talente da dođu raditi, studirati i/ ili živjeti u Mostaru te njih, kao i one talente koji su već u njemu, uspije zadržati. Kad su ljudi u gradu, treba ih činiti aktivnima– neki će stvarati, neki uživati u stvorenom, neki uživati u organiziranju i odvijanju tih procesa, neki u omogućavanju, neki u reguliranju, a neki u potpomaganju tih procesa.

Tablica 5: Načela kulturne politike Mostara; Mostar, 2018.

R. br.	Vrsta sidra (načela)	Zašto koristimo sidro (načelo)	Kako zabacujemo sidro (kako koristimo načelo)
1	Otvoren	Privlači i zadržava	— Priređujemo bogat i raznovrstan kulturni i umjetnički program za građane, posjetitelje i turiste — Zadržat ćemo i privlačit ćemo kreativne talente u grad (stvaranjem okruženja kroz javna, privatna i akademska područja) koji će biti uvjereni da je Mostar grad koji pozdravlja i podržava ideje i inovacije — Nudimo privlačne uvjete za rad i življenje kreativnim osobama izvan Mostara — Vršimo razmjenu inicijativa, posjeta, kulturno-umjetničkih programa i kreativnih proizvoda s drugim gradovima
2	Ambiciozan	Čini aktivnim	— Potičemo umjetnike na stvaranje kulturnih i kreativih dobara — Potičemo građane, učenike, studente na korištenje kulturnih i kreativnih proizvoda — Podržavamo amatersko, hobističko i sl. bavljenje kulturom i umjetnošću — Podražavamo formiranje i razvoj volontera voljnih sudjelovati u djelovanju sektora kulture, organiziranja kulturnih događaja i sl. — Prednjačimo u razvoju interkulturalizma
3	Poduzetan	Podržava kreativne	— Stvorit ćemo jedan samouvjeren, globalno orijentiran kadar mladih kreativnih proizvođača i promotora umjetnosti i kulture, koji će postati prirodni nasljednici grada kao njegovi kulturni lideri — Osiguravamo pakete podrške za kreativne mikro firme (prostor, financije, savjet, umrežavanje itd.) — Formiramo i razvijamo infrastrukturu kreativnih djelatnosti — Potičemo raznovrsnost i izvrsnost, elitnu umjetnost i duhovne vrijednosti; potičemo i podržavamo komercijalno orijentirane pojedince, organizacije i projekte kroz podršku klasterizaciji i uključivanju u globalne lance vrijednosti

R. br.	Vrsta sidra (načela)	Zašto koristimo sidro (načelo)	Kako zabacujemo sidro (kako koristimo načelo)
4	Inovativan	Podržava novine	— Potičemo i podržavamo stvaranje novih ideja i novih proizvoda u kulturi i umjetnosti i pomjeranje granica proizvodnih mogućnosti kulture i umjetnosti — Potičemo nove načine organiziranja kulturnog, umjetničkog i kreativnog sektora — Potičemo nove marketinške metode prezentiranja kulturnih i kreativnih proizvoda
5	Učinkovit	Koristi resurse učinkovito	— Formiramo baze djelovanja kulturnog i kreativog sektora i koristimo globalne indikatore — Redovito provodimo mjerenje učinkovitosti kulturog i kreativnog sektora komparativnih gradova i Mostara — Poduzimamo korektivne akcije kojima povećavamo učinkovitost i dostizanje granice učinkovitosti
6	Kreatehnicivan*	Kombinira kreativnost i tehnologiju	— Potičemo korištenje tehnologije u proizvodnji i potrošnji kulturnih, umjetničkih i kreativnih proizvoda i obratno: koristimo kreativnost u proizvodnji tehnologije — Potičemo što veći i što brži prijelaz s tradicionalnog, opipljivog, fizičkog svijeta u moderan, virtualan, neopipljiv svijet — Koristimo najnaprednije digitalne mogućnosti, kako u proizvodnji, tako i prezentaciji kulturnih dobara, čime postižemo veći stupanj kulturne demokracije
7	Transparentan	Svi su informirani	— Pružamo građanima sve relevantne informacije o kulturno-umjetničkim dešavanjima u gradu — Pružamo građanima sve relevantne informacije o odvijanju procesa donošenja relevantnih dokumenata o kulturi i tražimo njihova stajališta
8	Neoglušiv	Reagira na komentare	— Pružamo mogućnost građanima, posjetiteljima i turistima iskazati stajalište o stanju i procesima kulture u gradu — Reagiramo na stajališta građana, posjetitelja i turista te informiramo ostale građane o tome putem suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i alata
9	Otporan	Čuva od negativog	— Razvit ćemo mogućnosti primijenjenih istraživanja koja će osigurati da se znanje i iskustvo kulturnih industrija širi i koristi u raznim socijalnim i drugim segmentima Grada — Uključujemo nadležne administrativno-političke strukture Grada, uposlenike kulturnog i kreativnog sektora i građane u razmatranje aktualnih vitalnih pitanja razvoja i kulture grada — Podižemo mlađu generaciju kroz obrazovanje na svim razinama razvijanjem osjećaja za grad, kulturu, dijalog, toleranciju i interkulturalizam — Proširujemo granicu poimanja kulture, kulturne djelatnosti i kulturnog sektora; uklanjamo 'uska grla' razvoja kulture — Prožimamo duh i prostor kulturom, posebice humorom (liskalucima) — Odgovorni smo prema svom okruženju (Hercegovini) i svojoj okolici (prirodi)

*Od engleske riječi createch (izražavanje kreativnosti uz pomoć tehnologije)

Tablica 5: Načela kulturne politike Mostara; Mostar, 2018.

Ciljevi koje želimo postići

1. Jačati kulturu u javnom prostoru

Mostar stoljećima živi na rijeci i njenim obalama. Tok rijeke Neretve krase Mostar, a istovremeno razdvaja Mostar na dvije obale. Osim Neretve, koja prirodno razdvaja Mostar, napravljena je političko-administrativna podjela prije 25 godina. Ta podjela utjecala je na razdjeljivanje Mostara na što više kulturnih, socijalnih i drugih šavova. Dok je u mnogim gradovima uobičajeno vidjeti prometni prsten koji odvaja okolna naselja od središnjeg dijela grada, čineći ih segregiranim od ostatka urbane cjeline i time naglašavajući društvene podjele, Mostar ima dvije prilično homogene polovice grada i segregirano središte grada kojim dominira automobilski promet, dajući sliku „predgrađa“, sliku ulaska ili izlaska iz grada, što de facto prikazuje aktualno stanje Mostara.

Mostar je u prošlom ratu porušen do neprepoznatljivosti. Rušili su se nacionalni i vjerski simboli drugih etničkih skupina i konfesija, kao i objekti koji su bili prepoznatljivi simboli grada. Mostar je najrazrušeniji grad u Bosni i Hercegovini u ratu 1992. – 1995., uz Vukovar i među najrazrušenijima na području bivše Jugoslavije.

I danas niz razrušenih objekata, posebno u središnjoj gradskoj zoni, podsjeća na iscrtavane fizičke i mentalne mape građana. Mentalne podjele još žive i odražavaju se u generacijama mladih odraslih bez međusobnih kontakata. U Mostaru djeluju odvojene obrazovne, sportske, kulturne, socijalne i zdravstvene institucije, komunalna, elektroprivredna i telekomunikacijska poduzeća, a javni prostori ostaju zanemareni, zapušteni i u nestajanju. Odlaskom velikog broja građana ostale su nepopunjene praznine urbanog i nastali novi prostori kretanja i komunikacije. S druge strane, u gradu je pridošlo novih građana, koji još uvijek uče kako se povezati i saživjeti s njime.

Oni koji pamte Mostar iz vremena kad je imao daleko veći boemski indeks za današnji grad će reći da je depresivna sredina, ni nalik nekadašnjem privlačnom i kreativnom gradu. Reći će i kako nema plodnog tla za razvoj kreativnih ideja, kojih nikada u Mostaru nije nedostajalo.

Aktualna generacija građana smatra da, za razliku od prethodnih, nije ostavila nikakav trag svog bivstvovanja gradu, pa tako ni budućim generaci-

Tablica 6: Programi i projekti jačanja kulture u javnom prostoru Mostara u razdoblju 2018. – 2026.; Mostar, 2018.

Aktivnost	Akcija	Programi	Projekti
Reurbanizirati postojeće urbano tkivo kroz kulturne sadržaje	Razvoj kulturnog distrikta i njegovih veza s drugim dijelovima grada	P1: Premošćivanje prostora	Meditranska kuća Predrag Matvejević Kulturno-sportski centar ŠTREKA Klasični/ glazbeni vrtovi Mislim grad Spomenici Urbani kod Bona-Bunica
Koristiti javni prostor kao mjesta razvoja socijalnog tkiva	Izvoditi kazališne, glazbene i sl. predstave u kulturnom distriktu	P2: Premošćivanje različitosti	MarTgine Kvartovska liga – liga društvenih igara Grad je čovjek, a čovjek je drama – kazališni serijal Nathan mudri, kazališna predstava Kralj Gordogan Festival arhitekture s ljetnom školom
Kultura kao kriterij sjećanja i zaborava	Razviti publiku koja uživa u nanovo stvorenim kulturnim prilikama; uvesti nove materijalne baštinske sadržaje; poticati inovativne, kreativne i konkurentne proizvode utemeljene na kulturnoj baštini	P3: Premošćivanje vremena	Nevidljiva prošlost Mostara Almanah omladinske i alternativne mostarske kulture Ko (g)radi (g)rad - City (in) labor Share Mostar – urbana igra

jama. Stvorena je atmosfera u kojoj je generacija ljudi, koja je prošla ili pamti rat, napokon u situaciji da ima priliku uraditi nešto pozitivno za grad. Želimo sagledati sebe, međusobno se upoznati, prepoznati naš današnji identitet i time se odreći stigme podijeljenog grada. Upravo ovo prepoznavanje nadilazi strah prema nepoznatom. Potrebno je ponovno povezati razoreno urbano i društveno tkivo grada i začu u dubinu ljudskih odnosa, obnoviti ih s onim stvarima koje čovjek nije u mogućnosti pokrenuti sam, bez medijacije s drugima. Četvrti Mostara i lokalne zajednice trebaju se ponovo upoznati - otvaranjem bašti, prepoznavanjem bilja, izmjenom priča, nastupima u javnom prostoru.

Cilj jačanja umjetnosti u javnom prostoru koristi umjetnost kao instrument premošćivanja otuđenosti od gradskih prostora, međusobne otuđenosti i otuđenosti od sjećanja.

Program **P1, program premošćivanja prostora**, obuhvaća projekte *reurbanizacije postojećeg urbanog tkiva* koji će osigurati postizanje prostornog kontinuiteta. Prostori doživljene fizičke regeneracije djeluju kohezivno na društvenu za-

jednicu. Tako revitalizirana prostorna i društvena dimenzija omogućuje proživljavanje i nadogradnju memorije mjesta i stvaranja novog narativa u suvremenom kontekstu grada, što se postiže realizacijom programa **P2, programom premošćivanja različitosti**. Kroz ovaj program potičemo kolaborativne i participativne projekte i akcije s namjerom transformiranja prostora u **kulturni distrikt te razvojem njegovih četvrti i njegovim povezivanjem s** marginama grada. Na to se nadalje nadovezuje program **P3, program premošćivanja vremena**, kojim nastojimo oživjeti pozitivna sjećanja i otrgnuti ih od zaborava.

P1 PROGRAM - Premošćivanje prostora

Intenziviranjem uporabe otvorenih prostora za kulturu i umjetnost, obrazovanje i socijalizaciju te uvođenjem novih prostora i sadržaja stvaramo participativnu osnovu za novi koncept središnje zone, koja u budućoj slici grada treba postati generator kulturnih i umjetničkih dešavanja, novih produkcija i fizički brand Mostara s europskom dimenzijom.

Meditranska kuća Predrag Matvejević

(Nositelj projekta: Grad Mostar, partneri: obitelj Matvejević, kulturne institucije, La Sapienza Roma, La Sorbonne Paris, pojedinci i udruge)

Obnovom rodne kuće europskog književnika Predraga Matvejevića i ugošćavanjem njegovog legata, Mostar dobiva vrijedan kulturni sadržaj, jednako privlačan kulturnim i obrazovnim radnicima, studentima i turistima. Smještena na Bulevaru, bivšoj liniji podjele, Mediteranska kuća će biti mjesto književnih rezidencija i događaja i predstavlja važnu prostornu točku u novoj kulturnoj zoni grada.

Kulturno-sportski centar ŠTREKA

(Nositelj projekta: Grad Mostar, partner: Sportski savez Grada Mostara)

Štreka predstavlja još jednu novu sinapsu (točku) središnje zone i premošćuje nedostatak kulturne i sportske infrastrukture i sadržaja. Modernog i multifunkcionalnog dizajna, Štreka će ugostiti kulturne, sportske i obrazovne sadržaje, a bit će dostupna i osobama s invaliditetom i umanjnim sposobnostima. Prostor će koristiti 19 srednjih škola, 24 osnovne škole i 4 sveučilišta, kao i 40 kulturnih udruženja građana i 120 sportskih klubova. U Štreki će se otvoriti novi prostor za izvedbene djelatnosti poput plesa, kao i suvremene produkcije na polju vizualnih i digitalnih umjetnosti. Štreka svoj naziv duguje kolokvijalnom nazivu za prugu uskotračnicu kojom je popularni Čiro vozio sve do 1966. godine. Izgradnja sportske dvorane započeta je još prije rata, ali nikad nije dovršena, a novim je projektom potpuno osuvremenjena.

Klasični/ glazbeni vrtovi

(Nositelj: Studij glazbene umjetnosti FPMOZ-a Sveučilišta u Mostaru, partneri: glazbene škole, MC Pavarotti, Simfonijski orkestar, amaterski zborovi, orkestri, pojedinci)

Ovim programom želimo animirati i glazbenike i publiku *donoseći klasičnu glazbu u javne prostore grada* i time premostiti predrasude da je ona rezervirana samo za uski krug ljudi s glazbenom naobrazbom. Na mostarskim otvorenim pozornicama, trgovima, baštama, parkovima, redovito će se čuti zvuci klasične glazbe koji će oplemeniti javne prostore i građanima omogućiti nove percepcije glazbenog stvaralaštva. Ispred obnovljene *Muzičke škole*, učenici će redovito izvoditi sate na

otvorenom, na trgu Musala, koji će sa svoja tri arhitektonska spomenika austrougarskog doba biti revitaliziran kao važna kulturna sinapsa grada.

Mislim grad

(Nositelj: HNK, partneri NPM, LKM, PLM)

Ova se ambijentalna *predstava* događa na nekoliko lokacija u gradu, kombinirajući vanjske i unutarnje prostore u „kazalište postaja“ u kojem je glavni lik sam Grad. U redateljskoj poetici kazališnog i filmskog redatelja Bobe Jelčića, autora uspješnog filma *Obrana i zaštita* čija se radnja odvija u Mostaru, *Mislim Grad* je putovanje kroz urbane točke Mostara koje publici nudi jedan specifičan kazališni doživljaj.

Prostor je u ovakvom konceptu inkluzivna pozornica na kojoj je tanka linija između dokumentarnog i fikcije. Jednako je važno uspostaviti relaciju s prošlosti i sa sadašnjosti, odnosno sinkronizirati svijet sjećanja s trenutačnim stanjem. Zbog specifičnih lokacija, neizbježno je da prostor kreira publiku – putnici namjernici, prolaznici, turisti – svi oni mogu postati sudionici ovog projekta. Izbor lokacija je širok – od velikih javnih prostora, trgova, ulica, bulevara, do intimnih sobica u kojima može ući tek nekoliko gledatelja.

Spomenici

(Nositelji: NPM, partneri: HNK Mostar, Needcompany, Bruxelles, HNK Ivan pl. Zajc, Rijeka)

Dva su najprepoznatljivija i najznačajnija spomenika kulture u Mostaru Stari most, na UNESCO-vom popisu zaštićene kulturne baštine i Partizansko spomen-obilježje, od 2006. spomenik kulturne baštine Bosne i Hercegovine.

Partizansko spomen groblje remek je djelo velemajestorskog arhitekta memorijalne arhitekture, umjetnika i filozofa Bogdana Bogdanovića, izgrađeno 1965. Proteže se na 5000m² i šest terasa, u obilju drveća i zelenih površina. Prožet je jednako univerzalnim i autentičnim simbolima (u njega su ugrađeni oblutci iz Neretve i ploče starih gradskih kuća). I sam autor, koji je inače ovo djelo smatrao svojim najznačajnijim, naziva ga *replikom grada, njegovim idealnim dijagramom*. Oba spomenika su devastirana u ratu pa potom obnovljena u miru. I jedan i drugi spomenik imaju svoje priče i kontroverze vezane uz njih. Slika rušenja Starog mosta je obišla svijet, a zanemari- vanje Partizanskog groblja simptomatično je za ovdašnji odnos prema prošlosti. Dva renomirana

redatelja ispričali bi i interpretirali, svaki na svoj način, priče o ova dva spomenika, i tako propitali kolektivni odnos prema povijesti i što taj odnos govori o nama danas.

Urbani kod

(Nositelj: udruga FORA, partner ADA, umjetnici)

Urbani kod usmjeren je na povratak javnih površina građanima, s ciljem dotjerivanja postojećih prostora i njihovog otvaranja socijalnom kontaktu, odmoru i interakciji. Cilj je stvoriti jedinstven vizualni identitet prostora Mostara i kreirati prepoznatljivost urbanog mobilijara. S građanima ćemo, osluškajući njihove potrebe, osmisliti kvalitetan i zanimljiv vizualni sadržaj javnog prostora kao što su klupe za sjedenje, štandovi za bicikla, paneli za plakate, površine za skateboard, korpe za otpatke, autobusna stajališta i dr. Prostori koje bi građani sukreirali omogućili bi im prijatnije korištenje i promoviralo odgovorniji odnos građana prema zajedničkom javnom prostoru.

Bona-Bunica

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: Mostar Summer Fest, Mostar Blues and Rock Festival, Rock škola Mostar, sportske, kulturne, omladinske, ekološke i umjetničke udruge, Turistička zajednica Mostara i HNK/Ž)

Buna je poznato izletišta Mostara, na rijeci Bunici, udaljeno 12km od grada i u blizini mostarske zračne luke. Bunu su još Rimljani prepoznali kao mjesto dobrog življenja, u obilju rijeka i zelenila, i nadjenuli joj ime Bona=dobra. Buna je poslijeratnih godina zapuštena i izgubila je svoju nekadašnju vrijednost i sjaj. Ovaj lokalitet ćemo pretvoriti u „Ljetni grad na Bunici“ tijekom četiri ljetna mjeseca, koji će nuditi raznolike umjetničko-kulturne i sportske manifestacije na otvorenom po uzoru na velike europske sredine. Svaki mjesec nudi jedan festival te mnogobrojne ostale sadržaje manjeg produkcijskog opsega. Realizacija međunarodnih kulturno-umjetničkih manifestacija na otvorenom, po uzoru na velike europske sredine, jača lokalni kulturni sektor i konkurentnost na europskoj festivalskoj sceni.

Izgradnjom potrebne infrastrukture ostvaruje se gospodarski i razvoj kulturno-turističkog profila Mostara i Hercegovine. Kroz organizaciju glazbenih festivala, radionica i ljetnih kampova, kroz organizirane školske izlete, sportske manifestacije, animatorske aktivnosti i sl., stvaraju se uvjeti za obrazovno-sociološki razvoj djece predškolskog i školskog uzrasta, kao i one starijih generacija.

P2 PROGRAM: Premošćivanje različitosti

Građani provode svoje vrijeme i u javnom prostoru pa on ima snažan utjecaj na društvenu dimenziju grada. Mostar ima velik broj sunčanih dana, što uveliko određuje način života i navike građana u javnom prostoru. Prostor koji je opremljen urbanom infrastrukturom, mobilijarom i prilagođenim sadržajima, građanima nudi mogućnost kvalitetnijeg provođenja vremena i pruža im mogućnost sudjelovanja i interakcije. Jako je bitno da stanovništvo šireg područja doživi grad i da se osjeća njegovom bitnom karikom.

Interakcija čovjeka i prostora dodatno se stvara angažmanom prostora u oblasti kulture. To u mostarskom društvu ima posebnu važnost, jer takav angažman prostora i interakcije briše linije, prepreke i pomaže proces revitalizacije društvenih veza pokidanih ratom. Javni prostor, kao jedinica društvenog uređenja, postaje mjesto susreta, razmjene kreativne energije i stvaranja novih vrijednosti Mostara.

MarTgine – prilagođavanje kulturnih sadržaja marginaliziranim skupinama

(Nositelj: Grad Mostar i kulturne institucije, partneri: udruge građana i udruge osoba s posebnim potrebama)

Gradske će institucije do 2024. prilagoditi i uvesti nove sadržaje za marginalizirane skupine i osobe s posebnim potrebama:

— U gradskim ustanovama kulture izgradit će se pristupne rampe ili drugi načini prilaza.

— Sve će institucije osnažiti svoje kapacitete za uvođenje programa i aktivnosti za osobe s posebnim potrebama; brošure, katalozi, izložbe, muzejske postavke prilagođene slabovidnim osobama, dramski i književni sadržaji prilagođeni gluhim osobama, programi za osobe s poteškoćama u razvoju i dr.

— Lutkarska i dramska kazališta i knjižnice će pokrenuti mobilnu djelatnost kako bi se manji programi izvodili publici na udaljenim točkama gradske periferije, kao i štićenicima socijalnih institucija.

— Osnaživat ćemo inicijative i programe za inkluziju u svim kulturnim, obrazovnim i odgojnim ustanovama i udrugama grada. Primjerice, objaviti ćemo knjigu nastalu u integrativnom vrtiću *Sunčani most* (multietnički vrtić koji pruža odgoj i djeci s poteškoćama u razvoju i posebnim potrebama); pružit ćemo potporu radu udruge SAS (kreativne radionice za osobe s posebnim potre-

bama), inicirati programe umjetničkih radionica za sugrađane koji boluju od PTSP-a i dr.

Kvartovska liga – liga društvenih igara

(Nositelj: SIU, ADA, partneri mjesne zajednice, gradska udruženja i neformalne udruge građana)

U namjeri da se podsjetimo na 'komšiluk' (način viševjekovnog interkulturalnog življenja stanovnika u Mostaru) i na to kako se u Mostaru ranije živjelo i socijaliziralo, organizirat ćemo niz kvartovskih događaja i Ligu društvenih igara. S razvojem novih tehnologija i stasanjem novih generacija međugeneracijsko razumijevanje i kontakt su otežani. U ligi će se, kao i ranije, igrati timski sportovi, kao i šah, tradicionalna igra tavlja i dječje igre na otvorenom, ali i suvremene videoigre i kvizovi. *Mostarska liga društvenih igara (MLDI)* oslanjat će se na interakciju tehnologija i generacija kroz igru, s ciljem ukazivanja na probleme digitalne nepismenosti kod starijih i fizičke otuđenosti kod mlađih. Liga će se odvijati u kvartovskim prostorima za rekreaciju i socijalizaciju, ili u školama. U određenim kategorijama ekipe će biti sastavljene od igrača koji predstavljaju Millennialse, one koji predstavljaju TBD generaciju i one iz Silent i X generacije. MLDI će oživjeti zamrle prostore, obnavljati međugeneracijski dijalog i promovirati interkulturalnost mostarskog življenja.

Mostarted je poseban projekt urbane igre koji kombinira kvizaška znanja o Mostaru, njegovoj povijesti i zanimljivim činjenicama s otkrivanjem lokaliteta, digitalnim alatima i društvenim mrežama. Ona se igra u fizičkom prostoru, odlaskom na određene lokacije, a informacije su dostupne u elektronskom obliku, ili se dobivaju u interakciji s fizičkim osobama. Mostarcima ona pruža priliku za druženje, učenje i zabavu, a onima koji nisu Mostarci priliku da uspješnom igrom zarade tu titulu. Jer, po riječima Darka Radovića, profesora arhitekture i urbanizma na tokijskom Keio sveučilištu, rođenog Mostarca:

„Mostarac se rađa, ali se može i postati Mostarcem. Biti prihvaćen u Mostaru nikad nije bilo lako. Kao što je Rim imao neumoljive kriterije građanstva, kao što Tokyo priznaje za Edoko samo one čiji su se preci tamo rađali bar tri ili četiri generacije, izvjesna doza pozitivne arogancije je čuvala i identitet Mostarca.“

Grad je čovjek, a čovjek je drama – kazališni serijal

(Nositelj: HNK, UG "KRUG", partneri: NP Mostar, Kazalište lutaka Mostar, Pozorište lutaka Mostar, ADU Zagreb, ADU Osijek, ADU Split, ADU Beograd, ADU Banjaluka, ADU Sarajevo, ADU Podgorica, ADU Skopje, ADU Ljubljana, ADU Priština.)

Pod ovim naslovom tijekom razdoblja 2020.-2024. inscenirat ćemo s ansamblima mostarskih kazališta 12 predstava, koje će režirati 12 redatelja, a pisati 12 pisaca s regionalnih

Akademija dramskih umjetnosti. Svaka će predstava biti o životu jednog od suvremenih Mostaraca koji nije javna osoba i dosad nije bio pod okom javnosti. Gosti iz regionalnih akademija održat će niz radionica i seminara za lokalna kazališta, s ciljem jačanja kapaciteta, kao i otvorene dramske radionice za mlade i širu javnost.

Nathan mudri, kazališna predstava

(Nositelj: HNK, partneri: NPM, HNK Zagreb, Deutsches Theater Berlin, Habima Theater, Tel Aviv)

Nathan mudri, u režiji Thomasa Ostermeiera, drama je njemačkog dramatičara i prosvjetitelja iz 18. stoljeća, Gottholda Ephraima Lessinga. Radnja komada se zbiva u vrijeme križarskih ratova u Jeruzalemu i problematizira život ljudi triju vjera. Predstava propituje na kojim osnovama takav suživot u nemirnim ratnim vremenima treba počivati. S partnerima od Berlina, preko Mostara, do Tel Aviva ćemo poslati snažnu poruku o nužnosti istinskog razumijevanja i prihvaćanja Drugog i Drugačijeg. Organizirat ćemo javne razgovore s gostima iz Tel Aviva i Berlina o mostarskom iskustvu i procesu stvaranja same predstave, ali i njihovim iskustvima u zemljama iz kojih dolaze.

Kralj Gordogan, kazališna predstava

(Nositelj: HNK, partneri: NPM, LKM, PLM, Theatre sans fil)

Kazališni projekt francuskog teoretičara i redatelja Sylvaina Tanquerela kombinira glumca i lutke u najuspješnijoj drami pjesnika i dramatičara Radovana Ivšića „Kralj Gordogan“- Riječ je o bajkovitoj priči o tiraniji i o onima koji su spremni dati sve od sebe da joj se suprotstave. Ivšić je još od 50.-ih godina prošlog stoljeća živio u Parizu, gdje je izrastao u jedno od najznačajnijih imena svjetskog nadrealizma. U obrazovnim i kulturnim institucijama organizirat ćemo sadržaje posvećene ovom

svjetski priznatom umjetniku, koji je više cijenjen u Francuskoj nego u matičnoj zemlji. „Kralj Gordogan“ je tako prvi put izveden u Francuskoj 1956., iako je napisan još 1943. u Zagrebu.

Festival arhitekture s ljetnom školom

(Nositelj: ADA, partner: HDHS Kosača, europske arhitektonske organizacije i studiji arhitekture i dr.)

Festival arhitekture okuplja renomirane i inovativne arhitekta i urbaniste iz Europe, studente, institucije i zainteresiranu javnost. Cilj je predstaviti nova postignuća i trendove u arhitekturi i urbanom planiranju i uključiti studente, učenike i građane u tematiziranje aktualne urbanističke slike Mostara. Festival arhitekture održava se od 2020. do 2024. kao proljetni bijenale. Godišnje se održava *Ljetna škola arhitekture* na kojoj studenti dizajniraju privremene kulturne prostore, odnosno mobilne infrastrukturne objekte, kao što su paviljoni, štandovi i dr. Kako bi pitanje zajedničkog prostora i njegove izgradnje približili najmlađima, za djecu i mlade održat će se niz interaktivnih radionica i izložbi, a izradit ćemo i multi-medijalnu slikovnicu: *Arhitektura i umjetnost u slici i riječi* (partneri su Alisa Teletovic Colorscapes, Emily Gunzburger Makas, Univ Charlotte, Spark Mostar). Cilj te publikacije za djecu predškolskog i školskog uzrasta je otkriti što čini značajna arhitektonska i umjetnička djela na teritoriju Europe, od starih civilizacija do danas. Izradit će se i digitalna aplikacija u obliku igrokaza i kviza pomoću koje će djeca moći provjeriti usvojeno znanje.

P3 PROGRAM: Premošćivanje vremena

Čovjek najbolje shvaća ono što može okom percipirati, uhom čuti, rukom dodirnuti i čiju fizičku prisutnost može osjetiti. Ali, Mostar je više od toga, on je palimpsest. Vrijeme je to koje gradi grad u kojem ljudi stvaraju, dolaze, odlaze, vraćaju se. Svaki građanin ima pravo na grad, i onaj koji više nije fizički prisutan, i onaj koji danas živi, i onaj koji će tek doći. Svatko od njih će graditi nova mjesta komunikacije, nove sinapse koje Mostaru daju prostorni, društveni i vremenski kontinuitet svečulnog grada, kojem nije cilj biti samo dobro organiziran, već poetičan i simboličan.

Nevidljiva prošlost Mostara

(Nositelj udruga „Glosar“, partneri Grad Mostar i Arhiv Hercegovine)

Projekt se bavi obilježavanjem povijesti Mostara, koja je na prvi pogled neuhvatljiva i velikoj većini građana najčeće nepoznata, a zauvijek je obilježila duh ovoga grada. Mapirat ćemo i istaknuti nevidljivu prošlost kroz vidljiva obilježja objekata i ljudi koji su utjecali na razvoj grada.

U okviru projekta tretirat će se ostaci objekata, objekti koji su potpuno izbrisani iz katastarskih čestica te ljudi i događaji koji su obilježili povijest grada, a da o njima nema vidljive naznake na lokacijama koje su obilježili. Neke od aktivnosti su ploče/panoi s nazivima i osnovnim informacijama o osobi/ događaju/ objektu, brošure sa svim informacijama i anedgotama, dokumentarni film kojim će se promovirati određene osobe/ objekti/ događaji, mobilna aplikacija s mapom uvrštenih kategorija i javne diskusije.

Almanah omladinske i alternativne mostarske kulture

(Nositelj: OKC Abrašević, partneri: lokalne udruge i neformalne umjetničke skupine)

U Mostaru je s krajem rata zaživjela alternativna omladinska scena. Mostar se u posljednjih 20 godina ubrzano gradio i mnogi su prostori nestali ili izgubili svoju namjenu. Izuzetno vibrantna i potentna poslijeratna scena mladih umjetnika i mjesta alternativne kulture mladih nigdje nisu ostala zabilježena. Razdoblje od 1994. do 2003. potrebno je ubilježiti u kulturnu povijest grada kao razdoblje kada su začeti važni kulturni i društveni procesi. Poslijeratna je scena svoje uporište našla u prijeratnoj alternativnoj sceni, čiji su predstavnici bendovi Ženevski dekret i Monolit, Teatar Lik i Mostarski teatar mladih, te mnogi drugi. Ovim projektom ćemo na jedno mjesto skupiti sva sjećanja na prostore alternativne kulture u Mostaru i njene aktere. Kroz istraživanje, bilježenje sjećanja građana i javne događaje, doprinijet ćemo stvaranju cjelokupne i kontinuirane kulturne slike grada.

Ko (g)radi (g)rad - City (in) labor

(Nositelj: OKC Abrašević, partneri: CTK, lokalne udruge i neformalne umjetničke skupine)

Radništvo je sastavna odrednica mostarskog identiteta. Brojni su naši preci radili u gradskoj industriji i oblikovali ovaj grad. Zbog rada su se dogodili mnogi društveni procesi, migracije sa sela u grad, gradnja naselja novog modela življenja, gradnja prostora zajedničkog odmaranja i drugi.

„U Beču se pripremao ukaz o postavljenju Mujage Komadine za gradonačelnika Mostara. Prvi put se postavlja gradonačelnik. Mostarci su se ushićivali, a on, Mujaga, kao da se ništa posebno ne događa, kao i svih dana i godina prije, ustaje zorom, u pekari kupuje mlaku štrucu, stavlja je pod pazuhu, doručkuje i ručava odlamanjem, uzgred, obilazeći građevine. Zna samo za rad i namicanje dobara.

Novine su objavile dan ustoličenja. U Mostar su stigle ugledne zemaljske zvanice i visoki bečki dostojanstvenik. Podne je. Čas je svečanog ustoličenja i ručka. Svi su na okupu osim budućeg gradonačelnika. Nije još stigao običi sve građevine, još dijeli prekore i upute. Uzvanici se u sali pogleduju i nadviruju kroz prozor. Iščekuju. Domaći su uznemireni i postidi, a gosti uvrijeđeni. Zgledavaju se ljuti i gladni.

Konačno, sa nedojednom štrucom ispod miške, bahnu Mujaga Komadina. Nazva selam. Obazrije se. Ugleda dvije slobodne stolice. Sjede na bližu, ispod pazuha izvadi nedojedeni okrajak štruce i odloži pored pozlaćenog tanjira.

—Mujaga ručlo!? —dobaci čata, ali ga Mujaga ne ču, ili ne htjede da čuje.

Sjeo je na stolicu predviđenu za gradskog čatu, opomenu ga bečki opunomoćenik:

—Sjednite na onu stolicu —kaza i pokaza rukom na čelnu stolicu ispod carske slike.

—Zašto baš na nju? —odbrusi Mujaga.

—Pa, red je, ispod Cara —zajedljivo će carski izaslanik.

—Šta je red? —zajedljivo će i Mujaga.

—Mjesto gradonačelnika je ispod slike cara —mirni je će visoki gost.

—A, ne, gospodine —mirnije će i Mujaga. —Mjesto cara je iznad gradonačelnikove glave —kaza, pa naredi čati: —Premjesti cara, Franju, evo, evo ovdje, iznad mene.

—Ali, gospodine, čelo... —usprotivi se Bečlija.

—Čelo je, gospodine, gdje sjedi Mujaga Komadina! —odbrusi Mujaga i ostade pri svom.“

Danilo Marić (1997).

Mostarska treha. Los Angeles.

Kulturnim aspiracijama radnika nastalo je 1920-ih *Radničko kulturno umjetničko društvo* u zgradi Radničkog doma. U svrhu obrazovanja širom zemlje otvarana su radnička sveučilišta, a pamtimo i radnička odmarališta i menze, sportske klubove i igre. U Mostaru su djelovale prehrambena industrija Apro Hepok, avio-industrija Soko, Aluminij, tekstilna industrija Zlatka Vuković, Rudnik mrkog uglja, Žitopromet, Fabrika duhana i drugi, čineći mostarsko stanovništvo većinski radničkim. U djelatnostima koja su obilježila grad posebno mjesto zauzima uskotračna željeznica izgrađena u vrijeme Austro-Ugarske, koja je BiH povezivala sa srednjoeuropskim prijestolnicama Budimpeštom, Bečom i drugim. Cijeli jedan svijet se promijenio i nestaje sa posljednjim živućim akterima tih vremena. Mnogih prostora danas uopće nema ili 'zjape' uništeni i napušteni i vrijedi se na njih podsjetiti.

U ovom projektu bavimo se temom radništva u Mostaru, kroz istraživanje, mapiranje i javne diskusije i događaje. Izložbama, u suradnji sa Centrom za tehničku kulturu, Arhivom Hercegovine i drugim relevantnim akterima, sa širom ćemo javnosti podijeliti impresivna industrijska i tehnička postignuća Mostara 19. i 20. stoljeća.

Share Mostar – urbana igra

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: obrazovne institucije, Sportski savez, ustanove i udruge u Mostaru, udruženja u dijaspori)

Glavna ideja iza ovog projekta je uhvatiti se u koštac s idejom o podjeli Mostara na Mostarcima svojstven način, autoironijom i liskalukom (*mostarska kultura humora, otud potiče i ime kazališnog festivala komedije*). Stoga smo projekt nazvali *Podijelimo Mostar*, aludirajući na lokalne podjele. Umjesto na uobičajena dva dijela, grad ćemo podijeliti na onoliko dijelova koliko je stanovnika grada, tj. na 105.417 dijelova, tako da svaki stanovnik dobije 'svoj Mostar'. Na višednevnom javnom događaju u gradskom prostoru bit će

postavljena puzzle slagalica od 105.417 dijelova koji čine sliku grada, pa će građani moći doći i uzeti 'svoj' dio. Mostarci u dijaspori i odsustvu mogu također dobiti 'svoj' dio. Građani koji su uzeli puzzlu trebaju napisati svoju viziju i vratiti je u sliku grada. Mogu to uraditi na određenim punktovima, poštom, u digitalnom ili pisanom obliku. Organizirat ćemo radionice i diskusije u svim školama, sportskim klubovima, ustanovama, udruženjima, a posebnu pažnju posvetit ćemo marginaliziranim skupinama. Od prikupljenih dijelova sklopit ćemo različite vizije u sliku današnjeg Mostara. Sve vizije ćemo skupiti na jednu digitalnu platformu kako bi bile dostupne svima koji žele saznati kako Mostar vide njegovi građani i kakav grad žele. Neminovno ćemo prikupiti mnogo različitih vizija i želimo organizirati niz događaja poput diskusija i izložbi, kako bi s građanima artikulirali zajedničku viziju grada.

2. Poticati inovativan razvoj kulture

Vijeće ministara BiH u *Strateškom okviru za BiH* (2015.93) ističe iznimno važan značaj kreativnih industrija i kaže:

“Kreativne industrije postaju sve važnija komponenta razvoja moderne postindustrijske ekonomije, temeljene na inovativnosti i znanju. Razlozi za poticanje razvoja takvih industrija leže u dokazanom ekonomskom rastu i razvoju, te stvaranju radnih mjesta, ali i u promoviranju kulturnog identiteta i isticanju kulturnih različitosti diljem svijeta. Tijekom proteklog desetljeća EU je prepoznala tu činjenicu i započela s razvojem i promoviranjem ovih posebnih industrija. U tim trenucima je sektor, koji je bio uvijek na marginama, dobio dovoljno pažnje istraživača i vladajućih tijela, te je postao glavna tema istraživanja, analiza i statistika u svrhu boljeg razumijevanja odnosa između kulture, kreativnih industrija i ekonomskog razvoja, kako bi bili u mogućnosti što uspješnije iskoristiti potencijale novootkrivene industrije. U BiH je potrebno razviti ovaj sektor i usmjeriti napore u definiranju njegovih potencijala, kako bi utjecao na ekonomski rast i razvoj države.”

Vijeće ministara BiH s pravom ističe da je kreativna djelatnost sve važnija sastavnica suvremene ekonomije, ne samo stoga što snažno doprinosi

ekonomskom rastu i rastu zaposlenosti u odnosu na druge dijelove ekonomije i što ostvaraju snažan rast i u doba recesije, nego i što je snažna sastavnica kulturnog identiteta i razvoja kulturne raznovrsnosti kao temelja suvremenog razvoja. Primjerice, u Ujedinjenom kraljevstvu (UK) kreativne djelatnosti su najbrže rastući sektor ekonomije, koji upošljava tri milijuna djelatnika, tj. jedan od jedanaest zaposlenih je zaposlen u ovom sektoru. Mostar ima bogatu kulturnu raznovrsnost, što je izvrsna osnova za razvoj kreativnih djelatnosti, jer multikulturalizam potiče kreativnost. No, u BiH u cjelini kreativna privreda nije dobila odgovarajući pažnju, pa su njena proizvodnja i izvoz minornog značaja.

Polazeći od tog stajališta želimo razvijati kreativan i inovativan grad, koji će biti privlačan talentima Mostara da ostanu u svom gradu, a drugima da dođu živjeti i raditi u Mostaru i u njemu razvijati svoj talent. Posebice želimo postati vodeća snaga BiH u poticanju inovativnosti i kreativnosti kod djece i mladeži kroz razvoj estetskih predmeta, poduzetništva i inovatorstva na svim razinama obrazovanja. Želimo građanima nizom kulturnih projekata približiti pojam ‘promjene’ kao osnove za izgradnju zdrave društvene zajednice. Grad će u tom smislu postati vibrantna sredina, poželjna i dostupna za ‘istraživanje’ i duhovni rast. Razvijat će se suradnja kreativnog sektora s mostarskim sveučilištima i brzorastućim IT sektorom u Mostaru, te uz sudjelovanje građana osmišljavati i realizirati projekte koji vode k razvoju grada znanja, digitalnog i inkluzivnog grada.

P4: Graditelji mikro mostova

Talking cities, invisible stories

(Nositelj: ADA, partneri: Mala Cherga Theatre, UK; Alisa Teletovic Colorscapes Australia/BiH, Kocka Neba, Bohemian Collective (Fr/Bulgaria), Abu Jafar, Bangladesh/UK, Paper Smokers Italy/London, Samouprava Sarajevo)

Cilj projekta je istražiti mostarsku vezu s Europom i njen utjecaj na grad te način na koji je mostarska kultura putovala u europske zemlje migracijom svojih građana. Fokusira se na međusobnu povezanost lokalne i europske kulture, te lokalnih i europskih jezika, tako što povezuje sadašnje građane grada sa sugrađanima u dijaspori i umjetnicima koje će istražiti aktualne europske teme poput multikulturalizma, migracija, granica, arhitekture, umjetnosti, identiteta, osjećaja pripad-

Tablica 7: Programi i projekti jačanja inovativnog razvoja kulture Mostara u razdoblju 2018. – 2026.; Mostar, 2018.

Aktivnost	Akcija	Program	Projekti
Jačati bazu inovativnosti i inkluzivnosti	Povećati stupanj aktivnog sudjelovanja građana u kulturnim događanjima	P4: Uspostava mikro mostova	Talking cities, invisible stories Muzej uspomena Mozaik različitosti Književni Mo-Lab Kulturni djelatnici u ratu
Podržati transfer najmodernijih znanja proizvodnje kulturnih dobara i razvijati infrastrukturu za njenu proizvodnju	Organizirati konferencije i izložbe te utemeljiti centar suvremene produkcije Organizirati radionice i sl. forme radi provođenja evaluacije, benčmarkinga, promoviranja dobrih praksi i povećanja kompetentnosti Inicirati uvođenje odgovarajućih studija na sveučilištima i programa u srednjim školama	P5: Transfer suvremenih praksi	Konferencija suvremenih umjetničkih i kustoskih praksi Centar suvremene produkcije Transhumanistic Odyssey on the River Neretva – izložba digitalnih kolaža Monument in visit Suvremena likovnost San europske noći/Balkan express
Podržati transfer inovativne kazališne umjetnosti	Unaprijediti suradnju s inozemnim umjetničkim i kulturnim zajednicama, posebno s onima iz dijaspore Organizirati gostovanje renomiranih kazališta, naročito 2024. god. Razviti sustav mentorstva	P6: Gostujući kazališni festivali	Specijalno izdanje festivala MESS u Mostaru Specijalno izdanje Dani Matice hrvatske Mostarsko proljeće Europski teatarski most – novi međunarodni festival
Jačati inovatorstvo i klasterizetnost kreativnog sektora	Jačati digitalizaciju kreativnog sektora Povećati stupanj kompetentnosti umjetnika i operatora kulture Osigurati dodatnu potporu umjetnicima koji stvaraju sadržaje i proizvode iznadprosječne kvalitete	P7: Createch	ReConnect - uvezivanje mostarskih umjetnika Festival inovacija Obale budućnosti Hologramski most Festival svjetla Zeleni grad Mostarska ljetna škola kulturnog menadžmenta

nosti iz perspektive onih koji žive u Mostaru, ali i drugim dijelovima Europe. Lokalni i međunarodni umjetnici radit će, na osnovi uspomena građana, na kreiranju multidisciplinarnih i multilingvalnih *performansa* na različitim lokacijama u Mostaru 2024. godine. Program uključuje građane svih generacija, kroz suradnju sa Muzejom uspomena i otvoreni poziv za dostavljanje osobnih i porodičnih uspomena, kako sadašnjih građana Mostara, tako i onih koji žive u dijaspori.

Muzej uspomena

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: kulturne institucije, udruge građana)

Muzej uspomena omogućava svim Mostarcima podijeliti svoje uspomene, a vidjeti priče ostalih. Dijelevi jedni s drugima svoje identitete i priče brišemo granice između nas koji smo ovdje,

kao i između nas i onih koji nisu s nama. Svakom stanovniku Mostara bit će omogućeno postati kustosom vlastite izložbe o nekom dijelu svoga života za koji je posebno emotivno vezan, a koji ima određenu vrijednost za širu zajednicu. To je, primjerice, sjećanje na neke davne Bajrame, Božice, kupanja na Neretvi, mostarske bašte, djetinjstvo, anegdote, tradicionalnu mostarsku kuhinju..., popraćeno fotografijama i sl.

Muzej uspomena bit će otvoren svima onima koji žele donijeti svoje predmete kojima su vezani za neka prošla vremena u Mostaru (fotografije, pisma, heklani milje, pjesma iz spomenara, ulaznica s utakmice ili koncerta, šalice iz starog servisa za kavu, mlin za kavu iz Sokola, cvijet iz Parkova i nasada i sl.). Tako će nostalgici Mostarci moći ostaviti prošlost u Muzeju i krenuti u budućnost. Muzej uspomena će imati svoju digitalnu web

platformu, kao i svoju fizičku postavku u okviru novoga Muzeja Hercegovine u zgradi Nama. Tu će obični ljudi moći ostaviti svoje predmete s kojima su posebno vezani ili koje smatraju posebno značajnima. Posjetitelji Digitalnog muzeja uspomena preko web platforme će imati priliku istinski upoznati Mostar, njegove ljude, temperament, sjećanja i sve njegove identitete.

Mozaik različitosti

(Nositelj: UG Akcija i Merima Ključo, partneri: glazbene škole, MC Pavarotti, Rock School, kulturno-umjetničke udruge u dijaspori)

Multimedijalno-vokalno-instrumentalno djelo „Mozaik različitosti” inspirirano je gradom Mostarom i njegovom bogatom poviješću, posebno bogatstvom ljudi ovog grada i prostora Hercegovine. Projekt doprinosi očuvanju i promociji raznolikosti kultura u Europi i naglašava njihove zajedničke veze, te jača osjećaj pripadnosti građana zajedničkom kulturnom prostoru. U projektu sudjeluju građani Mostara, bez obzira na dob, spol, vjersku ili etničku pripadnost, kao i raseljeni građani Mostara širom svijeta. Anegdote, pjesme, priče - sve što vezuje za grad Mostar - bit će pretvoreno u originalnu vokalno-instrumentalnu kompoziciju – jedinstveni mozaik, koja može postati svojevrsna „himna” kulture Mostara.

Kolaborativni proces će trajati dvije godine, a kulminaciju će doživjeti tijekom 2024. **spektakularnim događajem na otvorenom javnom prostoru grada.** Također ćemo organizirati i flash-mob akcije u Mostaru, BiH i drugim europskim zemljama u kojima će građani na trenutak okupirati javne prostore i početi pjevati ovu kompoziciju tijekom cijele 2024. godine.

Književni Mo-Lab

(Nositelj: udruga Poligon, Dr. Selma Raljević, partneri: kulturne, obrazovne i odgojne institucije i udruge, Narodna knjižnica, Dječija biblioteka, Muzej Hercegovine-odjel književnosti, kulturne institucije i udruge u Hercegovini, Biblioteka za slijepa i slabovidna lica BiH)

„Književni Mo-Lab” je cjelogodišnji klsterski program uvođenja književnosti u svakodnevni život Mostara i Hercegovine s idejom „književnost za sve i svakoga.” Aktivnosti predviđaju održavanje književnog sveučilišta i rezidencija s popratnim događajima: predavanjima, javnim čitanjima, tematskim i multidisciplinarnim programima; književni sajam MoExpo te uvezivanje s drugim

spomen kućama književnika i rezidencijama na području Hercegovine, kao što su Dučićev legat u Trebinju ili kuća Zuke Džumhura u Konjicu.

Jedan se dio događaja i sadržaja razvija u pravcu dodatnog obrazovanja mladih, od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja, dodatnog i cjeloživotnog obrazovanja sredovječnih i starijih osoba, a onda i integracije manjina, kao i marginaliziranih *Drugih* i *Drugačijih* u književnu scenu. Posebno želimo omogućiti uživanje književnosti slijepim i slabovidnim osobama, i u tu svrhu pokrenut ćemo program čitanja i snimanja audio-knjiga za slijepe i slabovidne osobe u Mostaru i BiH. Odbrat ćemo djela mostarskih suvremenih književnika koje će čitati glumci mostarskih ansambala.

Kulturni djelatnici u ratu

(Nositelj: Muzej Hercegovine, Arhiv Hercegovine)

Pripremit ćemo i publicirati *brošuru o kulturnim djelatnicima* koji su se osobno angažirali da u ratnim vremenima sačuvaju materijalnu baštinu Mostara - istraživanje, prikupljanje i prezentacija iskustava djelatnika iz kulture.

P5: Suvremena produkcija

Konferencija suvremenih umjetničkih i kustoskih praksi

(Nositelj: Grad Mostar, partneri kulturne institucije iz Mostara, regije i Europe, umjetničke organizacije i platforme)

Kako bi osuvremenili znanja i pristupe kustoskih i umjetničkih praksi te osnažili kapacitete institucija i nezavisne scene za suvremenu umjetničku produkciju, 2021. godine organizirat ćemo Međunarodnu konferenciju suvremenih umjetničkih i kustoskih praksi u Mostaru. Ostvarena suradnja bit će od velike koristi kulturnim institucijama i umjetničkim udrugama, jer će uz pomoć nje poboljšati i osnažiti svoje prakse. Također će imati priliku približiti se suvremenim trendovima i unaprijediti svoja znanja o razvoju publike. Važno je za grad početi razvijati platformu *Centra za suvremenu umjetničku produkciju* i pripremiti infrastrukturalna rješenja, kako bi 2024. predstavio Mostar kao pripravan za takve oblike suradnje.

Centar suvremene produkcije

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: Galerija kraljice Kata-

rine Kosača, ADA, FORA, VIRUS; OKC Abrašević, udruga likovnih umjetnika i povjesničara umjetnosti)

U prvoj fazi svog razvoja *Centar suvremene produkcije* (CSP) se razvija kao platforma i prostor za promišljanje i propitkivanje s ciljem generiranja novih ideja i vrijednosti i poticanja razvoja kreativnih i kulturnih industrija. CSP će biti mjesto novih praksi, učenja i razmjene, društvenog i umjetničkog istraživanja i eksperimentiranja koje ističe umjetnost kao vještinu socijalnog kontakta.

CSP će do krajnjeg prostornog rješenja koristiti prvenstveno javna mjesta i postojeće kapacitete za inovativne pristupe umjetničkom predstavljanju. Pri tome će CSP naglasak staviti na nove, (ne)verbalne, plesne i suvremene kazališne prakse, fotografiju i film, video art, instalacije, site-specific radove, umjetničke rezidencije, kolaborativne i interdisciplinarnе projekte, zatim tematske, svjetlosne instalacije (kao što su one Jamesa Turrela) te značajne suvremene umjetnike i umjetničke grupe.

Za prostorno rješenje CSP-a razmatra se objekt završena u središnjoj zoni, koji u narednom periodu planira preseljenje u novoizgrađeni objekt, i prepuštanje prostora Gradu Mostaru na dalje korištenje. U početku bi, bez većih graditeljskih zahvata, postojeći prostor preoblikovali nizom umjetničkih intervencija i prilagodili za upotrebu.

Transhumanistic Odyssey on the River Neretva – izložba digitalnih kolaža

(Nositelj projekta: Ana Bilić Prskalo, umjetnici)

Projekt tematski izvire iz transhumanističke ideje progressa u suvremenom digitaliziranom svijetu. Jedna od transhumanističkih struja utemeljena je na sedam principa na koje će se referirati svaki od kolaža. U njima će se istraživati odnos tehnologije i društvenih promjena, sučeljavajući transhumanizam i posttranzicijsko društvo, koje je neodvojiv element europskog kulturnog kruga.

Bit će kreirano sedam djelomično animiranih digitalnih kolaža, koji sadrže dva dijela koja nisu prikazana istovremeno. Drugi se dio kolaža otkriva kroz animaciju, vidljivu putem smartphonea ili tableta. Sadržaj će biti predstavljen u galerijskim prostorima, na javnim mjestima, te kao site specific video-instalacija na Partizanskom groblju u parkovskoj arhitekturi, u koji su ukomponirani simboli grada. Partizansko spomen groblje transcendirat ideološke konotacije vremena u kojem je nastao, jer zapravo, u njemu nema simbola

sitnih interesa, nema zastava i nema doktrina, nema sakralnih niti socijalističkih simbola (iako je nastao u vremenu socijalizma!). Na vrhu spomenika nalazi se Pozdrav Univerzumu koji zapravo izražava vjeru u čovječanstvo, ljudsku misao i napredak. On je kamena alegorija.

Monument in visit

(Nositelj: Grad Mostar, EPK i drugi europski gradovi, Galerija kraljice Katarine Kosača, umjetnici i organizacije umjetnika)

Koncept programa predviđa privremeno i tematsko virtualno ugošćavanje značajnih europskih skulptura na raznim javnim lokacijama u gradu, dok na njihovo upražnjeno mjesto odlazi virtualna skulptura Mostar 2024.

Tako bi u dogledno vrijeme instalacija Mostar 2024. obišla dobar dio Europe i samim tim reklamirala naš grad, stvarajući poveznicu sa sredinom u kojoj se nalazi. Aktivnosti programa su također i mapiranja putovanja skulptura, projekcije filma, predavanja te radionice, ljetne škole i rezidencije s domaćim i europskim umjetnicima.

Suvremena likovnost

(Nositelj: Galerija kraljice Katarine Kosača, partneri: Muzej suvremene i moderne umjetnosti Rijeka, Institut Tomislav Gotovac Zagreb, Werk, Vatikanska kolekcija umjetnina, Galerija prijateljstva Mostar, Franjevačka galerija Široki Brijeg)

Projekt je osmišljen kao radikalni iskorak u odnosu na postojeće izlagačke prakse te kako bi Mostar u navedenom razdoblju postao relevantna, respektabilna destinacija svjetski priznatih suvremenih umjetnika.

Živuci autori bi u predviđenom vremenu trajanja izložbe predstavili svoje opuse te kroz prezentacije i panel diskusije educirali širi krug likovne publike u Mostaru.

- 2021.: Izložba skulptura Dušana Džamonje na javnom prostoru praćena predavanjima i radionicama
- 2022.: Retrospektivna multimedijalna izložba Toma Gotovca popraćena dokumentarnim filmovima i predavanjima
- 2023.: Aeneas Wilder, Site specific skulptura, instalacija
- 2024.: Site specific instalacije Nancy Rubins i Cai Guo Qiang u KuK hangaru na Heliodromu i Izložba suvremene umjetnosti FRA YU KULT.

Fra Yu kult predstavlja vrijednu zbirku jugoslovenske umjetnosti iz razdoblja 1970.-ih i 1980.-ih godina koja pripada kolekciji slika Franjevačke galerije Široki Brijeg. U vrijeme kada su svi odbacivali ta djela kao provokativna, i kada ih čak ni muzeji suvremene umjetnosti nisu željeli, franjevci su otkupljivali i čuvali ova djela koja danas predstavljaju jednu od najznačajnijih zbirki na prostoru bivše Jugoslavije.

San europske noći/ Balkan express

(Nositelj: HNK Mostar, partneri: NP Mostar, Burgtheater Beč, Istanbulski nacionalni teatar)

Predstava po motivima Shakespeare-ovog *Sna ljetne noći* povezat će tri ansambla iz tri kazališta u prostoru HNK u Mostaru: Istanbulski nacionalni teatar, Bugtheater iz Beča i HNK Mostar.

U samoj drami postoje tri svijeta, a u ovoj bi ih inscenaciji predstavila tri ansambla: atenski dvor glumili bi glumci Burgtheatra, vilinski svijet glumili bi glumci Istanbulskog nacionalnog teatra, a majstore koji rade kazalište u kazalištu glumili bi mostarski glumci. *San ljetne noći* u režiji Ivana Lea Leme fantazmagorično opisuje susret takozvanog Istoka sa takozvanim Zapadom i one koji žive na tom živopisnom šavu.

P6: Kazališni festivali

Specijalno izdanje festivala MESS u Mostaru

(Nositelji: gradska kazališta, partner: MESS)

Festival MESS je renomirani internacionalni kazališni festival, jedan od najvažnijih u regiji. Zahvaljujući izvrsnoj suradnji koju članovi Tima imaju s direkcijom ovoga Festivala, u godini EPK, u mjesecu listopadu, organizirat će se specijalno izdanje MESS-a u Mostaru. Ono će podrazumijevati izvedbu svih predstava koje te godine budu

izvedene na sarajevskom festivalu, te dodatne predstave koje direktno odgovaraju na temu projekta, a Festival MESS može organizirati njihovu izvedbu u Mostaru.

Specijalno izdanje Dani Matice hrvatske, Mostarsko proljeće

(Nositelj: Matica Hrvatska, partneri: mediteranski kazališni festivali i kuće)

Mostarsko proljeće renomirani je festival književnosti, glazbe, likovne umjetnosti i kazališta. Njegov kazališni program u godini EPK bio bi oslonjen na suvremenu kazališnu produkciju: predstave iz gradova – europskih prijestolnica kulture te mediteransko naslijeđe, koje ovaj festival njeguje od početka, dakle – suradnja (dramska, operna, baletska) s kućama Mediterana – Split, Dubrovnik, Rijeka, talijanske kuće. Također bi dio bratskog festivala Dubrovačke ljetne igre bio prikazan na tom izdanju Mostarskog proljeća.

Europski teatarski most – novi međunarodni festival

(Nositelj: Studio za izvedbene umjetnosti i partneri)

Ovaj festival bio bi koncipiran u skladu s osnovnom idejom projekta – potragom za onim idejama i sadržajima koji grade duhovne i umjetničke mostove u Europi, premošćivanju društvenih, političkih, etničkih procijepa, provalija između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti; također bi doprinosio razvoju umjetničkog sektora time što bi prikazivao publici one suvremene kazališne sadržaje kakvi nisu bili dosad prezentirani ni producirani u Mostaru.

Neki primjeri programa:

— Plesna platforma Europe: najznačajnija imena suvremenog plesa (Sidi Larbi Cheroukai, Akhram Khan, József Nadj, Vilim Dočolomanski itd.) u susretu s mladim regionalnim talentima. Suvremeni ples nikad nije bio prisutan u Mostaru, a u svijetu

desetinama godina predstavlja jedan od najzanimljivijih i najvibrantnijih oblika scenskog stvaralaštva.

- Program Perforacije – Queer Festival Zagreb/ New York; zahvaljujući činjenici da članovi Tima imaju izvrsnu suradnju s gosp. Zvonimirom Dobrovićem, direktorom navedenih festivala, u Mostaru će se pojaviti dosad praktički nepoznata kazališna domena queer-a.
- Creda velikih majstora – nekoliko predstava najvećih svjetskih imena, a posebno izabrane one koje govore o našoj zajedničkoj domovini Europi i potrebi premostivosti u njoj; autori kao što su Krystian Lupa, Krzysztof Warlikowski, Robert LePage, Robert Wilson, Luc Perceval, Christoph Marthaler, Eimuntas Nekrošius, Jan Fabris itd.

P7: Createch

ReConnect – uvezivanje mostarskih umjetnika

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: kulturne institucije i udruge, kulturne udruge građana u dijaspori)

Želimo na jednom mjestu uvezati i predstaviti sve mostarske umjetnike, kao i one koji su svojim umjetničkim radom bili, ili su još uvijek vezani za Mostar, a više ne žive ovdje. U tu svrhu, kao inicijalna platforma, bit će korištena web stranica www.mostar2024.ba. Nakon uspostavljenih kontakata, uz potporu Grada Mostara, zajednički ćemo realizirati daljnje korake ka realizaciji pojedinačnih projekata mostarskih umjetnika i kulturnih radnika u dijaspori. Tako će s vremenom glumci, reditelji, lutkari, slikari... imati priliku povezati se sa relevantnom lokalnom institucijom, doći na rezidencijalni program u Mostar, kao i održati radionice za djelatnike institucija i širu javnost i javna predstavljanja svog rada.

Festival inovacija „Obale budućnosti“

(Nositelj: Spark business park, partneri: Grad Mostar, FIT, FLZ, Hubovi i akceleratori, Bit Alliance, Mostar Software City, Ministarstvo privrede HNK, udruženja i tvrtke različitih industrija, udruženja za očuvanje tradicija grada)

Festival inovacija je događaj jedinstven Mostaru pomoću kojeg će Mostar pokazati snagu svojih kreativnih timova, te inovativne načine na koje kultura i tehnologija mogu osigurati napredak. Festival organizira Spark grupacija, čiji je osnivač NSoft, najbrža rastuća IT tvrtka na području jugoistočne Europe. Festival omogućuje natjecanje startup timova u rješavanju problema jednog Grada i okupit će stručnjake mentore iz drugih europskih gradova, čime ćemo omogućiti razmjenu znanja.

Festival inovacija Obale budućnosti traje tjedan dana i sastoji se od tri dijela: međunarodne konferencije na temu inovacija i pametnih gradova; hackathona na temu Mostar - pametni grad; natjecanja najboljih IT inovatora u BiH.

Hologramski most

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: Arhiv Hercegovine, Spark)

Na mjestu gdje je u vrijeme Austro-Ugarske planirana gradnja mosta Princa Rudolfa, na potezu od Mejdana do Baščina, putem [hologramske 3D projekcije](#) realizirat ćemo ovaj most prema dostupnim nacrtima u Arhivu Hercegovine. Izgradnja ovog mosta nikada nije započeta zbog izbijanja Prvog svjetskog rata. Igramo se s idejom da „mosta danas ima, a već sutra ga nema“ i na taj način propitujemo ideju podijeljenosti grada.

Festival svjetla

(Nositelj: programa LDA Mostar, partneri: Street Arts Festival Mostar, Grad Mostar, LUCI Association, ILO – International Light Festival Organization)

Riječ je o festivalskom konceptu fokusiranom na umjetničke svjetlosne instalacije u javnom prostoru te osvjetljavanje pojedinih građevina i javnih prostora u Mostaru.

U projekt će biti uključeni arhitekti i konceptualni umjetnici koji će propitivati javni prostor i gradske priče te na osnovu toga raditi umjetničke intervencije. Zamišljen je kao mjesečni program u sklopu kojeg će se na ulicama grada događati umjetničke intervencije, performansi i glazbeni sadržaji na temu svjetlosti. Kao takav, ujedno će predstaviti i jednu novu turističku atrakciju u našem gradu i doprinijeti umjetničkoj sceni grada kojoj nedostaje sličnih sadržaja iz domene novih medija i umjetnosti u javnom prostoru grada.

Zeleni grad

(Nositelj: Centar za Green Design, partneri: Grad Mostar, Virus, ADA, BUGI Sarajevo/Bologna, SIU, obrazovne, odgojne i socijalne institucije, ekološke udruge, umjetnici, agronomi i i arhitekti)

Mostar je grad zelenila, mediteranskih kultura i skrivenih gradskih bašta. Danas su zelene površine zapuštene, a mnoge i prenamijenjene za izgradnju.

U sinergiji različitih aktera i građana, pokrenut ćemo projekte urbane poljoprivrede, ekologije i održivog razvoja. Na području cijelog grada, a posebno u središnjoj zoni, timovi umjetnika, agronoma i građana pokrenut će društvene bašte, eko parkove, zelene krovove i druge projekte kojima je cilj zaštita životne sredine i poticanje građana na društvenu angažiranost.

Kroz kružnu, inovacijsku **Platformu Green Design** promovirat će se zeleni, elastičan, otporan grad sutrašnjice i inovacije u održivom razvoju. Centar za Green Design je, u suradnji s Gradom, osigurao inicijalni prostor u Južnom logoru, što će stvoriti dodatnu društvenu i kulturnu dinamiku u južnom, rubnom dijelu grada. Platforma je mjesto gdje se pojam ‘zeleni grad’ istražuje, razvija, primjenjuje i komunicira sa stanovnicima, studentima, posjetiteljima i industrijom.

Najmlađi se stanovnici grada obrazuju kroz program **ReciklirajMo!** u suradnji s mostarskim odgojnim i kulturnim institucijama. Kroz radionice se obrazuju o pozitivnim učincima recikliranja, a kreativne potencijale razvijaju i izražavaju kroz pripremanje likovnih elemenata, dramskih igrokaza i filma, koji se kasnije prezentiraju javnosti i publici.

Mostarska ljetna škola kulturnog menadžmenta

(Nositelj: Desk Kreativna Europa BiH, partneri: Sveučilište u Mostaru, Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru)

S ciljem jačanja kapaciteta u oblasti kulturnog menadžmenta u BiH i jačanja kapaciteta kulturnog sektora u Mostaru za uspješnu realizaciju projekta EPK 2024., ljetna škola će se održavati od 2020. do 2024. svakog ljeta, u trajanju od sedam dana, s nastavkom kroz savjetodavni i mentorski proces.

Škola će okupitiiskusne stručnjake iz regije koji će sudionicima prenostiti znanje iz sljedećih oblasti: kulturni i projektni menadžment; europski kulturni projekti; strateški menadžment u kulturi; festivalski menadžment; europske kulturne politike; razvoj publike; kulturne industrije; europske prijestonice kulture; financijski menadžment europskih projekata; menadžment UNESCO zaštićenih destinacija; kulturni turizam; marketing kulturnih institucija; digitalizacija- crowdfunding i novi poslovni modeli; kulturno nasljeđe i sudjelovanje građana. Škola ima ograničen broj

polaznika i otvorena je za EPK strukture, kulturne institucije, kulturna, umjetnička i turistička udruženja i zainteresirane pojedince na osnovi prijava i konstatiranja potreba.

3. Jačati prepoznatljivost kulture

Prema stajalištu UNESCO-a (2018.):

Od 1972. godine, kada je usvojena Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine, do danas je na UNESCO-ov popis svjetske baštine upisano ukupno 936 dobara (725 kulturnih, 183 prirodnih i 28 mješovitih). U skladu s ovom konvencijom, upisana dobra predstavljaju dio svjetske baštine s izuzetnom univerzalnom vrijednošću. Upisana dobra Bosne i Hercegovine na UNESCO-ovom popisu svjetske baštine su most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu i područje Starog mosta starog grada Mostara.

Povjerenstvo za svjetsku baštinu je 17. srpnja 2005. upisalo, kao prvo dobro iz BiH, područje Starog mosta starog grada Mostara na popis svjetske baštine UNESCO-a pod kriterijem (VI):

“S’oživljenjem Starog mosta i njegovog okruženja, simbolička moć i značaj grada Mostara – iznimnog i univerzalnog simbola suživota zajednice različitih kulturnih, etničkih i religijskih podrijetala – učvršćuje se i jača, temeljem neograničenih napora ljudske solidarnosti u potrazi za mirom i snažnom suradnjom unatoč golemim nedaćama.”

Na potencijalnom popisu dobara svjetske baštine koje zemlja može nominirati u sljedećem razdoblju, još je devet dobara s područja BiH – od toga s područja Mostara *Prirodno i urbano područje Blagaj (od 11.12.2007.), dok ih je pet iz okruženja Mostara:*

- Povijesno urbano područje Počitelj (2.1.2007.)
- Prirodno i povijesno područje Blidinje (11.12.2007.)
- Prirodno i povijesno područje Stolac (11.12.2007.)
- Pećina Vjetrenica (22.11.2004.)⁹.

9) Detaljnije o ovome vidjeti na web stranici UNESCO-a <http://www.unescobih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=14230> (pristupljeno 15. 7. 2018.)

Tablica 8: Programi i projekti jačanja prepoznatljivosti kulture Mostara u razdoblju 2018. -2026.; Mostar, 2018.

Aktivnost	Akcija	Program	Projekti
Prezentirati doprinos žena kulturi grada	Kazališnim predstavama prezentiramo doprinos žena kulturi grada u 20. stoljeću	P11: Mostarke 20. stoljeća	Diva Zlatka Vuković
Prezentirati graditeljstvo grada	Kroz fotografije i publikacije prezentiramo graditeljsko nasljeđe i graditelje iz 20. stoljeća	P12: Mostar u objektu i objektivu	Deset lekcija mostarske arhitekture Zaštita zbirke fotografa Antona Zimola Zaštita zbirke fotografa Ćirila Ćire Raića
Prezentirati glazbu grada	Prezentirati sevdah	P13: Sevdah glazba	Poema o gradu Most sevdah - Sevdah city
Prezentirati književnost grada	Kroz scensku umjetnost prezentiramo književnike koji su obilježili Mostar u 20. stoljeću	P14: Mostarska književnost 20. stoljeća	Aleksa Šantić 2024. - 100 godina od preminuća Brevijar
Prezentirati arhitekturu grada	Utemeljiti centar mostarstva i razvijati znanja o mostarstvu	P15: Mostar-globalni centar mostarstva	Konferencija zemalja Jugoistočne Europe s upisanim nasljedem na UNESCO listi Centar Mostarstva
Jačati suradnju Hercegovine	Razviti partnerstva s političkim i kulturnim organizacijama Hercegovine radi ostvarivanja projekta; organizirati proizvodnju kreativnih dobara; unaprijediti ponudu suvenira, vezati je za kulturnu baštinu i tradiciju te poticati njihovu izradu;	P16: Aktualni kreativci Hercegovine	Kraljica Katarina Repozicija starih zanata Art and Craft Fest+rezidencija Književna kuhanja CaFest
Štiti kulturnu baštinu Hercegovine	Obnoviti, revitalizirati i valorizirati kulturna pokretna i nepokretna dobra i osigurati bolji pristup njima; poduprijeti identifikaciju, valorizaciju i zaštitu nematerijalne baštine; poticati inventivnu interpretaciju kulturne baštine	P17: Povijesni kreativci Hercegovine	NAMA, Muzej Hercegovine Sakralna umjetnost u Hercegovini Mostovi Hercegovine Umjetnička revitalizacija nekropola stećaka

Stećci, kao zajednička kulturna baština BiH, Hrvatske, Crne Gore i Srbije, proglašeni su 15. 7. 2016. također dobrima svjetske baštine. Niz lokaliteta stećaka nalazi se također u Hercegovini. Ono što objedinjuje Hercegovinu kao geografsku cjelinu je rijeka Neretva, koja svojim tokom i njegovim pritokama predstavlja žilu kucavicu regije, u doslovnom i metaforičkom smislu. Krajem 19. stoljeća, od kada počinje izgradnja, pa do kraja 1960-ih godina, Hercegovina je bila poveza-

na uskotračnom prugom s Dubrovnikom i Crnom Gorom s jedne, te s Budimpeštom i Bečom s druge strane. Prolazila je kroz centar Mostara, današnji Bulevar, i predstavljala iznimno važan segment transportnog, logističkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja. Za stanovnike Hercegovine vlak Ćiro značio je bliskost i povezanost s Europom i svijetom. Njena dionica Mostar-Čapljina-Ravno-Trebinje-Dubrovnik-Zelenika bila je posebno značajna za razvoj ovog

„Kada me prije dvadesetak godina jedan njujorški kritičar pitao što je izvoriste mojih ideja, ... spomenuo sam da dolazim sa područja u kome je moguć sudar čovjeka i aviona, a da su obadva u logičnom položaju. Pri tome sam naravno mislio na junaštvo mladića koji su skakali s mostarskog mosta i vještinu pilota koji su ponekad proljetali ispod tog istog mosta.“ (Braco Dimitrijević, Knjiga o Mostaru, Sarajevo, 1994.)

„Nepunih deset godina poslije prvog povijesnog leta avionom braće Orvella i Wilbura Wrighta 1903. kada su svojim prototipovinom preletjeli nekoliko desetina metara, s novim čudom tehnike se upoznao i Mostar. (...) Već 1913. ... izgrađeno je vojno zrakoplovište (aerodrom) ... jedno od prvih, a sada i jedno od najstarijih na svijetu.(...)“

Najpoznatija figura zrakoplovstva Mostaraca je sigurno Nikola Niko Obuljen. (...) Nikola je svojim podvigom zaprepastio ne samo svoje sugrađane nego i svoje kolege pilote. Da dokaže svojim kolegama kako je dijete ovoga grada, pri jednom letu je usmjerio avion nisko, spustio se u samo korito Neretve, a onda, na zaprepaštenje svih prisutnih i uplašanih promatrača, proletio avionom ispod Starog mosta“ (K. D. Miletić, Mostar – susret svjetskih kultura, Mostar, 1997.

područja i danas je posebno zanimljiva kulturno-turistička i biciklistička ruta. Preko Hutovog blata, ornitološkog rezervata, i prve u svijetu špilje po bioraznolikosti, Vjetrenice, do plodnog Popovog polja, korita bivše najveće svjetske pornice Trebišnjice, ruta pruža obilje prirodnih i kulturno-povijesnih ljepota.

Mostar će kroz nekoliko velikih projekata inicirati istraživanje sličnosti i razlika koje se nalaze u dosad slabo poznatome bogatstvu kulturno-povijesnog nasljeđa, običajima i načinu života te gastronomiji čitavoga prostora Hercegovine. U bogatstvu i običajima koji se nalaze u pravoslavnim i katoličkim crkvama i samostanima, džamijama, tekijama i medresama, bogatijim ili skromnijim kućama od Mostara, Konjica, Livna, Ljubuške, Širokog Brijega, Čapljine, Neuma i Trebinja i drugih gradova i sela Hercegovine, otkrivat će se brojne različitosti, ali i sličnosti nastale uslijed povezanosti sa zajedničkim prostorom i zajedničkom tradicijom. One će se ne samo prezentirati, nego će se reinterpretirati kroz suvremenu umjetničku produkciju.

Mostar je srce Hercegovine koje predstavlja vrata Mediterana, zemlje strasti, na kojima mirisni Ori-

jent izlazi na vrelo Sredozemlje. Hercegovina je prostor koji je već stoljećima mjesto susreta različitih kultura i tradicija, naroda i vjera, država i društvenih sustava. Jasno se to vidi u raznolikosti graditeljskog nasljeđa kojega čine i ilirske gradine, rimske vile i ranokršćanske crkve, srednjovjekovne utvrde i nekropole, i osmanlijske čaršije, mostovi, tekije i džamije s kojima se prepliću historicističke srednjoeuropske zgrade te pojedini izvrsni primjeri arhitekture 20. stoljeća.

Možda još bolje o tome govori gastronomija gdje se na istom tanjuru susreću Osmanlije i Habsburgovci. Nigdje to nije bilo toliko očito kao na mostarskom trgu Musala, čiji naziv dolazi iz islamske tradicije i označava prostor za molitvu na otvorenom. Na tom je trgu, za vrijeme Austro-Ugarske, izgrađen prvi europski hotel u gradu - Hotel Neretva i Banja, gradsko kupalište u kojem su povezani tradicija hamama islamskoga svijeta sa zapadnim higijenskim standardima toga vremena. Prostor duhovnosti postao je prostor gastronomije i hedonizma u kojem su se spojile mediteranske vinske sorte Žilavka i Blatina s bečkim klasicima poput Wiener Schnitzel i Sacher torte, ali i orijentalnim ćevapom i baklavom. Za kuharima iz Praga i Beča došli su i bečki valcer i europska moda, a potom i car Franjo Josip, čiji su primjer desetljećima poslije slijedile brojne okrunjene glave, predsjednici i premijeri, ali i umjetnici, pisci, glumci...

Ovaj cilj Strategije kulturnog razvoja potencira zajedničku baštinu, potrebu njenog unapređenja i očuvanja, pa je reinterpreteramo kroz suvremene umjetničke projekte. Promoviramo stara znanja i tradicije u novom svjetlu te potičemo mobilne programe i razvoj publike.

Vjerujemo da ti programi i projekti neće biti od interesa samo stanovnicima Hercegovine, nego i brojnim posjetiteljima i turistima, i da će Mostar i Hercegovina postati po tome globalno i europski prepoznatljivi.

P11: Mostarke 20. stoljeća – kazališne predstave

Predstave tematiziraju živote dviju žena koje su svojimradom obilježile Mostar – operne umjetnice s početka 20. stoljeća i dizajnerice i privrednice iz druge polovice 20. stoljeća.

Diva (Nositelj: NPM, Zurich Opera House, Narodno pozorište Sarajevo, Narodno pozorište Beograd) u režiji Marthe Keller, govori o Bahriji Nuri Hadžić,

jednoj od najvažnijih sopranistica sredine 20. stoljeća u Europi. Rođena je Mostaru 1904. Godine, zatim radi školovanja seli u Beograd, pa Beč, Brno, da bi vrhunac svoje pjevačke operne karijere doživjela u Zürichu. Ovim projektom uvezali bi se gradovi koji su obilježili život Bahrije Nuri Hadžić - Mostar, Zürich i Beograd.

Zlatka Vuković (Nositelj: NPM, partneri: HNK, BNP Zenica, Narodno pozorište Sarajevo, SNG Maribor) urežiji Selme Spahić, temeljena je na autobiografiji mostarske modne dizajnerice i rukovoditeljice tekstilne industrije Vesne Šunjić i govori o položaju žene u socijalističkom sustavu. Preko ove priče propituje se položaj žena danas te sudbina radnica, kako u Mostaru, tako i općenito u bivšim jugoslovenskim državama.

P12: Mostar u objektu i objektivu

Od svog samog osnivanja Mostar je išao na pogon ljudi koji su donosili znanje, gradili, putovali. Ti su pojedinci u Mostar, osim zanata, industrije, glazbe, fotografije, filma i sl., donosili i individualna umijeća koja su rado dijelili sa sugrađanima.

Dok su jedni dolazili, drugi su odlazili živjeti i raditi u drugim sredinama. Kroz povijest pamtimo čitav niz pojedinaca koji su aktivno radili na skupljanju i čuvanju gradske memorije. Osvrnut ćemo se i na one koje su je spašavali u ratnom vihoru, izlažući svoje živote pogibelji. Zahvaljujući njima sačuvano je nekoliko muzejskih zbirki, vrijedna kolekcija slika u vlasništvu grada.

Deset lekcija mostarske arhitekture

(Nositelj: udruga Virus, partneri: ADA, Arhiv Hercegovine, obrazovne i odgojne institucije i organizacije)

Projekt predstavlja iznimno važne arhitekture koji su djelovali u Mostaru u razdoblju 1900.-2000.: Zlatko Ugljen, Drago Ibler, Bogdan Bogdanović, Miloš Komadina, Josip Vancaš i Hildegard auf-Franić.

No, oni su samo neki od arhitekata koji su u Mostaru ostavili trajni pečat. Deset lekcija mostarske arhitekture publici otvora prostor za saznanje i jača osjećaj povezanosti s gradom i autohtonim nasljeđem te otkriva pripadanja europskim stvarateljskim tijekovima. Dokumentiranje i publikacija u malim edicijama postaju jedna vrsta arhiva i atraktivnog dostupnog priručnika (i u digitalnoj formi) za doživljaj grada kroz prizmu arhitektonskog povijesnog nasljeđa.

Zaštita zbirke fotografa Antona Zimola

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: Arhiv Hercegovine, Muzej Hercegovine, DPUMH)

Ovim projektom zbirke će se sačuvati od zaborava, pritom otvarajući i mogućnost istraživanja Mostara s kraja 19. do kraja 20. stoljeća.

Zbirke također predstavljaju svjedočanstvo o tehnološkom razvoju fotografije i njihov je smještaj predviđen u budućem Muzeju Hercegovine u zgradi Name. Foto zbirka *Antona Zimola* je najpoznatija zbirka fotografija o Mostaru i Hercegovini. Predstavlja vrijednu baštinu. Ova foto dokumentacija odnosi se na naselja, nošnje, običaje, ljude, te druge pojave iz prošlosti Mostara oko 1900. godine.

Materijal ima i izuzetnu umjetničko-fotografsku vrijednost. Na osnovu dijela fotografija koje se odnose na grad Mostar uspješno je izvršena rekonstrukcija i ponovna izgradnja velikog broja objekata porušenih tijekom zadnjeg rata u Mostaru i šire (zgrade, mostovi, vjerski objekti, česme, sahat-kula, Stari most, uža gradska jezgra itd.). Zbirku čine i fotografije poznatih ličnosti toga vremena te mnoštvo fotografija slikanih u ateljeu fotografa, a predstavljaju etnografske raritete. Također, sačuvani su i stakleni negativi, pa ćemo izraditi fotografije uz pomoć novih tehnologija te dobiti cjelokupnu zbirku i u digitalnoj verziji. Jedan dio fotografija je nestao ili uništen u ratu te bi projektom osigurali pristup i tim fotografijama.

Zaštita zbirke fotografa Ćirila Ćire Raića

Ćiril Ćiro Raić najpoznatiji je mostarski suvremeni fotograf, koji je u razdoblju 1960.-2000. radio u regionalnom Zavodu za zaštitu spomenika. Njegova je zbirka fotografija spomenička građa Hercegovine i Mostara.

P13: Sevdah grada

Poema o Mostaru B. Papandopula

(Nositelj: Simfonijski orkestar Mostar, partneri: Sarajevska filharmonija, Dubrovački simfonijski orkestar)

Simfonijska „Poema o Mostaru“ autora Borisa Papandopula, jednog od najznačajnijih skladatelja 20. stoljeća, djelo je koje je izvedeno samo jedanput, na praizvedbi 13. 2. 1981. u Narodnom po-

zorištu u Mostaru. Upriličit ćemo njeno ponovno izvođenje na platou ispod Starog mosta, povodom 20. godišnjice obnove Starog Mosta. Ovo glazbeno djelo opisuje Mostar u najljepšem svjetlu, kako impozantnom glazbom, tako i tekstem. Osobito su upečatljivi stavci „Neretva“ i „Kujundžiluk“. U njima dominiraju neobični instrumenti – udaraljke (čekić kao instrument da bi se dočarala atmosfera dućana u starom gradu). Ona ima sve elemente suvremenog muzičkog djela.

Most Sevdah - Sevdah city

(Nositelj: ADA, partneri: glazbenici, Muzej Hercegovine, barovi i klubovi)

Most Sevdah povezuje izuzetno kulturno blago - sevdah, tradicionalnu glazbu BiH – s Mostarom i mostarskim autorima iz prošlosti. Mostar je u novije vrijeme poznat po renomiranom world music bandu Mostar Sevdah Reunion koji je sevdah približio svjetskoj publici. Kroz prošlost su u Mostaru djelovali i mnogi drugi autori i interpretatori sevdaha, a danas mnogi glazbeni autori stvaraju autentični sevdah fusion.

Kroz program Most Sevdah promoviramo **Mostar kao epicentar i pozornicu sevdaha, izvođenog na autentičnim prostorima sevdaha (Kajtažova kuća) i novim lokacijama**, s originalnim i novim narativima i aranžmanima. Program je pristupačan široj publici svih generacija, promovira intergeneracijski dijalog, a univerzalni jezik glazbe, razumljiv i strancima, interkulturalni je most između ljudi. Most Sevdah naglašava europske vrijednosti očuvanja baštine i njenog prevođenja u svakodnevni život.

P14: Mostarska književnost 20. stoljeća

Aleksa Šantić 2024. - 100 godina od preminuća

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: gradska dramska kazališta, SIU, SPKD Prosvjeta, udruga Musers, MC Pavarotti, Muzej Hercegovine, kulturne, obrazovne, odgojne i socijalne ustanove i udruge osoba s posebnim potrebama) objedinjava programe u čast najpoznatijeg mostarskog pjesnika i simbola Mostara. Šantić je studirao i putovao po Europi i u Mostar donosio europski duh i vrijednosti. Promovirao je i živio zajedništvo, suradnju sa drugima i zajednički kulturni prostor. Kao i dana kad je pokopan, u isto vrijeme oglašavat će se zvona i

ezani na mostarskim bogomoljama.

Poetsko-glazbeni performans djece u Šantića parku „Ostajte ovdje“ i Predstava „Aleksa Šantić“

Predstava u koprodukciji gradskih dramskih kazališta i kulturnih udruga, i Narodnog pozorišta Beograd, koja se izvodi cjelodnevno na različitim lokacijama Brankovca i starog grada.

Brevijar

(Nositelj: NPM, partneri: NP Sarajevo, HNK Zagreb, Compagnia Pippo Delbono Genova, Trieste)

Riječ je o predstavi koja govori o životu i djelu Predraga Matvejevića, podrijetlom mostarskog, ali europskog i mediteranskog književnika, u režiji Pippoa Delbona. Predstava je hommage nezavisnom intelektualcu koji se nije libio oštro i javno osuditi one koji su propagirali ultradesničarske tendencije na prostoru bivše Jugoslavije, zbog čega je bio prisiljen na život apatrida.

Predstava „Brevijar“ svoj naslov crpi iz Matvejevićevog najpoznatijeg djela „Mediterranski brevijar.“ U društvenom kontekstu, ovaj je naslov europske knjige u našoj zajednici prepoznat kao opća vrijednost. Ovom se predstavom produkcijski uvezuju važne kazališne institucije iz gradova u kojima je Matvejević živio, radio i dobivao priznanja: Mostar, Zagreb, Genova i Trst.

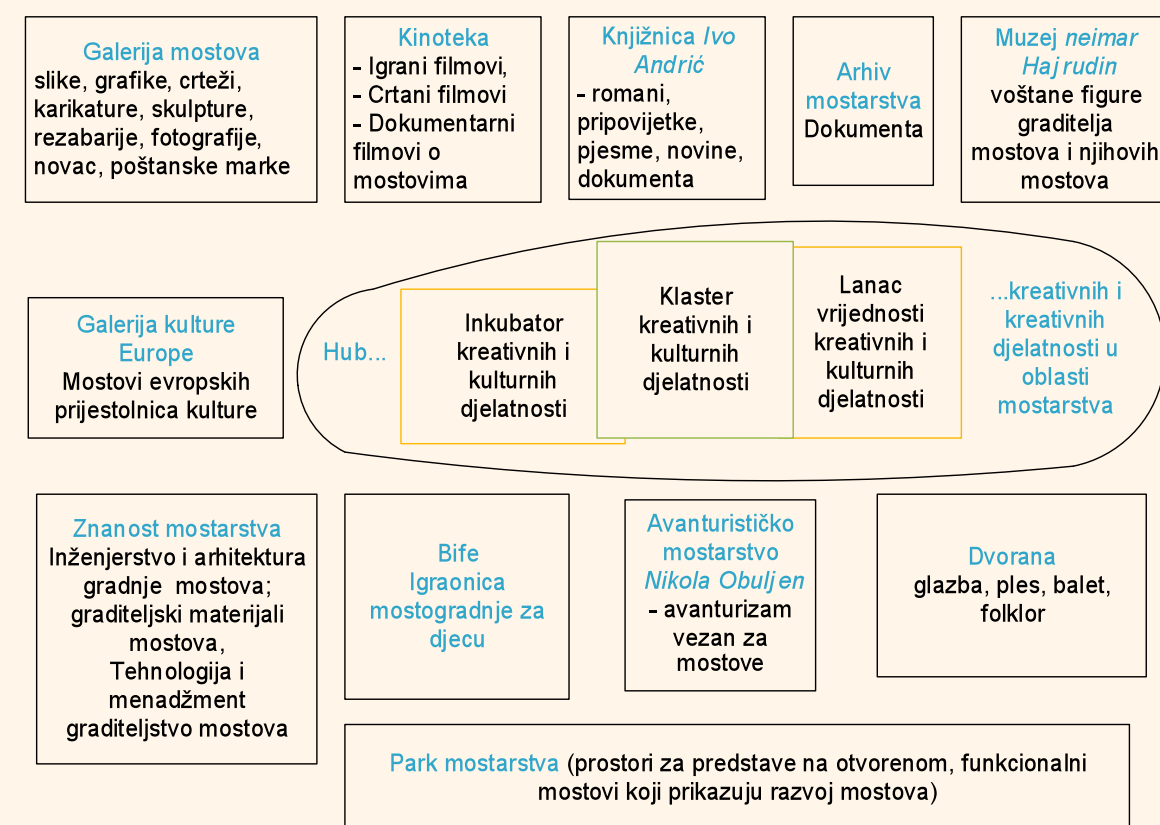
P15: Mostar-globalni centar mostarstva

Konferencija zemalja Jugoistočne Europe s nasljeđem upisanim na UNESCO listi

(Nositelji DPUMH, Grad Mostar, partneri NVO u Crnoj Gori, Srbiji, Hrvatskoj)

Kulturno-povijesno nasljeđe pripada čitavom čovječanstvu, kako je i definirano odlukama o osnivanju Liste svjetskog nasljeđa i UNESCO-ovim idejama. Očuvanje kulturno-povijesnog nasljeđa naših prostora doprinos je očuvanju europskog i svjetskog kulturno-povijesnog nasljeđa. Odluka o upisu dobra na popis svjetskih kulturnih dobara podrazumijeva obvezu države da odgovorno upravlja tim dobrom. Nažalost, u praksi se svakodnevno pokazuje da se ta obveza nije odgovorno i ozbiljno preuzela. Konferencija je namijenjena stručnjacima iz različitih

Slika 5: Centar mostarstva; Mostar, 2018.

Izvor: vlastita obrada

područja vezanih za zaštitu kulturno-povijesnih dobara i široj javnosti, s ciljem formiranja budućih generacija, u kojima će svijest o važnosti i značenju nasljeđa biti sastavni dio njihovog obrazovanja i izgradnje u svjesne i aktivne građane. Prva konferencija planira se za 2019./ 20. godinu i predstavljat će prvi korak u stvaranju jedinstvene zajedničke platforme.

Nakon toga bi se godišnje organizirale tematske konferencije na kojima bi se problematizirali različiti aspekti. Konačno, na konferenciji 2024. definirat će se zajednička platforma.

Centar mostarstva

(Nositelj LiNK Mostar, Grad Mostar i drugi partneri)

Anketa proizvođača kulturnih i kreativnih dobara Mostara pokazuje da gotovi svi (preciznije, 94% njih) bezrezervno podržavaju ideju osnivanja centra za kulturne i kreativne industrije. Nadalje, 4% djelomično podržava ideju, dok se svega 2%

protivi odnosnoj ideji. Naknadnim istraživanjem, putem intervjua, utvrđeno je da oni koji ne podržavaju ideju formiranja centra izražavaju takvo stajalište zbog bojazni da bi u slučaju postojanja centra bili izloženi jačoj konkurenciji, koja bi mogla dovesti u pitanje njihov opstanak.¹⁰

Imajući u vidu rezultate ankete građana, koju je proveo Grad Mostar za potrebe izrade *Strategije kulturnog razvoja 2018. – 2026.*¹¹, prema kojoj proizlazi da su skokovi sa Staroga mosta najpoznatija turističko-sportska manifestacija grada Mostara, te činjenicu da je područje Starog mosta i stare gradske jezgre grada Mostara uvršteno na UNESCO-ovu listu zaštićene kulturne baštine i da je to – kako isti-

¹⁰ Za potrebe Projekta HIVES (High – Level Innovation for a Value – Driven Exploitation of a Joint S3 in the Adriatic Area) iz programa Jadranske prekogranične suradnje 2007. -2013. iz sklopa Europske strategije za Jadransko-jonsku regiju (EUSAIR) Građevinski fakultet Sveučilišta u Mostaru (2016.) proveo je tijekom listopada i studenoga 2016. istraživanje o modelima utemeljenja Centra kulturnih i kreativnih industrija (CKKI).

¹¹ Upitnik je na stranici <https://www.mostar2024.ba>

će *Strategija razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2017.-2020. godine*¹² – "najvažniji pojedinačni turistički resurs na području HNŽ/ K", nametnula se ideja o fokusiranju centra kulturnih i kreativnih djelatnosti na mostarstvo.

Radionice s kulturnim i kreativnim djelatnicima Mostara, organizirane tijekom prve polovice 2018., na kojima su provedene SWOT i gap analize i razmotrene (turističke) prednosti grada Mostara, potvrđuju da bi centar mogao imati bolje rezultate ako bi bio usmjeren na tržišnu nišu, a ne imati općeniti karakter.

Mostarstvo vidimo kao fenomen koji se razvija na lokalnoj, regionalnoj, europskoj i globalnoj razini, koji se manifestira izgradnjom socijalnih mostova i socijalnom kohezijom na temelju zajedničke proizvodnje i potrošnje kulturnih i kreativnih dobara. Mostarstvo na lokalnoj razini znači uspostavljanje mostova između lokalnih zajednica (preciznije 43 mjesne zajednice, grupirane u šest gradskih područja), i etno-nacionalnih skupina (bošnjačkih, hrvatskih, srpskih i ostalih) Mostara i tim putem postizanja veće socijalne kohezije Grada. Mostarstvo na regionalnoj razini vidimo s jedne strane kao povezivanje kultura i kulturnih događaja regije Hercegovine s jedne i zapadnog Balkana s druge strane. Festival humora *Mostarska liska* je već postojeća manifestacija ovog pristupa.

Mostarstvo na europskoj i globalnoj razini vidimo kao ekonomski, turistički, obrazovni, tehnološki, socijalni, zabavni itd. aspekt vezan za djelovanje centra za mostarstvo.

Nesumnjivo najveći i najbremenitiji problem ustanove i djelovanja centara kreativnih industrija u zemljama s niskim i srednjim dohotkom je financiranje, osobito stoga što kreativne firme djeluju kao hibridi neprofitnih i profitnih aktivnosti. U nekim su slučajevima subvencije nezamjenjive, dok će u nekim drugim profitno orijentirane investicije biti prikladne (United Nations/ UNDP/ UNESCO, 2013). Čak i u uvjetima zemalja s visokim dohotkom, firme kreativne ekonomije teško dobivaju kredite, pozajmice i druge usluge banaka, jer ovaj sektor ekonomije karakteriziraju visoki rizici i pati od nedostatka opipljive imovine koja se može koristiti za osiguranje kredita. Financijske institucije rijetko imaju razumijevanja

za ovaj, inovacijama vođen razvoj, posebno kad postoji visoka prisutnost autorskih prava. Fondovi rizikokapitala, ako i postoje, nisu zainteresirani za pružanje usluge davanja malih kredita i imaju sklonost kontrolirati prava, jer je nagrada proizvođaču zapravo niska.

Vodeći projekti su veliki individualni projekti koji su internacionalni i koji privlače posjetitelje i turiste iz cijele Europe.

P16: Aktualni kreativci Hercegovine

Mentalitetske značajke, način života, gastronomija, povijesno-kulturno i prirodno nasljeđe Mostara i Hercegovine predstavljaju naš zajednički identitet i bogatstvo koje tek trebamo rasvijetliti i osvijestiti. U suradnji s partnerima s cijelog područja Hercegovine istraživat ćemo, prikupljati, reinterpetirati i javno prezentirati zajedničku baštinu, s ciljem propitivanja i osnaživanja hercegovačke specifičnosti u okviru europskog kulturnog identiteta.

Kraljica Katarina

(Nositelj HNK Mostar, partneri Opera i Balet HNK u Zagrebu, Opera i Balet NP u Sarajevu, NP Sarajevo, HNK Zagreb, NP Banja Luka)

Kraljica Katarina je operno-scenski spektakl s dramskim segmentima koji prati život posljednje bosanske kraljice Katarine Kosače.

Umjesto dvojne: lik Katarine Kosače, mit ili stvarnost, predstava sugerira nužnost empatije s jednom u biti krhkom osobom, pred kojom se slamaju kako unutarnji tako i vanjski svjetovi, koji bi u prepoznatljivoj redateljskoj vizuri Krešimira Dolenčića oživjeli u velikom kazališnom fresku, gdje pokret, glas i govor tvore nerazdvojivu sintezu.

Inscenacija njenog života u ovakvoj scenskoj formi ujedinila bi ansamble više kazališnih kuća te promovirala priču o kraljici Katarini u jedan kazališni projekt koji nadilazi postojeće različite narative kada je u pitanju povijest srednjovjekovne Bosne i Hercegovine, pretvarajući ih u vrhunski kazališni proizvod.

Art and Craft Fest+rezidencija

(Nositelj: udruga Zanart, partneri: Grad Mostar, Livno i Konjic, Art Kuća Mostar, lutkarska kazališta i druge kulturne i obrazovne institucije).

U festivalu sudjeluju lokalni i rezidencijalni umjet-

Arkadiko most (ili Kazarma most) (22 m dug, 5.6 m širok i 4 metra visok) vjerojatno je najstariji lučni most na svijetu koji još uvijek koristi lokalno stanovništvo. Izgradili su ga Grci u kasnom helenističkom razdoblju oko 1300.-1190. godine p.n.e. Napravljen je kao dio mikenskog puta, odnosno suvremenog putu od Tirinta do Epidaura na Peleponezu.

Još u Brončano doba, počinjući oko 4000.-3500. p.n.e, Grci prave drvene mostove zbog prelaska preko rijeke ili močvare. Graditelji mostova tog doba pravili su također staze od kamena u plitkim rijekama, ponekad i velike nadsvođujuće kamene lukove kroz koje je tekla voda.

Kameni mostovi javljaju se oko 500. p.n.e. Tijekom helenističkog razdoblja, od 323. do 31. p.n.e., stanovnici sjeverne Grčke i Male Azije grade mostove duge i 300 m, koji su se oslanjali o kamene stupove i imali pomične staze od drvenih dasaka. Međutim, najveći graditelji mostova starog svijeta bili su Rimljani, kao što su

bili i najveći graditelji cesta. Bilo je u Rimu barem 12 mostova preko rijeke Tiber. Drugdje su mostograditelji putovali s rimskom armijom i gradili mostove da vojnici pređu rijeku na putu do ratišta. Neki od tih su bili privremeni drveni mostovi. Drugi su bili pontonski ili plivajući mostovi, sastavljeni od čamaca postavljenih jedan uz drugog.

Na sporednim su putovima Rimljani gradili drvene mostove a na glavnim gradili čvrste kamene mostove. Najranije od tih znamo onaj napravljen 179. p.n.e. Ti kameni mostovi su imali jedan ili više kamenih lukova oslonjenih o velike stupove. Najveći rimski mostovi izgrađeni su nešto kasnije na zapovijed rimskih careva.

Nijedan od rimskih drvenih mostova nije preživio do danas, a neki od kamenih još su cjeloviti. Jedan od najbolje očuvanih kamenih mostova je Augustov most u Riminiju, završen 20. n.e. U zapadnoj Španjolskoj, blizu Meride most koji su izgradili Rimljani 106. n.e. još služi prometu preko rijeke Tgigus. (Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students (4 Volume Set), 1st Edition by Carroll Moulton, (Series Editor), p. 64.).

(Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students (4 Volume Set), 1st Edition by Carroll Moulton, (Series Editor), p. 64).

¹² Prema *Strategiji razvoja Hercegovačko-neretvanske županije za razdoblje 2017.-2020. godinu* (str. 27): "Područje Starog mosta i stare gradske jezgre grada Mostara koji se nalaze na UNESCO-ovoj listi zaštićene kulturne baštine i koji predstavlja najvažniji pojedinačni turistički resurs na području HNŽ/K."

nici kao gosti izvođači. Glazbeni program obuhvaća koncerte različitih žanrova, kao i ulične svirke izvorne glazbe zemalja iz kojih glazbenici dolaze. Dramski program se izvodi na autentičnim otvorenim pozornicama, javnim prostorima Mostara i Hercegovine. Festival nudi i program radionica i izložbi iz područja likovne umjetnosti i fotografije, starih/tradicionalnih umjetnosti i zanata, *upcyclinga*, odnosno umjetničkog i zanat-skog preoblikovanja već korištenih predmeta.

U sklopu programa za najmlađu publiku, festival predviđa Art vrtić - igraonicu u kojoj će djeca imati priliku upoznati se s različitim oblicima umjetničkog, odnosno kreativnog izražavanja kroz igru, kao i pripovjedačko-lutkarski program Lutke pričaju. *Lutke pričaju* je projekt koji želi sačuvati i reinterpetirati pripovijedanje, koje je u našoj tradiciji oduvijek bio način čuvanja priča i sjećanja od zaborava i njihovog prenošenja na mlađe generacije. U vrijeme kada pismenost nije bila raširena među stanovništvom i kada pisani izvori u velikoj mjeri nisu bili dostupni, prijenos memorije oslanjao se na umijeća i talent lokalnih pripovjedača.

Kroz ovaj projekt želimo sačuvati ovu tradiciju i promovirati je u novom svjetlu, kroz suvremene tehnike pripovijedanja i interakciju s lutkama. S obzirom na to da u Hercegovini nema lutkarskih kazališta izvan Mostara, na ovaj način dovest ćemo mladoj publici sadržaje u njihove sredine, kako bi imali priliku susresti se s ovom djelatnošću i kako bi obogatili programe za odgoj mlade publike. Bavit ćemo se pričama, legendama i bajkama ovih krajeva i naroda koji u njemu žive, a kroz radioničarski rad dati i mlađima priliku ispričati svoje priče i animirati lutke.

Lutkarski program je u postojećim kućama uglavnom sveden na međunarodnu dječju književnost, dok tradicijske priče nisu zastupljene. Želimo publiku upoznati s bogatstvom naših priča i bajki te ih u malim kazališnim formama ponuditi u cijeloj Hercegovini, osobito u ruralnim i izoliranim krajevima, na otvorenim i javnim prostorima.

Književna kuhinja

(Nositelj: udruga Poligon, partneri: kulturne institucije i udruge Hercegovine, ugostiteljske škole, turističke zajednice, privatni sektor)

Recepti prema kojima se pripremaju ovdašnja jela dolaze iz različitih kultura i oblikovali su identitet Hercegovine kakva je danas-kompleksna,

bogata različitim ukusima i mirisima koji utjelovljuju kombinaciju Mediterana, Orijenta i srednje Europe. Ovaj projekt želi kombinirati književnost, tj. književne reference na hranu i kulturu, s gastronomijom kroz koju se na najintimniji mogući način publiku suočava sa sadržajem koji joj se prezentira - na nepcu.

Širom Hercegovine, u nizu javnih događaja, pripremat će se i degustirati jela prema tradiciji iz koje dolaze (Balkan, Rusija, Austrija, Italija, Francuska itd.) uz glazbeni i književni program. U Mostaru ćemo iskoristiti priliku predstaviti književnost i gastronomiju zemalja iz kojih dolaze učenici Koledža ujedinjenog svijeta i drugi strani studenti i građani u Mostaru. Tako na jedan nekonvencionalan način dopiremo do publike koja inače ne posjeduje naviku dolaska na književne programe.

CaFest

(Nositelj: Centar za kulturu, partneri: lokalne kulturne i turističke institucije i udruge)

Bosna i Hercegovina je po istraživanjima jedanaesta na svijetu po količini konzumiranja kave (6.1 kg p.c. godišnje). Konzumiranje kave je izuzetan kulturološki fenomen, a kod nas u Bosni i Hercegovini tradicionalni ritual. Uz kavu se dogovaraju poslovi, upoznaju novi ljudi, uz kavu se slavi i uz kavu se tuguje, pa su tako ljudi dali i nazive ispijanju kava u pojedinim prigodama – tako se piju *dočekuša* (kava dobrodošlice), *razgovoruša* (razgovor nakon jela) i *sikteruša* (kava pred odlazak). Ispijanje kave podrazumijeva sjedenje i razgovor, a izuzetno zadovoljstvo koje taj ritual pruža zovemo *ceifom*.

Festival će upriличiti niz događaja na području Hercegovine, kao što su sajam kave, izložbe i razgovori na temu kave kao društvenog rituala i raznih tradicija kao što su gatanje (gledanje u šolju), i glazbeni i filmski programi na privremenim i otvorenim prostorima kulture.

Interacademia plus - regionalna suradnja studenata i nastavnika dramskih, glazbenih i likovnih akademija

(Nositelj: UG Krug, partneri: akademije umjetnosti iz regije)

Opći je cilj projekta razvoj suradnje dramskih, glazbenih i likovnih akademija iz BiH i susjednih država u zajedničkim izložbenim i izvedbenim

aktivnostima, te unapređenje nastavnog procesa i razmjena iskustava studenata i nastavnika.

Interacademia se već održava na razini suradnje likovnih akademija, odnosno njihovih nastavnika. Godine 2024. projekt bi se odvijao u dva smjera: prvi je nastavak (likovne) INTERACADEMIJE organizacijom velike likovne izložbe visokoškolskih likovnih institucija iz BiH, Hrvatske, Srbije i Crne Gore, a drugi je INTERACADEMIA PLUS, zamišljena kao rezidencijalni program na kojem bi studenti dramskih akademija/fakulteta pod mentorstvom svojih nastavnika radili na postavljanju kazališne predstave, a studenti mostarskih glazbenih, odnosno likovnih akademija, će biti angažirani na kreiranju glazbe i scenografije za predstavu.

P17: Kreativni graditelji Hercegovine

Kulturnom mostogradnjom u Hercegovini premostit ćemo daljine, prekinute veze i ojačati kulturnu koheziju među stanovnicima ovog područja.

NAMA, Muzej Hercegovine

(Nositelj: Grad Mostar)

Grad je prepoznao prostorne probleme s kojima se susreće Muzej Hercegovine i potrebu njegovog preoblikovanja. Stoga je usvojio prijedlog obnove jednog porušenog objekta graditeljskog nasljeđa u svrhu smještanja Muzeja Hercegovine. Radi se o zgradi Vojne komande, popularno zvanoj NAMA. Projektirao ju je ugledni arhitekt Josip Vancaš. Izgrađena je 1900. godine, a u granatiranjima 1992. godine teško je stradala i izgorila. Svojim značajem i položajem u kontaktnoj zoni staroga grada i u neposrednoj blizini kulturnih institucija Narodnoga pozorišta, Muzičkog Centra Pavarotti, knjižnice i spomen kuća, obnovljena NAMA postaje još jedna točka kulturne sinapse stare gradske jezgre. Sadržaji postojećih muzejskih zbirki reinterpetirat će se novom muzejskom koncepcijom osmišljenom tako da se razvija u tri linije:

— Kamen

— Voda

— Svjetlost.

Linije su oblikovane tako da prikazuju karakter prostora Hercegovine, a pažljivim oblikovanjem koncepta, sadržaja i načinom prezentacije, moguće je stvoriti i povijesni narativ, odnosno pro-

vući pojedinu ideju kroz vrijeme, od njene prve pojave do danas. Linija *Kamen* će prikazati obilježja tla Hercegovine, koja su reprezentativan primjer europskog krša, i karakteristike reljefa (škrape, vrtače, sedra). Prikazat će tradicionalni način gradnje suhozida i prezentirati arhitektonska ostvarenja od megalitskih građevina, rimskih vila, srednjovjekovnih utvrda, osmanske gradnje do uporabe kamena na socijalističkim spomeničkim obilježjima na lokalitetima Daorson, Mogorjelo, Cimska bazilika, Počitelj, Stolac. U ovu liniju uklopit će se i postojeća arheološka zbirka sadašnjeg muzeja. Linija *Voda* će predstaviti reljef niske Hercegovine, s Neretvom kao središtem te njenim pritokama, karakteristike ponornica, specifičnih špilja i vodopada. Voda će se tretirati kao pojam oko koga su nastala prva veća naselja u Hercegovini, razvile određene životne navike-prve javne česme, šadrvani, fontane; postojeći dio etnografske zbirke bit će prikazan u ovoj liniji.

Linija *Svjetlost* će razviti temu pismenosti u Hercegovini, od grčkog alfabeta na novčiću ilirskog plemena Daorsi, preko rimske kapitale i bosančice, natpisa na stećcima do prvih obrazovnih ustanova, tiskarstva i izdavaštva. Postojeće zbirke fotografija Antona Zimola i Ćirila Raića, koje prikazuju ovo područje u razdoblju od 1900. do 2000. godine, reinterpetirat će se u ovoj liniji te prikazati tehnološki razvoj fotografije. U ovoj liniji bit će razvijena i tema povezivanja-mostarstva-bridge-inga. Mostar će postati mjesto gdje se najviše zna, stvara i uživa u temi povezivanja kamena koji nad vodom gradi novo svjetlo za sve nas.

Želimo građu koja je dislocirana ili se nalazi *in situ* te ju je nemoguće prezentirati u Mostaru, digitalizirati i time se muzeološka postavka kompletira tako da ne nedostaju najistaknutiji primjeri. Suvremeno osmišljen i obnovljen muzej omogućit će pristup sadržajima osobama s poteškoćama u kretanju te osobama s vidnim i slušnim oštećenjima. U dosadašnjem muzejskom prostoru spomen kući *Džemal Bijedić* otvorit ćemo *Muzej Mostara socijalističke Jugoslavije*, sa spomen-sobom Džemala Bijedića i postavkom o važnim događajima i osobama Mostara u socijalističkom razdoblju.

Sakralna umjetnost u Hercegovini

(Nositelji: Grad Mostar, DPUmH, Muzej Hercegovine, partneri vjerske zajednice)

Izložbom će se obraditi i prikazati arhitektura, skulptura, slikarstvo te primijenjena umjetnost muslimana, katolika, pravoslavnih i pripadnika

židovske zajednice koja se nalazi na prostoru Hercegovine. Arhitektura i monumentalna umjetnost (kamena plastika, zidno slikarstvo, crkveni namještaj) prikazat će se fotografijom ili digitaliziranim prikazima s uvođenjem multimedijalnih načina prezentacije. Postojanje, neometano djelovanje i izražavanje različitih etničkih i vjerskih skupina u području umjetnosti dokazuju postojanja europske ideje multietničnosti i multikonfesionalnosti na našim prostorima već jako dugo vremena. Također, u pojedinim razdobljima, neke od našeg prostora prisutnih vjerskih zajednica intenzivno su komunicirale s drugim europskim i mediteranskim prostorima, čiji su dio bile ili su željele biti. Tako postoje umjetnine pristigle iz Italije, njemačkih zemalja i Mađarske, Rusije i Grčke, čitavog istočnog Mediterana itd. Predstavljanjem takvog materijala pokazat će se kako je ovaj prostor oduvijek bio sastavnim dijelom šireg europskog i mediteranskog prostora.

Repozicija starih zanata

(Nositelj: Grad Mostar, partneri: Livno, Konjic, udruga Zanart, umjetničke, obrtničke i kulturne udruge u Hercegovini)

U naporu ožvjljenja i očuvanja starih zanata od zaborava i promoviranja istih kao autentičnih proizvoda ovog podneblja, ovaj će program poticati aktivnosti usmjerene na radionice i izložbe starih zanata, s ciljem podučavanja novih generacija starim znanjima, kao i upotpunjavanja kulturne i turističke ponude. Tradicijski zanati u BiH razvijali su se pod utjecajem rimske, grčke, starokršćanske i osmanske kulture. Kroz zanate u pojedinim sredinama može se tumačiti bogatstvo života u njima, kao i njihov civilizacijski napredak. U Mostaru je postojalo trideset različitih vrsta zanatskih udruženja, od kojih neka datiraju od 1762. godine, kao što su pekari, krojači, obučari, kožari, tkalci, zlatari (kujundžije), kovači, štavljaji ili tabadžije, kazandžije, brijači, zidari. U Livnu je 1550. godine postojalo 27

vrsta obrta, a posebno mjesto među njima zauzima Livanjski vez srebrnom žicom u drvetu. Njime su se ukrašavali rukohvati štapova, drške noževa, škrijanje itd. Također je Livno bilo poznato po zlatarima, kantardžijama, sedlarima, samardžijama, krojačima, tabadžijama, zvonarima. Od starih zanata u Konjicu do danas je najustrajnije drvo-rezbarstvo, a brend „Zanat“ objedinjuje moderni dizajn na najvišoj razini sa zanatskim tehnikama drvorezbarske i stolarske proizvodnje. Program *Repozicija starih zanata* povezala bi ove sredine kroz njihovu prošlost i dala nove vrijednosti sadašnjem životu.

Mostovi Hercegovine (radni naziv) 2020. – 2024.

(Nositelj: Livno, partneri: Konjic, Mostar, Trebinje, kulturne institucije, udruženja umjetnika i obrtnika, turističke zajednice)

Livno, Konjic, Trebinje i Mostar tri su grada koja imaju zanimljivu i burnu prošlost. Livno obilježava stari Most na Dumanu, Bistrički grad, samostan Gorica s galerijom velikana slikarstva Gabrijele Jurkića i etnološkim muzejom, zatim i Pravoslavna crkva s bogatom riznicom ikona. Konjic, na sjeveru planinske Hercegovine, odlikuje stara kamena čuprija sagrađena 1682. godine. Franjevački samostanski muzej baštini zbirku slika, skulptura, knjiga, misnoga posuđa i ruha, te etnološku zbirku. Tu je i rodna kuća putopisca, slikara i karikaturista Zuke Džumhura, depandans Zavičajnog muzeja. Na planini Zlatar nedaleko od Konjica nalazi se atomsko sklonište, objekt poznat kao Titov bunker koji se prostire na površini od 20.000 kvadratnih metara sa 100 soba, uredima i konferencijskim dvoranama. Trebinje, grad izrazito mediteranskog štihla, sa Arslanagića mostom iz 16. st. i brojnim manastirima i drugim vjerskim objektima, baštini i legat jednog od najpoznatijih hercegovačkih pjesnika Jovana Dučića. Trebinje nedavno ima i Festival europskog i mediteranskog filma. Ovaj program u četverogodišnjem razdoblju povezuje

Premošćivanje razdvojenosti STRATEGIJA KULTURE

umjetnike i kulturne radnike s ovog područja u tematiziranju i reinterpretaciji pojmova mosta i rijeke u nizu zajedničkih projekata:

Most kao metafora i građevina je susret koji okuplja likovne umjetnike koji su u svom radu inspirirani temom mosta, pisce koji obrađuju temu mosta, arhitekte i građevince koji projektiraju i realiziraju značajne mostove i druge umjetnike i djelatnike. Bez obzira govorimo li o mostu u prenesenom ili konkretnom značenju, dakle kao metafora ili građevina, most je uvijek veza, spona, prijelaz. Tema most oduvijek je zanimljiva kao književno, likovno, glazbeno, kazališno, filmsko i arhitektonsko djelo. *Život uz rijeku* je program namijenjen susretima putopisaca, znanstvenika, istraživača, vodiča i turističkih radnika. Rijeke nisu samo voda koja protječe. One su prave blagodati pitke vode, zemlja oko njih je plodna, a služe i za odmor i osvježenje i kao prijevozni putevi. Većina starijih gradova nastajala je uz rijeke. U književnom smislu rijeka koja teče, sa svojim brzacima, je usporedba sa životom čovjeka. Motiv rijeke može biti simbol veze između vanjske i unutarnje prirode.

Programi se održavaju na cijelom području Hercegovine, samostalno i kao koprodukcije i kolaboracije i potiču mobilnost i razvoj publike.

Umjetnička revitalizacija nekropola stećaka

(Nositelji: Fondacija Mak Dizdar, DPUMH, partneri: umjetnici i umjetničke skupine)

Stećci su jedna od najprepoznatljivijih sastavnica identiteta Hercegovine. Kao takav umjetnički oblik na najbolji način prezentiraju prostor i čovjeka toga prostora. Stećci ne poznaju granice etničke ili vjerske pripadnosti, trenutne granice entiteta, županija i općina. Pripadaju svima i svugdje se susreću s istim problemom propadanja. U cilju očuvanja nekropola od daljeg propadanja, učinili smo prvi korak i zaštitili nekropole Radimlja i Boljuni u blizini grada Stoca. Ukazivanje na važnost stećaka i njihova reinterpretacija pomoći će stvaranju svijesti o međusobnoj povezanosti stećka i današnjih ljudi ovoga prostora. Nekropole stećaka na prostoru čitave Hercegovine će se umjetnički „oživjeti“ putem video i zvučnih instalacija, umjetničkih performansa itd.

Kritični faktori uspjeha Strategije

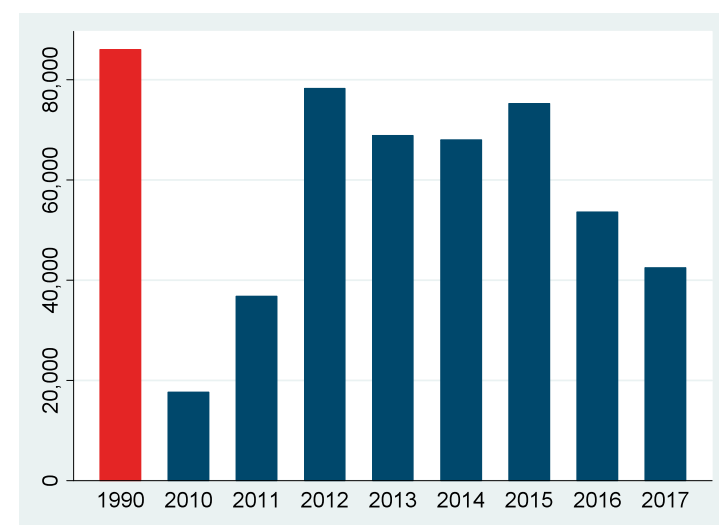
Kao i drugi gradovi, Mostar se suočava s mnogim globalnim, regionalnim (Europa), subregionalnim (Balkan), nacionalnim (BiH), subregionalnim (županija), i sublokalnim (mjesne zajednice) izazovima i suočit će se s možda još i više njih u razdoblju do 2026. godine. Mnogi od tih izazova imat će utjecaj na provođenje Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara 2018. – 2026.:

- aktualni pritisci na relativno smanjenje javnih rashoda
- nužnost obnove i unapređenja fizičke infrastrukture, posebice IK infrastrukture
- neadekvatan razvoj zračnog prijevoza i slabiji priliv turista
- (ne)otvaranje objekata kulturne infrastrukture
- nedovoljno povećanje broja studenata na kreativnim studijima
- jačanje konkurentske snaga gradova slične veličine
- odljev talenata u inozemstvo
- održavanje stabilnosti i održivosti kulturnog sektora.

U mirnodopskim razdobljima transport i komunikacije su najvažniji faktori koji utječu na razvoj grada (Mumford, 1961.). Upravo ti faktori presudno utječu na ukupan razvoj, pa tako i na razvoj kulture grada Mostara. Ako se ima u vidu da će tijekom sljedeće generacije ljudska civilizacija postići više nego tri prethodne, jasno je da Mostar mora što više i što brže uklanjati svoju informacijsko-komunikacijsku i transportnu isključenost iz procesa globalizacije, osobito ako se ne spriječi odljev njegovih talenata u inozemstvo.

Mostar je izvan tokova globalizacije zbog *nerazvijenosti zračnog prometa i nerazvijenog informaciono-komunikacionog sektora*, koji guše razvoj ostalih sektora. Ukratko, Mostar je isključen iz globalizacije zbog nerazvijenih zračnih i bežičnih veza. Najuže transportno grlo, ujedno i najuže razvojno grlo Mostara, zračni je promet. Sredinom 1960-ih otvorena je zračna luka Mostar (OMO) za domaće te sredinom 1980-tih za strane letove, kad je proglašena alternativnom zračnom lukom za zračnu luku Sarajevo, vezano s održavanjem zimskih olimpijskih igara u tom gradu. Rekordni prijevoz putnika je ostvaren 1990. god. kad je iznosio 86.000 putnika. Tijekom rata zračna luka je znatno oštećena pa je izvršena poslijeratna rekonstrukcija. Ponovno je otvorena za letove u srpnju 1998., no umjesto da Gradu, vlasniku luke, donosi poreze iz dobiti i koncesijsku naknadu, iz proračuna se svake godine odlijevaju sredstva na ime subvencija.

Slika 6: Promet zračne luke Mostar; 1990. – 2017.

Izvor: BHDCA (2018.)

Godišnji promet putnika OMO mjeri u desetinama umjesto u stotinama tisuća putnika. Regiju godišnje posjeti minimalno tri milijuna posjetitelja, od čega samo na vodopad Kravica otpada 205 000, koliko je 2017. god. bilo plaćeno ulaznica.¹³

Očito je da Gradska uprava, menadžment zračne luke, kao i turističke agencije nisu organizirane za preuzimanje znatno većeg broja posjetitelja u Međugorju. Razvoj zračne luke u uskoj je vezi s ukupnim razvojem Grada Mostara kao regionalnog centra, stoga je ovaj potencijal jedan od primarnih razvojnih projekata grada (EU, 2014.). Grad Mostar je većinski vlasnik OMO-a (88%), što, posmatrano sa stajališta vlasništva, nije u opreci s internacionalnom praksom, no u opreci sa stajališta ekonomske učinkovitosti upravljanja. Naime, razvidno je i unutar okvira BiH, da je moguće za svega nekoliko godina postići promet od preko 300 000 putnika (kako Zračna luka Tuzla zorno pokazuje), što OMO nije u stanju postići već dva desetljeća.¹⁴

Nadalje, gradovi veličine od 0.1 do 1.0 milijuna stanovnika (korigirano za veličinu ekonomske gustoće, koja je relativno visoka za Grad Mostar) moraju razmišljati o adekvatnom razvoju masovnog urbanog transporta - barem o razvoju prostornog koridora u kojem će biti moguće razviti lakošin-

13) Mala zračna luka Tarbes-Lourdes-Pyrénées Airport (franc. Aéroport de Tarbes-Lourdes-Pyrénées), smještena 9 km od Tarbesa, u blizini Lourdesa, ima svega pet redovnih letova za pet odredišta - Pariz (Air France) tri puta dnevno, London (Ryanair) dva puta tjedno, Manchester (Bmibaby) dva puta tjedno, Bruxelles (Jetair) dva puta tjedno i Figari-Corse (Air France) jednom tjedno. Promet zračne luke iznosi oko 450 000 putnika godišnje, od čega 70% otpada na hodočasničke letove za Lourdes.

14) Koliko BiH zaostaje u globaliziranosti vidi se po dva pokazatelja: jedina je u Europi na 3G mreži te po zračnom prometu. Na prostoru bivše Jugoslavije uvjerljivo naprednija zračna luka je Beograd, koja je 2017. imala promet od 5.3 milijuna putnika, a slijede ju Zagreb (3.1), Split (2.8), Dubrovnik (2.3), Skoplje (2.0), Priština (1.9), Ljubljana (1.7), Tivat (1.11), Podgorica (0.99) i Sarajevo (0.96). Potencijal Mostara je 1.9 milijuna putnika 2029. god.(EU, 2014.).

ski ili drugi oblik transporta u sjedećih 15-30 godina.

Grad Mostar nema sustav grijanja i hlađenja, dok istodobno obiluje izvorima obnovljive energije. Stoga je nužno inicirati uvođenje i razvoj sustava grijanja i hlađenje utemeljenog na obnovljivim izvorima energije. Pored razvoja zračnog prijevoza, što se može riješiti – kako je naznačeno u *Strategiji integriranog razvoja Grada Mostara 2017. – 2026.* – davanjem zračne luke pod koncesiju.

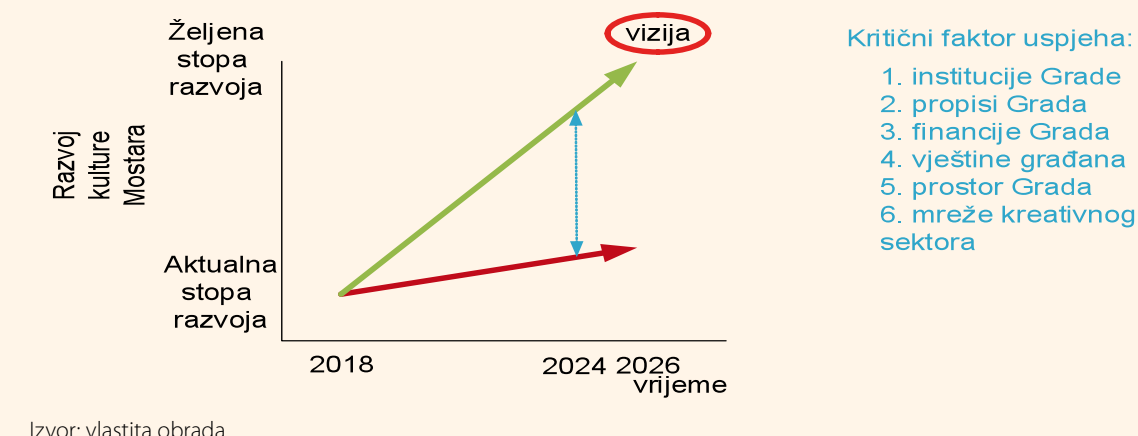
Nadalje, nužno je razvijati informacijsko-komunikacijsku infrastrukturu Mostara, jer će to omogućiti širi pristup kulturnim aktivnostima, boljoj informiranosti i promociji kulturnih aktivnosti Grada pomoću razvoja inovativnog digitalnog javnog prostora, uključujući kroz mjesta koja predstavljaju nasljeđe, arhive i knjižnice.

To će doprinijeti uspostavi virtuoznog kruga. Naime, snažan rast kreativnih i kulturnih djelatnosti će dalje doprinosti lokalnom socijalnom i ekonomskom razvoju. K tomu još, doprinosit će i preispitivanju prostornog modela urbane strukture, pomažući oživljavanju starih gradskih jezgri i prezentiranju kulturnih sadržaja unutar njih, i premošćivanju socijalnih i kulturnih različitosti, što su zapravo ciljevi *Strategije kulturnog razvoja*.

Izazov s kojim će se Mostar suočiti pri razvoju svog kulturnog distrikta jest da i globalno promatrano prostorne karakteristike kreativnih habova i klastera, posebno na lokalnoj razini, nisu još u potpunosti spoznate. Stoga je izazov ustanovljivati povezanost lokacije kreativnih lanaca vrijednosti i klastera s urbanim povijesnim, socijalnim, kulturnim i političkim aspektima. No, nešto je nesporno – zanemarene gradske lokacije i gradski prostori ispunjeni kulturnim i kreativnim aktivnostima doprinose regeneraciji gradova.

Prema stajalištima građana Mostara, na uspješnost provođenja *Strategije razvoja kulture Grada Mostara 2018. -2026.*

Slika 7: Kritični faktori uspjeha Strategije razvoja kulture; Mostar, 2018.

presudno će utjecati više faktora, od kojih su od presudnog značaja sljedeći:

- učinkovitost djelovanja administrativno-političkih tijela Grada Mostara, pri čemu je posebno važno razviti mehanizme boljeg upravljanja kulturom Grada
- stupanj podrške građana Mostara provođenju Strategije
- razina investicija Grada i osobito investicija u kulturnim-sektorima
- opća razina kulture građana Mostara
- stupanj kolegijalnosti umjetnika Mostara.

Provođenje, monitoring i evaluacija Strategije

Praćenje Strategije će biti usklađeno s praćenjem izvršenja proračuna, kao i s mjesečnim, kvartalnim, polugodišnjim i godišnjim izvješćivanjima nadležnih statističkih i drugih agencija. Baze podataka vezane za praćenje i vrednovanje Strategije će se kompletirati mjesečno, a analizirati kvartalno. Ocjena ostvarenja programa i projekta će se izvršiti 2019. godine (kada će se izvršiti i djelomično ažuriranje Strategije), dok će se finalna ocjena ostvarenja tih planova dati 2022. godine. Tad će se napraviti i kontrolna ocjena ukupnog ostvarenja Strategije u razdoblju 2018. -2022. i izvršiti njeno ažuriranje sa stajališta eventualne promjene aspiracija i ciljeva.

Radi boljeg provođenja Strategije kulturnog razvoja Grada Mostara, bit će formirana *Jedinica za upravljanje kulturnim razvojem (JUKRA)*, koja će biti sastavni dio Kabineta gradonačelnika Grada Mostara. Do uspostave JUKRA-e, njenu funkciju će obavljati tim sastavljan od po jednog do dva predstavnika

Tablica 9: Pregled aktivnosti na implementaciji Strategije kulturnog razvoja; Grad Mostar, 2018. – 2026.

Aktivnosti	Nadležnost	Rok
Definiranje prioriteta za 2019. na temelju strateško-programskih dokumenata i izrada Plana implementacije (1+2)	Inicijator i vlasnik procesa: Koordinator tima za izradu Strategije kulturnog razvoja (KT) Nosioci i sudionici procesa: Šefovi nadležnih službi/odjeljenja Grada Mostara Kolegij načelnika Grada Mostara Ostali djelatnici(članovi KT)	Zadnji kvartal 2018.
Priprema planova službi za 2019., uključujući projekte iz Strategije kulturnog razvoja i redovne poslove	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi nadležnih službi/odjeljenja JLS Nosioci i učesnici: Koordinator KT-a/Šef JUKRA-e	10. -30. 10. 2018.
Uključivanje strateških projekata i mjera u planu proračuna za 2019.	Inicijator i vlasnik procesa: Rukovoditelj Službe/ Odjeljenja za proračun i financije Nosioci i sudionici procesa: Koordinator KT-a/Šef JUKRA-e Kolegij načelnika JLS	1. -31.10.(prvi nacrt); 1. -30.11. (drugi nacrt) 1. -15.12. (treći nacrt) 2018.
Usklađivanje planova rada službi/odjeljenja JLS sa usvojenim Proračunom za 2019.	Inicijator i vlasnik procesa: Koordinator KT-a/ Koordinator KT-a/Šef JUKRA-e Nosioci i sudionici procesa: Šefovi nadležnih službi/odjeljenja Kolegij načelnika Grada Mostar	5. - 15. 1.2019. iduće godine
Priprema kalendara za praćenje realizacije godišnjeg plana JLS	Inicijator i vlasnik procesa: ŠefJUKRA-e ili Koordinator razvojnog tima KT-a Nosioci i sudionici procesa: Ostali djelatnici JUKRA-a/KT-a	31. 1.2019.
Razrada projekata	Inicijator i vlasnik procesa: ŠefJUKRA-e ili Koordinator KT-a Nosioci i sudionici procesa: Ostali djelatnici JUKRA-e/KT-a Nadležne službe/odjeljenja	Kontinuirano
Praćenje eksternih izvora financiranja	Inicijator i vlasnik procesa: ŠefJUKRA-e ili Koordinator KT-a Nosioci i sudionici procesa: Nadležne službe/odjeljenja Ostali djelatnici JUKRA-e/KT-a	Kontinuirano
Praćenje provođenja Plana implementacije Strategije	Inicijator i vlasnik procesa: ŠefJUKRA-e ili Koordinator KT-a Nosioci i sudionici procesa: Ostali djelatnici JUKRA-e/KT-a Šefovi službi/odjeljenja	Kontinuirano
Praćenje implementacije i izrada izvješća o realizaciji godišnjih planova rada službi	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi službi/odjeljenja Nosioci i sudionici procesa: Kolegi načelnika JLS ŠefJUKRA-e ili Koordinator KT-a Ostali djelatnici JUKRA-e/KT-a	Mjesečno: Kolegij načelnika Polugodišnje: do 31. srpnja (za prvih šest mjeseci 2019. itd.) Godišnje: do 31. svibnja (za 2018. itd.)
Uključivanje Vijeća za kulturni razvoj u praćenje implementacije Strategije	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JUKRA-e Nosioci i sudionici u procesu: Ostali službenici JUKRA-e Vijeće za razvoj	Prvi sastanak Partnerske grupe do 31. 5.2019. Drugi sastanak Partnerske grupe do 31. 7. 2018. (za prvih 6 mjeseci tekuće godine)
Izrada Godišnjeg izvješća o realizaciji Strategije kulturnog razvoja, njegovo usvajanje i objavljivanje	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JUKRA-e Nosioci i sudionici u procesu: Ostali službenici JUKRA Šefovi službi/odjeljenja	Do 31.5.2019.za 2018. itd.
Ostale važne aktivnosti: Redovno ažuriranje web stranice Grada Mostara u domeni informacija koje se odnose na razvojne aktivnosti Redoviti kontakti s višim razinama vlasti Uspostavljanje i unapređenje međuopćinske suradnje	Inicijator i vlasnik procesa: Šef JUKRA-e Nosioci i sudionici: Ostali službenici JUKRA-e	Kontinuirano

Odjela za organizaciju, pravne poslove, opću upravu, civilnu zaštitu i vatrogastvo, Odjela za financije i nekretnine,Odjela društvenih djelatnosti,Odjela za urbanizam i građenje i Odjela za gospodarstvo, komunalne i inspeksijske poslove. Savjetodavnu funkciju na implementaciji, praćenju i vrednovanju Strategije imat će *Vijeće za kulturni razvoj*, kojega će činiti predstavnici javnog, privatnog i civilnog sektora. Kao prelazno rješenje, do trenutka imenovanja članova Vijeća, privremeno će njegovu funkciju vršiti aktualni Forum 2024.

U sljedećoj tablici daje se pregled temeljnih uloga i odgovornosti za implementaciju *Strategije integralnog razvoja Grada Mostara*¹⁵ kao i pregled praćenja vrednovanja i izvješćivanja u svezi s tim.

15) Provođenje, monitoring i evaluacija *Strategije* temelji se na *Metodologiji za integrirano planiranje lokalnog razvoja u BiH – MiPRO*. Razvijena je u okviru Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDLP), koji je zajednička inicijativa Švicarske agencije za razvoj i suradnju (SDC) i Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) i provodi se u partnerstvu s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvom uprave i lokalne samouprave RS, Federalnim ministarstvom pravde i savezima općina i gradova u oba entiteta.

Reference

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (ASBH), 2015. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013.-Preliminarni rezultati za Bosnu i Hercegovinu, entitete i Brčko Distrikt bih, kantone i općine . Sarajevo: ASBH.

Burg, D.F., 2004. *A World History of TaxRebellions - An Encyclopaedia of Tax Rebels, Revolts, and Riotsfrom Antiquity to the Present*. New York: Routledge.

Direkcija za civilno zrakoplovstvo Bosne i Hercegovine (BHDCA), 2018. Statistički podaci prometa bh. zračnih luka za 2017. i prethodne godine. Raspoloživo na <http://www.bhdca.gov.ba/index.php/hr/14-hrvatski/generalne-informacije/1354-povecan-broj-zracnih-operacija-i-putnika-u-2017-godini>, Pristupljeno 1. jula 2018.

Domljan, V., 2005. A Bosnian diplomat reflects on a federation on the fault lines of three civilizations. Forum of Federations Vol.4 No.4. Available at <http://www.forumfed.org/pubs/V4N4-ba-Domljan-pract.pdf>

Džumhur, Z., 1982. *Mostar*. Mostar: Prva književna komuna.

European Union (EU), 2017. The Cultural and Creative Cities Monitor. Luxembourg: Publication Office of the European Union

Evans, A. J., 1877. *Through Bosnia and Herzegovina on Foot during the Insurrection: with an Historical Review of Bosnia, and a Glimpse at the Croats, Slavonians, and the Ancient Republic of Ragusa, August and September 1875, 2nd edn*. London: Longmans, Green, and Co.

Federalni zavod za statistiku (FZS), 2018. Hercegovačko-neretvanski kanton u brojkama. Sarajevo: FZS.

Grad Mostar, 2018. Službena stranica. Pristupljeno 30. 8. 2018.

Grad Mostar, 2016. *Strategija integriranog razvoja Grada Mostara 2017-2026*.

Građevinski fakultet Mostar Sveučilišta u Mostaru, 2016. *Preparation of Project Documentation of Centre For Cultural and Creative Industries within the Project HIVES (High – Level Innovation for a Value – Driven Exploitation of a Joint S3 in the Adriatic Area)*. Mostar: Građevinski fakultet Mostar Sveučilišta u Mostaru.

Hercegovačko-neretvanska županija (HNŽ/K), 2011. *Karta upotrebne vrijednosti zemljišta na području Hercegovačko-neretvanske županije/kantona, u mjerilu 1:25 000*. Mostar: HNŽ.

Mandić, D., 2013. *Sabrana djela – Svezak IV*. Mostar: Fram-Ziral.

Malcom, N., 1996. *Bosnia—a Short History*. New York: New York University Press.

Mazower, M, 2002. *The Balkans – a Short History*. New York: The Modern Library.

Smoljan, V., 1979. Ravnomjerniji razvoj područja OPK, Privrednik1, maj.

Mumford, L., 1961. *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. San Diego, Harcourt Inc.

Stoianovich, T., 1999. Review of Michael Palairat, the Balkan Economies c. 1800-1914: Evolution without Development. *American Historical Review*, February.

Šabanović, H., 1959. *Bosanski pašaluk*. Postanak i upravna podjela (Der bosnische Pachaluk. Entstehung und Verwaltungseinteilung). Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.

Aneks

U Mostaru djeluje 14 javnih ustanova kulture: Arhiv Hercegovine, Narodna knjižnica HNŽ/K, Biblioteka - dječiji odjel, Muzej Hercegovine, Simfonijski orkestar, Muzički centar Pavarotti, Narodno pozorište, Hrvatsko narodno kazalište, Lutkarsko kazalište, Pozorište lutaka, Centar za kulturu, Hrvatski dom herceg Stjepan Kosača, Dom kulture Blagaj i Kulturni centar sjever - Potoci.

Grad Mostar je osnivač 12 ustanova kulture (za deset je samostalno osnivač, dok za dvije ustanove dijeli osnivačka prava s HNŽ/ HNK u jednakim iznosima).

Tablica A1: Javne kulturne ustanove; Mostar, 2017.

R.br.	Naziv	Zaposleno						
		Ukupno	na stručnim poslovima	na administrativno-tehničkim poslovima	prosječna dob	Spol		
						M	Ž	direktor
0	1	2 (=3+4)	3	4	5	6	7	8
1	Centar za kulturu Mostar	12	7	5	50	5	7	M
2	Muzički centar „Pavarotti“ Mostar	14	4	10	48,9	11	3	M
3	Hrvatski dom herceg Stjepan Kosača	20	5	15	45,9	13	7	M
4	Hrvatsko narodno kazalište	21	11	10	52	11	10	M
5	Lutkarsko kazalište Mostar	12	10	2	38	5	7	Ž
6	JU Muzej Hercegovine	8	6	2	51,5	4	4	M
7	JU Narodna biblioteka - Odjel dječja biblioteka Mostar	7	5	2	44,5	1	6	M
8	Pozorište lutaka Mostar	10	8	2	50	6	4	Ž
9	Simfonijski orkestar Mostar	6	5	1	47,8	2	4	Ž
10	Narodno pozorište Mostar	27	19	8	44,9	17	10	M
11	JU Dom kulture Blagaj	2	2	0	45,5	1	1	M
12	JU Kulturni centar sjever - Potoci	2	1	1	45,5	1	1	M
13	Ukupno	141	83	58	39	77	64	3Ž; 8M

Izvor: Grad Mostar (2017.)

Najveći je broj spomenutih ustanova nastao 1950-ih godina i razvijao se do razdoblja 1992. - 1995. Nakon 1995. god. izgrađeni su objekti *Muzičkog centra Pavarotti*, *Centra za kulturu*, *Hrvatskog narodnog kazališta*, *Biblioteke*, *Lutkarskog kazališta*, *Muzeja Stari most* i *Interpretacijskog muzeja MuM (Muzej u Mostaru)*.

Te ustanove se financiraju iz proračuna Grada Mostara, osim *Arhiva Hercegovine* i *Narodne knjižnice*, koje se financiraju iz proračuna HNŽ/ K te Hrvatskog narodnog kazališta i Narodnog pozorišta čije djelovanje financiraju zajednički Grad Mostar i HNŽ/ K.

Knjižničarska djelatnost odvija se u tri objekta u Gradu, inače dobro pozicionirana, a jedan od objekata namijenjen je isključivo mlađem uzrastu, od predškolskog do srednjoškolskog.

Muzej Hercegovine ima tri zbirke: arheološku, etnografsku i književnu. Djeluje u četiri objekta smještena u zoni Starog mosta; središnji objekt s arheologijom i etnografijom, *Muzej Stari most* posvećen izgradnji i obnovi mosta, *Interpretacijski muzej MUM*, *Spomen-kuća Svetozara Ćorovića*, sa sobom posvećenom Aleksi Šantiću.

Glazbena djelatnost odvija se kroz djelovanje *Simfonijskog orkestra* i *Muzičkog centra Pavarotti* koji u svom sastavu, pored radionica glazbene terapije, ima i studio za snimanje te projekt Rock škole. Ova djelatnost upotpunjena je postojanjem dviju glazbenih škola I. i II. stupnja te studija glazbe na *Sveučilištu u Mostaru*.

Mostar ima četiri kazališne kuće, dva lutkarska i dva dramska kazališta. Svako kazalište ima svoju scenu, sa 536 sjedećih mjesta u dramskim i 310 mjesta u lutkarskim kazalištima.

Četiri kulturna centra mikrolokacijski su dobro pozicionirana: dva u središtu grada i dva na rubnim područjima, jedan na sjevernom a drugi na južnom. Prigradski centri za kulturu namijenjeni su zadovoljenju kulturnih potreba tih dijelova grada - od obrazovanja, folkloru, društvenih igara do pučkih zabava.

Centar za kulturu, smješten uz sami stari grad i okružen parkom stećaka s područja Hercegovine, ima galerijsku, plesnu, prezentacijsku djelatnost, lokalni radio, kao što ima i *Hrvatski dom herceg Stjepan Kosača (HD HSK)*, čija je galerija organizirana kao zasebna jedinica unutar centra, s vlastitom kolekcijom i redovitom izlagačkom djelatnošću. Na istoj lokaciji kao i *HD HSK* nalazi se i

manji galerijski prostor kojeg koristi *Društvo hrvatskih likovnih umjetnika u Federaciji BiH*.

Omladinska kulturna scena organizirana je kroz udruženja *Omladinski kulturni centar Abrašević*, koji se projektno financira, i *Studija za izvedbenu umjetnost* koji se financira iz gradskog proračuna.

U gradu djeluju 33 kulturna društava namijenjena tradicijskoj, plesnoj, glazbenoj, književnoj, likovnoj i arhitektonskoj djelatnosti, te tri strukovne udruge - povjesničara umjetnosti, likovnih umjetnika i književnika, koje imaju regionalni karakter.

Nacionalna kulturna društva Hrvata (*Matica hrvatska* i *Napredak*) Bošnjaka (*Preporod*) i Srba (*Prosvjeta*) važan su čimbenik u općoj kulturnoj slici grada, kao i postojanje *Francuskog i Turskog kulturnog centra* te *Američkog kutka*.

U Mostaru djeluje već šest godina i multiplex kino *Cinestar* s pet dvorana.

Unutar programa obuke za djelatnike sektora kulture, *Služba za kulturu* surađuje i s DESK-om *Kreativna Europa BiH* od jeseni 2017., unutar čega je počeo program obuke djelatnika u kulturi za stjecanje znanja i iskustava u apliciranju na natječaje *Kreativne Europe*.

Sredstva za kulturu iz proračuna Grada Mostara raspoređena su na tri stavke: *Služba za kulturu*, *Agencija Stari grad* i kapitalna ulaganja.

Sredstva za kulturu namjenski se troše za:

- operativne troškove sektora kulture (plaće, materijalni troškovi i programska sredstva za 12 ustanova kulture kojima je osnivač i suosnivač Grad Mostar; u tim ustanovama ukupno je trenutno zaposleno 147 osoba
- financiranje dijela programa nezavisne scene i organizacija kojima Grad Mostar nije osnivač
- kapitalna ulaganja
- održavanje i obnavljanje kulturne baštine.

Gradska uprava Mostara ima pet odjela, među kojima je i *Odjel društvenih djelatnosti*. Odnosno pet odjela ima 17 službi, među kojima je i *Služba za kulturu*, koja s još tri službe čini *Odjel društvenih djelatnosti*.

U Službi za kulturu zaposleno je šest osoba, tri s visokom stručnom spremom, dvije s višom i jedna sa srednjom stručnom spremom.

Tablica A2: Prikaz financiranja ustanova kulture; Mostar, 2015. - 2018.

R. br.	Naziv ustanove	2015.	2016.	2017.	2018.
1	Muzej Hercegovine	148.580	148.580	163.600	173.600
2	Dječja biblioteka	116.700	134.700	156.280	156.280
3	HDHS Kosača	290.000	290.000	332.500	348.500
4	KC Potoci	31.970	31.970	39.810	39.810
5	Centar za kulturu	220.320	252.320	277.550	297.550
6	KC-Dom kulture Blagaj	31.860	31.860	40.310	40.310
7	MC „Pavatotti“	168.220	168.220	217.510	217.510
8	Narodno pozorište	210.000	235.000	269.500	269.500
9	HNK	210.000	235.000	269.500	269.500
10	Lutkarsko kazalište	184.120	184.120	232.210	232.210
11	Pozorište lutaka	168.010	168.010	195.670	195.670
12	Simfonijski orkestar	161.900	161.900	201.790	220.790

Izvor: Grad Mostar (2018.)

Tablica A3: Broj zaposlenih u ustanovama kulture; Mostar i komparatori, 2015.

Grad	Godina	Zaposleni u ustanovama kulture	Broj stanovnika	Zaposleni u kulturi/ stanovništvo (u %)	Zaposleni u sektoru kulture/ stanovništvo (Mostar=1)
1	2	3	4	5 (=3/2)	6
Dubrovnik	2014.	297	42615	0,697	5,59
Herceg Novi	2010.	50	14462	0,346	2,77
Rijeka	2013.	424	128624	0,330	2,65
Split	2014.	530	178102	0,298	2,39
Varaždin	2015.	122	46946	0,260	2,09
Mostar	2015.	141	113169	0,125	1,00

Izvor: strategije razvoja kulture odnosnih gradova

Na temelju tablice 3 može se zaključiti da Mostar ima relativno manje zaposlenih u ustanovama kulture nego gradovi komparatori, točnije rečeno, tri puta manje (jednostavan prosjek je 3.1).

Premoščivanje razdvojenosti STRATEGIJA KULTURE

Premošćivanje razdvojenosti - STRATEGIJA KULTURE

Naručitelj: Grad Mostar

Za naručitelja: Ljubo Bešlić, gradonačelnik

Urednik: Služba za kulturu Grada Mostara

Mostar, rujan/ septembar 2018.

GRAD
MOSTAR